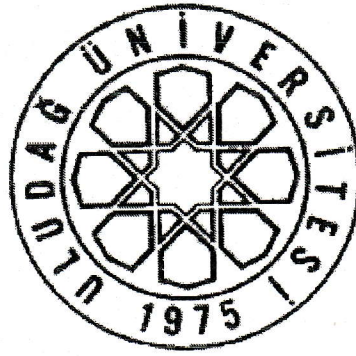

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI
YÖNETİM VE ÇALIŞMA PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

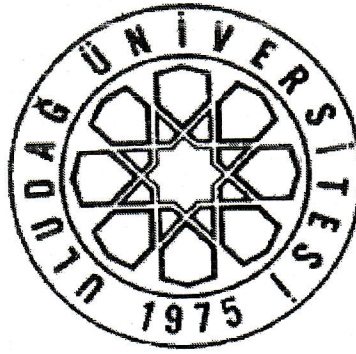
MUHAFAZAKÂR TÜRK GİRİŞİMCİSİNİN
DEĞERLERİ
(UYGULAMALI BİR ARAŞTIRMA)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali KUŞ

BURSA 2007

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI
YÖNETİM VE ÇALIŞMA PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

MUHAFAZAKÂR TÜRK GİRİŞİMCİSİNİN
DEĞERLERİ
(UYGULAMALI BİR ARAŞTIRMA)

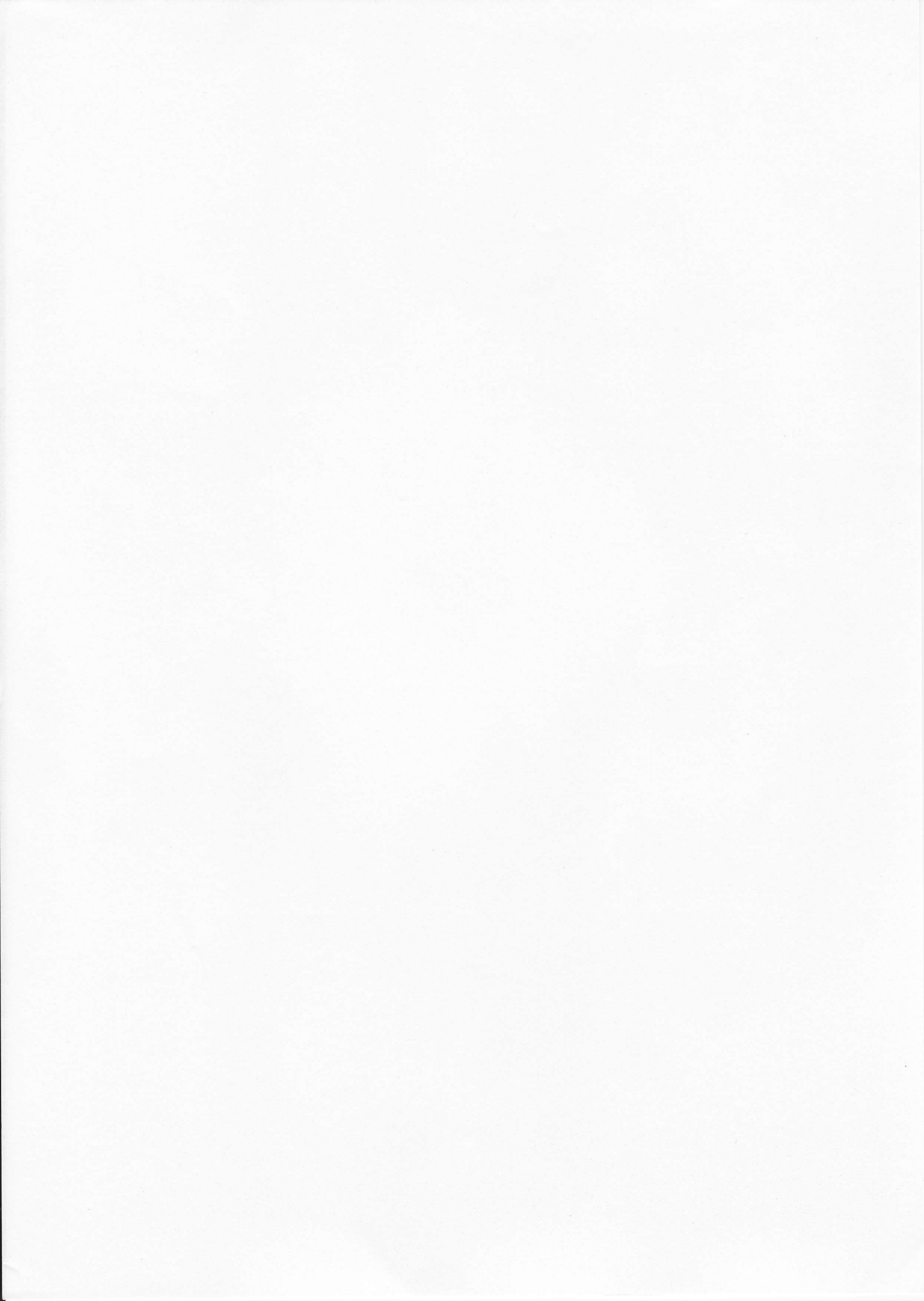
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali KUŞ

Danışman

Prof.Dr. Veysel BOZKURT

BURSA 2007

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

..... Anabilim/Anasanat Dalı,
..... Bilim Dalı'ndanumaralı
.....'nın hazırladığı
“ ”
.....

konulu (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik
Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı,/...../ 20.... günü -saatleri
arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının
.....(başarılı/başarısız) olduğuna
.....(oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Başkan İmza

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

Üye (Danışman) İmza

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

Üye..... İmza

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

ÖNSÖZ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI YÖNETİM VE ÇALIŞMA PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

MUHAFAZAKÂR TÜRK GİRİŞİMCİSİNİN DEĞERLERİ (UYGULAMALI BİR ARAŞTIRMA)

Muhafazakâr Türk Girişimcisinin Değerleri’ni konu aldığım bu çalışmada, hem ders döneminde hem de tez hazırlığı döneminde yoğun programına rağmen, olumlu yönlendirmeleriyle cesaret veren ve desteğini daima özveriyle sürdüren, bu çalışmanın ortaya çıkmasında en değerli katkının sahibi saygı değer hocam Prof. Dr. Veysel Bozkurt’a teşekkür ve minnet borçluyum.

Muhafazakâr Türk Girişimcisi’nin İş Değerleri çalışmasına beni teşvik eden ve ders dönemi boyunca psikolojiyi sevmem de büyük katkısı olan hocam Yrd. Doç. Dr. Ersin Kuşdil’e, lisans eğitimim boyunca verdiği desteği yüksek lisans dönemimde de devam ettirip hayata daha kararlı bakmamı sağlayan hocam sayın Yrd. Doç. Dr. Sertaç Serdar’a, İnsan Kaynakları ve Liderlik alanlarında engin bilgilerini bizimle paylaşan hocam sayın Prof. Dr. Zeyyat Sabuncuoğlu’na, Çalışma Psikolojisi derslerinden büyük zevk aldığım, profesyonel işletmelerde bizi çok ayrıcalıklı konuma getirecek bilgileri ve tecrübeleri aktaran hocam sayın Prof. Dr. Serpil Aytaç’a, bölüm hocalarımız sayın Prof. Dr. Nermin Çelen’e, sayın Doç. Dr. İlknur Kılık’a, sayın Doç. Dr. Bilgin Tak’a, sayın Yrd. Doç. Dr. Nuran Bayram’a saygı ve şükranlarımı sunmak istiyorum.

Hiç hayalimde olmayan, fakat sonradan çok severek yapmaya başladığım gazetecilik mesleğine katkısı olması dileğimle...

ALİ KUŞ

ÖZET
ÇALIŞMA PSİKOLOJİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
YÖNETİM ve ÇALIŞMA PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

MUHAFAZAKÂR TÜRK İŞ ADAMLARININ DEĞERLERİ
(UYGULAMALI BİR ARAŞTIRMA)

Ali KUŞ
(Yüksek Lisans Tezi)

Betimleyici bir tarzda organize edilmiş olan bu çalışmada girişimcilik, iş ahlakı, narsizm, püriten ahlak ve hedonizm tanıtilerak bu kavramlar arasındaki ilişkiler İstanbul'daki muhafazakâr iş adamlarının yoğunlukta olduğu iki iş adamı derneğinin içerisinde araştırılmış ve araştırmanın hipotezlerinin doğrulanması yoluna gidilmiştir.

Çalışma, İstanbul Fatih'te ağırlıklı olarak muhafazakâr iş adamlarının üye olduğunu bir işadamı derneğinin katkılarıyla uygulanmıştır. İşadamlarına 225 anket dağıtılmış çeşitli nedenlerle bunların 189 tanesi değerlendirmeye alınmıştır. Anketlerin geri dönüş oranı yüzde 84 oranında gerçekleşmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarını genellemenin yanlış olabilme ihtimali vardır. Bulgular değerlendirilirken bu gerçek göz ardı edilmemelidir.

Bu araştırmanın bulguları ile muhafazakâr iş adamlarının değerleri saptanarak, iş hayatına yönelik yaklaşımları ortaya konulmaya çalışılmıştır. İş adamlarının kendi değerlerini bilimsel bir analizle öğrenebilmeleri sonucunda, kendilerinde var olan ve görmek isteyecekleri özellikler konusunda fikir edinmeleri hedeflenmiştir. Ayrıca, Muhafazakar Türk Girişimcisi'nin Değerleri'ni saptamak için yapılacak diğer araştırmalara da veri sağlanmış olacaktır.

Araştırmada iki veya daha çok değişken arasında, birlikte değişim varlığını veya derecesini belirlemeye çalışan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Muhafazakâr İşadamlarının uyumlulukları , geleneklere bağlılıkları, yardımseverlikleri, evrensellikleri, kendi kendini yönetebilme özellikleri, açık fikirli ve hazzcı olup olmadıkları, başarı istekleri ile güç ve güvenlik tutkuları saptanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın örneklemdaki Muhafazakar Türk girişimcisinin uyumluluklarının yüksek olduğu, geleneklere bağlı oldukları, yardımsever oldukları, evrenselliklerinin diğer özelliklerine oranla daha düşük olduğu, kendi kendilerini idare edebilme özelliklerinin düşük olduğu, hazzcı olmadıkları, başarı tutkuların çok ön planda olmadığı gibi özellikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İş ahlakı, Girişimcilik, Narsizm, Püriten Ahlak, Hedonizm, Türkiye'de Girişimcilik

Danışmanı: Prof. Dr. Veysel BOZKURT

Sayfa Sayısı: 98

SUMMARY

BUSINESS PSYCHOLOGY AND INDUSTRIAL RELATIONS DEPARTMENT BUSINESS PSYCHOLOGY AND HUMAN RESOURCES DEPARTMENT VALUES OF CONSERVATIVE TURKISH BUSINESSMEN (AN APPLIED RESEARCH)

ALİ KUŞ

(Master Thesis)

In this research which was organized in a descriptive way, entrepreneurship, business ethics, narcissism, puritan ethics and hedonism were introduced and the relations between these concepts were analysed in İstanbul, in two businessmen associations where conservative businessmen constituted the majority and hypothesis of the research were tried to be verified. The research was conducted with the contribution of a businessmen association in İstanbul, Fatih of which the members are mainly conservative businessmen. 225 surveys were distributed to the businessmen and 189 of these were taken into evaluation because of various reasons. The proportion of the surveys received back was 84%. The generalization of the results of this survey may turn out to be wrong. This should be taken into consideration while evaluating the findings.

Through the findings of this research the values of the businessmen were ascertained and their approach to the business life were attempted to be put forward. The businessmen's getting an idea of the features they possess and they could want to possess, by learning their values through a scientific analysis was determined as the goal of the research. Moreover, this will provide data for other researches which will be conducted to ascertain The Values of Conservative Turkish Entrepreneur.

The relational scanning model which tries to determine the existence or the degree of changing together of two or more variables. The businessmen's compatibility, traditionalism, helpfulness, universality, their ability to manage themselves, stimulation, their being hedonist or not, their will to succeed and their passion for power and security were tried to be ascertained. The sample Conservative Turkish Entrepreneur was found out to be highly compatible, traditionalist, helpful. Their level of universality turned out to be low compared to their other features. It was found out that their ability to manage themselves was low, that they were not hedonist and that their passion for success was not on the forefront.

Key Words: Business Ethics, Entrepreneurship, Narcicism, Puritan Ethics,
Hedonism, Entrepreneurship in Turkey

Advisor : Prof. Dr. Veysel Bozkurt

Number of Pages : 98

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar.....	viii
ŞEKİLLER.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞİMCİLİK KAVRAMI

I. GİRİŞİMCİLİK KAVRAMINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

A. Girişimcilik Kavramı'nın Tanımı.....	3
B. Girişimciliğin Tarihçesi.....	8
C. Girişimci Özellikleri.....	9
D. Girişimcilerin Önemi.....	13
E. Girişimci Kişiliğinin Oluşumu.....	16
F. Girişimciliğin Temel Taşları.....	17

II. GİRİŞİMCİLİĞİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER..... 17 |

A. Girişimciliğin Önündeki Engeller.....	17
1. Ekonomideki İstikrarsızlık.....	17
2. Sermaye ve Finansman.....	18
3. Bürokratik Engeller.....	18
4. Bilgi Eksikliği.....	18
5. Özgüven Eksikliği.....	19

III. DÜNYADA ve TÜRKİYE’DE GİRİŞİMCİLİK.....	19
A. Dünyada Girişimcilik.....	19
B. Türkiye’de Girişimcilik.....	19
1. Türkiye’de Girişimciliğin Boyutları.....	19
2. Osmanlı’dan Kalan Girişimci Mirası.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

GİRİŞİMCİLERİN DEĞERLERİ ve İŞ AHLAKI

I. İŞ AHLAKINA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR	25
A. Din ve İş Ahlakı	26
1. Protestan İş Ahlakı	26
2. İslami İş Ahlakı	28
3. Yahudiliğin İş Ahlakı	30
4. Uzak Doğu İş Ahlakı	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAX WEBER, PROTESTAN ETİK VE KAPİTALİZMİN GELİŞİMİ

A. KAPİTALİZM VE PÜRİTEN KÜLTÜR	34
1. Çalışma Kavramı	34
2. Pre – modern Kapitalizm	35
B. MODERN KAPİTALİZM ve PÜRİTEN KÜLTÜR / KİŞİLİK TİPİ	38
1. Protestanlığın Ortaya Çıkışı	38
2. Calvinizm	40
C. ENDÜSTRİ UYGARLIĞININ YÜKSELİŞİ VE PÜRİTEN ETİK	42
1. Püriten Etik	42

2. Püritenizmin Düşüşü ve Hedonizmin Yükselişi	48
3. Post – Endüstriyel Dönüşüm, Püritenizm ve Yeni Çalışma Etiği	50
4. Hedonizm, Tüketim Toplumu, Narsizm ve Eleştirel Söylem	53
5. Püritenizm, Hedonizm, Eksik Modernite ve Türkiye	59

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MUHAFAZAKÂR TÜRK GİRİŞİMCİSİ’NİN DEĞERLERİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

I. ARAŞTIRMANIN AMACI ve YÖNTEMİ	67
A. Araştırmanın Amacı	67
B. Araştırma Yöntemi	68
1. Araştırmanın Evreni ve Örneklem	68
2. Varsayımlar	69
3. Verilerin Toplanması	71
II. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	71
A. Demografik Özellikler	71
1. Yaş	71
2. Cinsiyet	72
3. Medeni Durum	73
4. Eğitim Durumu	74
5. Toplumsal Tabaka	75
B. Ölçeklerin Güvenilirlikleri	75
C. Verilerin Çözümlemesi	75
1. Muhazafakâr İşadamlarının Değerleri	76

a) Uyum	76
b) Geleneklere Bağılılık	77
c) İyilikseverlik	77
d) Evrensellik	78
e) Kendi Kendini Yönetebilme	78
f) Açık Fikirlilik	79
g) Hedonizm	79
h) Başarı Tutkusu	79
i) Güç Tutkusu	80
j) Güvenlik İsteği	80
k) Protestan Etik	81
l) Dindarlık	81

D. KORELASYONLAR

82

1. Dindarlıkla Uyum, Gelenek ve Yardımseverlik Değerleri Arasındaki Korelasyonlar
 2. Dindarlıkla Hedonizm Arasında Korelasyon
- 82
83

E. DEMOGRAFİK DURUMLARINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

85

KAYNAKLAR

87

ÖLÇEKLER

88

TABLÖLAR

- Tablo 1. Türk toplumunun bir girişimcide olmasını beklediği özellikler
- Tablo 2: Tablo 2. Antik Yunan, Roma, erken Hıristiyanlık ve Calvinizm’de Çalışma ve Boş Zaman Anlayışları
- Tablo 3. Protestanizm ve Kapitalizm arasındaki İlişkiye Yönelik Yaklaşımlar
- Tablo 4: Üyelerin Yaş Kümelerine Göre Dağılımı
- Tablo 5: Üyelerin cinsiyete göre dağılımı
- Tablo 6: İşadamlarının medeni durumu
- Tablo 7: İşadamlarının eğitim durumu
- Tablo 8: İşadamlarının toplumsal tabaka durumları
- Tablo 9: Ölçeklerin güvenilirlikleri
- Tablo 10: Değerler Skalası
- Tablo 11: İşadamlarının Uyum değerine vurguları
- Tablo 12: İşadamlarının Gelenek değerine vurguları
- Tablo 12: İşadamlarının İyilikseverlik değerlerine vurguları
- Tablo 13: İşadamlarının Evrensellik değerine vurguları
- Tablo 14: İşadamlarının Kendi Kendini Yönetebilme değerine vurguları
- Tablo 15: İşadamlarının Açık Fikirlilik değerine vurguları
- Tablo 16: İşadamlarının Hedonizme olan vurguları
- Tablo 17: İşadamlarının Başarı Tutkusu’na olan vurguları
- Tablo 18: İşadamlarının Güç Tutkusu’na olan vurguları
- Tablo 19: İşadamlarının Güvenlik İsteği’ne olan vurguları
- Tablo 20 : İşadamlarının Protestan Etik’e olan vurguları
- Tablo 21: İşadamlarının Dindarlık değerine olan vurguları
- Tablo 22: Dindarlıkla Uyum, Gelenek ve Yardımseverlikle korelasyonu
- Tablo 23: Dindarlıkla Hedonizm arasında korelasyon
- Tablo 24: Demografik Duruma İlişkin Genel Değerlendirme Sonuçları

ŞEKİLLER

Şekil 1. Girişimciliğin Gelişmesinde Hayat Tarihi Modeli

Şekil 2. Girişimciliğin Ülke Boyutu

Çürük yumurtalardan iyi omlet olmaz

Eski bir Japon deyişi

GİRİŞ

Girişimcilik, fırsatlardan olabildiğince yararlanma, hayallerini gerçekleştirmek için projeler üretme ve bunları hayata geçirerek insan yaşamını kolaylaştıracak hizmetleri üretme sanatı olarak tanımlanmaktadır. Serbest piyasa ekonomisi çarkları içinde ürettikleri için pazarlama stratejisi geliştiren girişimciler, hem üretim aşamasında hem de pazarlama aşamasında ahlaki değerleri ne kadar dikkate aldıkları konusunda değerlendirilmektedir. Bu noktada farklı kültürlerin, dillerin ve dinlerin asırlar boyu bir arada yaşadığı Türkiye Coğrafyasında, kendilerini muhafazakâr olarak tanımlayan işadamlarının değerleri merak edilmektedir.

Osmanlı Devleti'nin yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla, sanayileşme çabalarına hız verilmiş, Cumhuriyet'in Kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün "Milli Hedef belli olmuştur. Ona ulaşacak yolları bulmak zor değildir. Denebilir ki, hiç bir şeye muhtaç değiliz. Yalnız bir tek şeye çok ihtiyacımız vardır: Çalışkan Olmak!" vecizesinde vurguladığı gibi çalışmak Türk Milleti'nin en önemli vazifesi haline gelmiştir. Sanayileşme süreciyle birlikte gündeme gelen köyden kente göç, tarım toplumundan sanayi topluma geçişi sağlamaktadır. Avrupa, 1700'lü yıllarda başlattığı Sanayi Devrimi'yle zenginleşirken, Osmanlı Devleti tarıma dayalı ekonomisini Türkiye Cumhuriyeti'ne miras bırakmış, genç Cumhuriyet bu mirasın sanayi toplumuna dönüşümü için elinden geleni yapmıştır.

Bu çabalar sonucunda, bugün Türkiye sanayi alanında büyük hamlelere ve gelişmelere imza atmış ve atmaya devam etmektedir. Sanayileşme sürecinde işadamları kimliğine kavuşan muhafazakar eğilimli işadamları, serbest piyasa ekonomisi sayesinde güçlenmişlerdir. Özellikle son 20 yılda kimilerinin 'Yeşil Sermaye' kimilerinin de 'Anadolu Kaplanları' dediği, kimilerinin de Batı'daki ekonomik gelişim süreçlerine benzeterek 'İslami Calvinistler' şeklinde tanımladığı Muhafazakâr Türk girişimcisinin değerleri, bu çalışmanın konusudur.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde girişimciliğin tanımına ilişkin kuramsal bir çerçeve çizilmekte ve bu bağlamda girişimciliğin tanımı yapılmakta, tarihçesi ele alınmakta, girişimci kişiliğin nasıl oluştuğu, özellikleri ve önemi konusunda tartışmalar ele alınmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, muhafazakar girişimcilerin değerlerini anlamaya ışık tutacak tanımlara yer verilmektedir. 'İslami Calvinist' tanımının perspektifinde Kapitalizm öncesi dönem, Protestan İş Ahlakı, hedonizm ve püritenizmin krizi ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, alan araştırmasının amacı ve yöntemi açıklanmakta ve araştırmanın bulguları sergilenerek, değerlendirilip yorumlanmaktadır. Çalışma sonunda muhafazakar iş adamlarının cevaplarıyla 8 temel değere ilişkin çözümlemeler yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞİMCİLİK KAVRAMINA İLİŞKİN KURAMSAL ÇERÇEVE

I. GİRİŞİMCİLİK KAVRAMINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

A. Girişimciliğin Tanımı

İnsanoğlunun tarihin ilk yıllarından bu yana yaşamak ve ihtiyaçlarını karşılamak için yaptığı her faaliyet basitçe girişim olarak nitelendirilebilir. Avcılık, çiftçilik, hayvancılık, ticaret vb gibi her türlü faaliyet tarihin ilk dönemlerinden beri insanoğlunun girişimci olduğunu ortaya koymaktadır. İlkel insandan günümüze, insanoğlu risk alabiliyor, yenilik yapıyor, gerektiğinde yaşamlarını bile ortaya koyabiliyor.

Girişimcilik ; yaşadığımız çevrenin yarattığı fırsatları sezme , o sezgilerden düşler üretme , düşleri projelere dönüştürme , projeleri yaşama taşıma ve zenginlik üreterek insan yaşamını kolaylaştırma becerisine sahip olmaktır. Girişimcinin zenginlik üretirken üç temel kaynağı vardır. Bunlar kendi enerjisi ve gücü, erişebildiği sermaye ve ilişki kurduğu insanlar. (Bozkurt, R. , 2002/12)

Girişimci, hem günlük konuşmalarda hem de ekonomi ve yönetim bilimlerinde, geniş kullanım alanı bulan bir sözcük olup, girişimcilik, girişim, ve girişim süreci ya da girişimcilik faaliyeti gibi birçok kavram, bu sözcükten elde edilmiştir. Girişimci, belirli bir projeyi, girişimcilik anlayışına uygun biçimde geliştirmek üzere gözler önüne seren ve tanıtan kişi olarak tanımlanabilir. Girişimciler, yalnızca üstlendikleri faaliyetlerle değil, aynı zamanda yüklendikleri riskler, yeni servet yaratmada hedefledikleri özel faaliyetler dizisi ve refah yaratmadaki özel yaklaşımları ile de nitelendirilebilirler (Wickham, 2001:7).

Girişimciler; faaliyetleri üstlenen birer yönetici, ekonomik değişimlerin birer temsilcisi ve toplumun birer ferdidirler. Bu niteliklerin her biri girişimci için önerilen tanımların çeşitliliğini yansıtmaktadır. Girişimci; riskle karşılaşabileceği halde, fırsatları değerlendirerek, belirsizlik altında büyüme ve kâra ulaşma amacıyla, sermaye yaratabilmek için gerekli kaynakları toplayarak, yeni iş ya da işletme oluşturan kişidir (Zimmerer/Norman, 1998:3)

Buna göre; girişimci, mal ve hizmet üretimini gerçekleştirebilmek için doğal kaynak, sermaye, emek gibi üretim faktörlerini bir araya getirerek faaliyete geçiren, diğer bir ifadeyle, işletme kuran ve bu işletmedeki faaliyetleri yürüten kişidir. Başarılı bir girişimcinin tipik özellikleri; risk almadaki yeteneği, piyasa fonksiyonlarının nasıl işlediği hakkındaki bilgisi, yenilikçilik, know-how üretebilme, pazarlama becerileri, işletme yönetimi becerisi, işbirliği yapma (co-operate) yeteneğidir. Buna ilaveten, kârlı fırsatları yakalayıp elde tutabilme yeteneği, işletme içi fırsatları tanımlayabilme yeteneği, risk (ekonomik, psikolojik, sosyal ilişkiler, kariyer geliştirme ve sağlık) yüklenme isteği de girişimcinin özellikleri arasında sayılabilmektedir (Littunen, 2000:295).

Girişimcilik, başta ABD olmak üzere, tüm gelişmiş ülkelerde ve hemen her endüstri dalında önemlidir. Girişimciliğin önemini, özellikle üç alan için vurgulamak mümkündür. Bunlar (Coulter, 2001:11):

- Yenilikçilik-icatçılık,
- Yeni işletmelerin doğması-büyümesi,
- Yeni iş alanları yaratmadır.

Nitekim, hızlı büyüyen (start-up) firmaların büyüme aşamalarında girişimcinin önemli bir özelliği, yenilikçi olması ve bunu aktif hale getirebilmesidir. Yenilikçilik, girişimcinin, beklenmeyen durumlarda, ortaya çıkan problemleri çözme yeteneğini de

kapsar. Bu yetenek, girişimcinin eğitimi ve deneyimi ile kazandığı birikimlerinden oluşur (Littunen, 2000:295).

Dolayısıyla yenilikçilik kritik bir özellik olup, yalnız girişimciliğin değil, tüm işletme risklerinin başarı ile sonuçlandırılmasında önemli rol oynar. Bunun yanı sıra, insanlar arasında yaygın olan düşünme eğilimi, yenilikçiliğin orijinal fikirlerin ifadesi olarak ve sanatla bir görülmesine yöneliktir. Ancak alışlagelmişin dışındaki düşünceler ya da orijinal yaklaşımlar, işletme açısından yenilik olmadığı gibi, işletmelerin gelişmesi ya da büyümesi için de yeterli değildir. İşletmelerde yenilikçilik demek, ortaya atılan yeni önerilerin uygulanabilir, faydalı, işlevsel ve işletme üzerine yapacağı etkilerin olumlu olması demektir. Burada yenilikçiliğin birbiriyle bağlantılı üç tamamlayıcı ögesi söz konusudur (Amabile 1998:78):

- Uzmanlık; zeka, bilgi-teknik ve yöntemi bir arada kullanabilme hüneri,
- Yaratıcı düşünme yeteneği; kişilerin problemlere yaklaşım tarzları ile bir olay hakkında hızlı algılama ve çözümleme yeteneğine sahip olmaları,
- Motivasyon; problemlere yaklaşım tarzı olup nakit dışında da bir takım getiriler sağlayabilmedir.

Girişimcilik motivasyonu iş kurmak isteyenlerin sahip olması gereken en önemli güçtür. Finansman da dahil olmak üzere diğer etkenler güçlü bir genel olarak aşağıda sıralanmaktadır (<http://www.girisim.net/iskurma.htm>):

- Kendi kendinin patronu olma isteği
- Mevcut iş seçeneklerinin verdiği maddi-manevi kazanımlardan daha fazlasına ulaşma isteği,
- Kendi geleceğini kendi karar ve çabaları ile şekillendirme isteği,
- Emekli vb. gruplarda olduğu gibi iş kurarak daha çok manevi tatmin sağlama isteği,
- Bağımsız ya da esnek bir iş ortamına sahip olma isteği ve

-İş fırsatlarını değerlendirme isteği.

Bütün bu açıklamalar eşliğinde globalleşme faaliyetlerinde yer alan işletmeler sayesinde, ülkeler arasındaki politik ve ekonomik engellerin azalması sonucu, girişimcilik-yenilikçilik, ilgi çekici bir araştırma alanı olmuş ve bu doğrultuda, dünyadaki liderler ile politikacılar tarafından da teşvik edilmeye başlanmıştır. Gelişmiş ülkelerde, özellikle ABD’de giderek artan girişimcilik-yenilikçilik faaliyetleri, durgun endüstrileri harekete geçirmiş ve yeni iş alanları temin ederek, işsizlik sorunlarını azaltma eğilimi yaratmıştır. Hatta girişimcilik-yenilikçilik, teknolojik ilerlemenin hızlandırıcısı olarak yeniden keşfedilmiştir. Bu nedenle, az gelişmiş ekonomilerde girişimcilik yenilikçilik faaliyetlerinin desteklenerek geliştirilmesi, ekonomik büyümenin özel bir koşulu olarak önerilmektedir (Stephen/Thomas, 2000:52-53, Zoltan vd., 2001:235-251).

Ekonomik gelişme açısından ele alındığında, girişimci firmaların etkisi ile rekabetin teşviki ve ekonomik gelişme arasında bir ilişki olduğu söylenebilir. Ekonomik gelişmenin kolaylaşmasında iki önemli politika bileşeni vardır. Birincisi, girişimcilik yeteneğinin üretici olmayan faaliyetlere yönelmesini önlemek için, verimli yenilikçiliğin getirisini koruyan etkenleri (ticari özgürlüğün muhafazası, mülkiyet hakları ve anlaşmalar gibi) artırmaya çalışmaktır. İkincisi ise, ipotek ve monopolleşme gibi nedenlerden dolayı, zedelenebilen temel yerel girdilerin artırılması; daha fazla faal arz yönlü rekabet politikasını güçlendirmeye yönelik temel işletme hizmetlerine duyulan gereksinim sonucu, tarımsal girişimciliğe ilişkin fırsatların beslenmesi çabasıdır (Dutz vd., 2000:739).

Buna ilaveten, şirketlerin yenilikçilik ve risk faaliyetlerinde biçimlenen tüzel girişimcilik, günümüz rekabetçi pazarları için ihtiyaç teşkil eden bir husustur. Tüzel girişimcilik, organizasyonunun yeniden yapılanması, yeni iş alanları yaratma ve

performans geliştirmede önemlidir ve şirketin ana icraatlarından güç ve sürekli destek almayı gerektirir (Shaker vd., 2000:947-948).

Müftüoğlu' na göre girişimci; "bir tarayıcı gibi sürekli olarak çevreyi gözleyip talep açıklarını yakalayan, yeni talepler oluşturan, talepteki değişmeleri zamanında fark eden, kaynakları sağlayarak üretim tesislerini kuran, rekabeti seven ve varlığının önemli nedeni olarak gören, riske girmekten ve sorumluluk üstlenmekten çekinmeyen, atak ve yaratıcı yeteneklere sahip kişiler" olarak görölmektedir. (Müftüoğlu, T., 2000., 10-11)

Bunun yanı sıra, insanlar arasında yaygın olan düşünme eğilimi, yenilikçiliğin orijinal fikirlerin ifadesi olarak ve sanatla bir görölmesine yöneliktir. Ancak alışlagelmişin dışındaki düşünceler ya da orijinal yaklaşımlar, işletme açısından yenilik olmadığı gibi, işletmelerin gelişmesi ya da büyümesi için yeterli değildir. İşletmelerde yenilikçilik demek, ortaya atılan yeni önerilerin uygulanabilir, faydalı işlevsel ve işletme üzerine yapacağı etkilerin olumlu olması demektir. Amabile, yenilikçiliğin birbiriyle bağlantılı üç tamamlayıcı ögesinin söz konusu olduğunu ifade eder:

Uzmanlık; zeka, bilgi – teknik ve yöntemi bir arada kullanabilme hünery

Yaratıcı Düşünme Yeteneği; kişilerin problemlere yaklaşım tarzları ile bir olay hakkında hızlı algılama ve çözümleme yeteneğine sahip olmaları,

Motivasyon; problemlere yaklaşım tarzı olup nakit dışında da bir takım getiriler sağlayabilmelidir. Girişimcilik motivasyonu iş kurmak isteyenlerin sahip olması gereken en önemli güçtür. Finansman da dahil olmak üzere diğer etkenler güçlü motivasyondan daha anlamlı değildir. Girişimcileri motive eden kaynaklar genel olarak aşığa sıralanmaktadır.

Kendi kendinin patronu olma isteği

-Mevcut iş seçeneklerinin verdiği maddi – manevi kazanımlardan daha fazlasına ulaşma isteği

- Kendi geleceğini kendi karar ve çabaları ile şekillendirme isteği
- Emekli vb. gruplarda olduğu gibi iş kurmak daha çok manevi tatmin sağlama isteği,
- Bağımsız ya da esnek bir iş ortamına sahip olma isteği ve
- İş fırsatlarını değerlendirme isteği. ((<http://www.girisim.net/iskurma.htm>):

B. Girişimciliğin Tarihçesi

Ekonomi bilimi girişimcilik hakkında fazla bir şey söylemez, çünkü çok uzun süre girişimcinin varlığını kabullenmemiştir. Bu yüzden girişimcilik konusunu çalışanlar azınlıkta kalmış ve onların çalışmaları genel ekonomi eğitimine dahil edilmeyerek dışarıda tutulmuştur. Son zamanlarda özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ekonomi programlarında çok yaygın olmasa da seçmeli ders olarak girişimcilik.

Ekonominin ilgilenmediği girişimcilik, işletme bilim dalında önemli bir inceleme konusu olmuştur. 1950'lerde ortaya çıkan işletme disiplininin girişimciyi ve girişimciliği ciddi düzeyde incelemesi son 20 yıllık bir gelişmenin ürünüdür. ABD'de, girişimcilik 1980'lerden itibaren derslere yoğun olarak dahil edilmiştir. Girişimcilik, günümüzde bir çok okulda başlı başına ders olmanın ötesinde yüksek lisans ve doktora derecesi verilen bir alandır. 1990'larda değişik ülkelerdeki bir çok işletme okulunda girişimcilik merkezleri açılmıştır.

Her ne kadar, girişimcilik ekonomi alanında 1980'lere kadar bir yer edinemediyse de, 20'nci yüzyıl başında birkaç ekonomistin geliştirdiği girişimcilik teorisi, günümüzde işletme ve diğer sosyal bilimler alanında yapılan çalışmaları hâlâ etkiliyor. Dolayısıyla girişimciliğin ekonomi alanındaki gelişmesine kısaca bakmak faydalı olacaktır.

Ekonomi biliminin temelini atan kişi olarak bilinen Adam Smith, girişimci ile kapitalisti özdeşleştirir. 19'uncu yüzyıl başlarında ortaya çıkan neo-klasik ekonomi bu

görüşü devam ettirmiş ve girişimcinin işyeri yöneticisi olduğu düşünülmüştür, fakat bu amacı ne Schumpeter ne de daha sonraki ekonomistler henüz başaramamışlardır. Bununla birlikte, onun görüşleri hâlâ günümüzün girişimcilik çalışmalarının çıkış noktasıdır.

Schumpeter'in çıkış noktası ekonominin bir sistem olduğu fakat değişimlerin neoklasiklerin söylediği gibi dışarıdan değil içeriden geldiğidir. Bu değişimlerin gerçekleşmesini sağlayan ise girişimcinin bizzat kendisidir.

Schumpeter'in girişimcilik tanımında yenilik vardır ve bu yenilik mevcut kaynakların yeni bir birleşimini ifade eder. Ona göre beş çeşit girişimci davranış vardır.

- yeni bir malın yada servisin üretimi
- yeni bir üretim metodunun geliştirilmesi
- yeni bir pazarın oluşturulması
- yeni bir hammadde kaynağının bulunması
- endüstrinin yeniden yapılandırılması

Schumpeter'in tanımında girişimcilik yenilik yapmayı içerdiği için girişimci sıfatı sürekli geçerli bir statü değildir. Girişimci sadece yenilik faaliyeti yapıyorsa girişimcidir. Bir diğer deyişle, girişimcilik bir anlayış ve davranış biçimidir. Kısacası eski ve/veya yeni, büyük ve/veya küçük, yavaş ve/veya hızlı büyüyen, özel ve/veya kamu şirket ve örgütlerinin başında görevde olan yöneticiler (şirket sahibi olabilir ya da maaş alan profesyonel yönetici olabilir) veya örgüt çalışanları yenilikler yaptıkları zaman girişimci düşünce tarzı ve davranışı göstermiş olurlar. (Tüsiad, 2002,: 35)

C. Girişimci Özellikleri

Girişimciliğin yeni ve bilinmeyen bilginin yaratılması süreci olduğu üzerinde durulmuştur.(Histich ve Peters, 2002) Girişimcinin izleyeceği değişmez bir kurallar dizisi yoktur, o her zaman detayı düşünmek ve belirsizlik ortamında hızlı kararlar alarak

uygulamaya geçmek zorundadır. Çünkü onun yaptığı temel olarak yenidir. Dolayısıyla girişimci özellikleri hızlı düşünme, belirsizlik altında karar alma ve kararlı ve azimli olmayı içerir.

Ayrıca, girişimcinin sezgi özelliğinden de sıkça bahsedilmiştir. Girişimci olmak için illa da yenilik yapmanın gerekmediği, bilinmeyen, belirsiz olayları önceden görmek ve sezmenin de önemli olduğundan bahsedilmiştir. Bu görüşe göre, girişimci ortamı çok iyi gözleyerek, onları sezgileri ile yorumlayıp uzun dönemde ihtiyaç olacağını düşündüğü veya hayal ettiği ürün ve hizmetleri üretmek için gerekli kaynakları bir araya getirendir. Böylece yeni bileşimlerin ve karışımların ortaya çıkması muhtemeldir. Bu yoruma göre, girişimciler sezgisi güçlü, iyi gözlemci, hayal gücü yüksek, kaynaklara ulaşabilecek ilişkiler ağına sahip, kaynaklar arasında özellikle insan kaynakların iyi yönetebilen, düşünme ve muhakeme yetenekleri güçlü insanlardır.

Gebre, ‘Girişimci evi inşa eder ve anında bir sonrakini planlamaya başlar . Yönetici bir ev inşa eder ve sonuna kadar orada yaşar’ der. Girişimcilik ile yöneticilik temelde bir birinden farklı olan kavramlardır. Girişimci sürekli yeni hedefler peşinde koşan , gelecekte yaşayan , risk alan , olaylardaki fırsatları yakalamaya çalışan, yenilikçi kişidir. Yönetici ise , var olan işleri en iyi yapmaya çalışan , bugünde yaşayan , fırsatlardan çok problemlere odaklanan kişidir. Ancak bir çok girişimci kurdukları kurumların başına geçip yöneticilikte yapmaktadırlar. (Ak. Tüsiad, 2002, 38)

Bahsedilen bu girişimci özellikleri dışında, toplumda genel kabul gören girişimciliği dair bazı inanışlar vardır ve bunların birçoğu gerçeği yansıtmaz. Timmons bunu anlatmak için ABD’ni örnek gösterir. 100 milyon ABD hane halkının 3,5 milyonu milyarderdır ve bu insanlar çalışkan, disiplinli ve planlı insanlardır. Üçte ikisi hâlâ çalışan bu milyarderlerin % 80’i malvarlıklarını kendileri yaratmışlardır ve ortalama

yaşları 57'dir. Üstelik bu milyarderlerin çalıştıkları alanlar ileri teknoloji değil, aksine düşük teknoloji endüstrilerdir, örneğin ambulans servisi, kafeterya, danışmanlık şirketi, gazete basımı gibi. Girişimcilik çalışmalarında sıkça sözü edilen girişimcilere yönelik bazı mitler şunlardır (Hisrich, R. D. ve Peter, M. P., 2002'den Ak, TÜSİAD: 2002)

Girişimci doğulur, sonradan olunmaz. Bazı doğal yetenekler olabilir ama bunların ortaya çıkarılması gerekir. Ayrıca, girişimciliğin temelinde olan birçok yetenek, bilgi, tecrübe ve ilişki ağını yollar içinde geliştirerek girişimcilik kapasitesi oluşturmak mümkündür.

Herkes yeni bir iş kurabilir. İş kurmak işin en kolayıdır, önemli olan şirketin devamının sağlamak, büyütmek ve kalıcı olmaktır. Girişimci için önemli olan, fikrin başarılı şekilde ticarileşmesini ve/veya toplumsal faydaya dönüştürmesini sağlamak ve geliştirmektir.

Girişimciler kumarbazdır. Başarılı girişimciler tüm riskleri dikkatlice hesaplayanlardır.

Girişimciler bütün olayı sahiplenmek isterler. Tek kişi ile başarılı bir şekilde büyüme zordur, önemli olan başarılı bir takım çalışması kurabilmektir. Başarılı girişimciler takım olarak çalışanlardır.

Girişimciler kendilerinin patronudurlar ve bağımsızdırlar. Yatırımcılar ve müşteriler başta olmak üzere girişimcilerin ailelerine, çalışanlarına ve bulundukları sosyal topluma karşı sorumlulukları vardır.

Girişimciler büyük firmalardaki profesyonel yöneticilerden daha fazla çalışırlar. Bunu ispatlayacak veri yoktur.

Girişimciler çok stres altında çalışırlar. Bu doğrudur, Çünkü girişimci stresli ve talepkâr bir işle uğraşmaktadır. Bununla birlikte, yapılan çalışmalar göstermektedir ki,

profesyonel yöneticilerle karşılaştırıldıklarında girişimciler işlerinden daha memnundurlar.

Yeni iş başlatmak risklidir ve çoğunlukla başarısızlıkla sonuçlanır. Şirketlerin başarısız olması girişimcilerin başarısız olduğu anlamına gelmeyebilir. Birçok yenilik uzun süren birden fazla deneme sonunda başarıya ulaşır. Ayrıca, yenilgiler girişimciler için öğrenme olanağıdır, bu yolla yeteneklerini ve fikirlerini geliştirirler.

Sermaye yeni iş için en önemli girdidir. Eğer yetenek ve/veya yeni fikir var ise zor da olsa sermaye bulunabilir, oysa sermaye ile yetenek ve/veya yeni fikir bulunamaz. Sermaye sadece bir araçtır.

Girişimciler genç ve enerjik olmalıdır. Yaş bir sınır değildir. Genel ortalama 30'lu yaşlar olmakla birlikte 60'lı yaşlarında başarılı olan birçok girişimci vardı.

Girişimcilerin motivasyon kaynağı para kazanmaktır. Yapılan çalışmalar göstermektedir ki, girişimci kısa dönemde para kazanmaktan ziyade uzun dönemli gelirleri önemser. Ayrıca, para kazanmak girişimci için tek motivasyon kaynağı değildir, kişisel başarı duygusu, kaderine sahip çıkmak/kontrol etmek, vizyonunu ve hayallerini gerçekleştirmek diğer amaçlar arasındadır.

Girişimciler güç kazanmak ve diğerlerini kontrol etmek isterler. Girişimciler başarı ve sonuç odaklıdır. Girişimci yetenekli ise, başarı birkaç yıl içinde olacaktır. Geçen zaman ile birlikte başarı olma olasılığı da artar. İyi bir fikri olan her girişimci risk sermayesi bulabilir. ABD istatistikleri göstermektedir ki, her 100 fikirden en fazla 3 tanesi sermaye bulabilir. İyi bir fikir kadar bunu hayata geçirecek olan girişimcilerin yönetici yetenekleri ve tecrübeleri de önemli olduğundan, risk sermayedarı bu bileşenlere sahip olan fikirleri seçer.

Girişimciler başkaları ile çalışamaz. Başarılı girişimciler takım lideridir. Başarılı girişimci, iyi okul performansı gösterir. Girişimcilik yaratıcılık, motivasyon,

bütünsellik, liderlik, takım kurma, analitik yetenek ve belirsizlikler ve zorluklarla başa çıkma yeteneklerinin karışımıdır. Dolayısıyla sadece okul performansı girişimcilik için gösterge olamaz.

Özetle girişimciyi yenilik yapan, risk almaktan korkmayan, hızlı karar verebilen ve önemlisi de yapacağı iş için kararlı ve azimli bir tutum sahibi olan kişi olarak da tanımlamak mümkündür.

D. Girişimciliğin Önemi

Dünya Girişimcilik Platformu (Global Entrepreneurship Monitor - GEM) tarafından 29 ülke arasında yapılan araştırmada yüksek girişimcilik faaliyetleri olan ülkelerin ortalama ekonomik büyümenin üzerinde gelişme gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu yüzdendir ki, 1999 yılında Avrupa'nın ekonomik performansının, diğer lider ekonomilere göre düşük olduğu saptamasıyla başlayan Avrupa Sanayi ve İşverenler Konfederasyonu raporu yayımlanmıştır. Girişimciler kapitalizmin başladığı dönemden itibaren etkin olmasına rağmen, girişimcilik 1980 yılı sonrasında inanılmaz bir popülerlik kazanmış ve birçok ülke girişimci ekonomi oluşturmak için devlet programları hazırlayarak, altyapılarını güçlendirmeye ve girişimci sayılarını artırmaya çalışmaktadır. Bu noktada, girişimci ekonomiyi en başarılı şekilde uygulayan ülke olarak kabul edilen ABD, diğer ülkeler için ulaşılmak istenen bir model oluşturmaktadır.

Girişimciliğin son dönemde böylesine popüler olmasının başlıca sebepleri arasında aşağıdaki üç önemli gelişmeyi sayabiliriz.

-İstihdam sorununun artması

-Yeni ekonominin gittikçe güçlenmesiyle değişen ekonomik yapı

-Ekonomi ve işletme alanlarında teorik gelişmeler ve girişimciliğin genel kabulü.

Küreselleşmenin arttığı ve rekabetin yoğunlaştığı ekonomi ortamında sadece Avrupa değil, bir çok ülke ekonomik sorunlarıyla boğuşmaktadır. Bunların başında istihdam sorunu vardır. Özellikle Avrupa Birliği’de (AB) yaşanan işsizlik sorunlarını araştıran yetkililer ABD’de yaratılan istihdamda girişimciliğin çok büyük katkısı olduğunu görmüşlerdir.

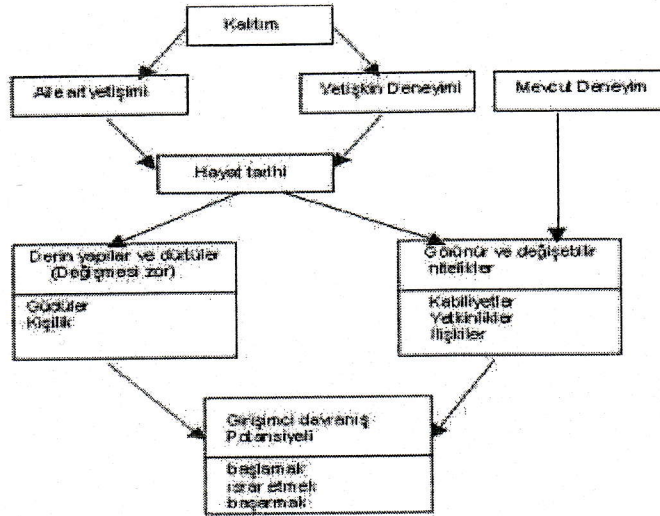
Drucker’ın 1985 yılında yaptığı çalışmada, 1965 – 1985 döneminde nüfus 129 milyondan 180 milyona büyürken, çalışan ABD’li sayısı 71 milyondan 106 miyona yükselmiştir. 20 yıl içinde yaratılan 35 milyonluk istihdamın 24 milyonu sadece 1974 – 1984 döneminde yaratılan yeni işlerdir. Drucker, bu istihdam artışının arkasındaki en büyük itici gücün girişimcili olduğunu belirtmiştir. İstihdam yaratan bu “girişimci ekonomi”, 1933 – 96 yılları arasında ABD’de 8 milyon daha istihdam yaratmıştır. Sadece yeni firmaların % 5 gibi bir bölümü bu yaratılan istihdamın % 77’sini oluşturur.

Girişimci, fırsatları kovalayarak getirdiği yeniliklerle ekonomik kaynakların düşük üretkenlik alanlarından yüksek üretkenlik alanlarına aktarılma sürecinin baş aktörüdür. Yenilikler sayesinde en azından üretim sürecinde iyileştirmeler ve üretkenlik artışları sağlanacaktır.

Her tür yenilik, örgütün fonksiyonlarını ve kaynak dağılımlarına etkileyebileceği ve iyileştirebileceği için önemlidir. Bununla birlikte, radikal yenilikler potansiyel olarak daha çok ya da toplumsal fayda getirecekleri için bu tür girişimcilik daha caziptir. Bu yüzden ki, yeni teknolojileri geliştiren girişimcilik türü tüm girişimcilik programlarında ön sırayı alır. (Ak. Tüsiad, 2002)

E. Girişimci Kişiliğin Oluşumu

Kişide girişimcilik ruhu genetik olarak var olabileceği gibi , ailenin , çevrenin ve eğitimin de girişimcilik ruhunun gelişmesi için çok önemli etkenler olduğunu belirtmek gerekir.

şekil 1. Girişimciliğin Gelişmesinde Hayat Tarihi Modeli (Erdoğmuş , 2000)

Girişimci bir kişilik için ; kişi kafasındaki projelerini gerçekleştirmek için başlama cesaretine sahip olmalı ve başarılı olma arzusunun her zaman koruyup pes etmemelidir. Girişimci kişiliğin oluşumunda ailenin kültürü , ailedeki bireylerin birbirlerine davranışları , ailede girişimci olup olmaması bireydeki girişimcilik ruhunun gelişmesine kısıtlayıcı ve teşvik edici etki yapabilmektedir. (insankaynaklari.com)

F. Girişimciliğin Temel Taşları

Ülkelerin girişimcilik faaliyetleri incelendiğinde performansın ülkeler arasında çok değişken olduğu görülmektedir. Örneğin, Brezilya'da her 8, ABD'nde her 10, İsveç ve

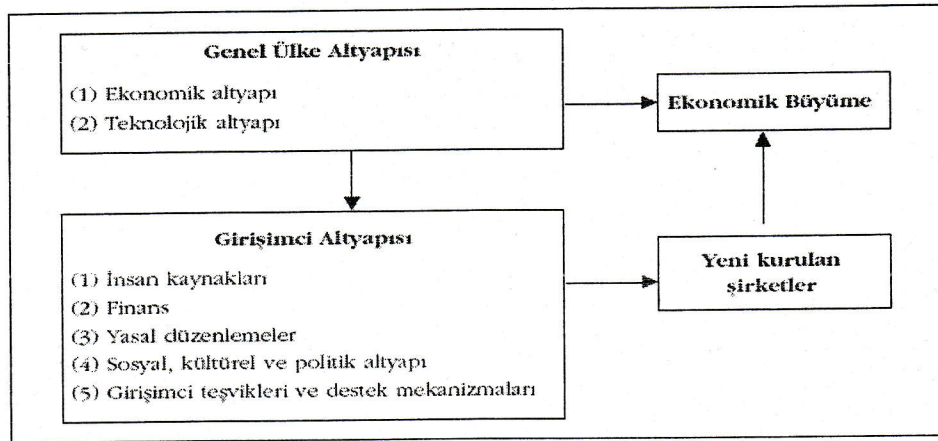
Finlandiya'da her 50, Japonya'da ise her 100 yetişkinden biri şirket kurmaktadır. Ülkeler arasındaki bu farklılıklar incelendiğinde, girişimciliğin oluşmasının arkasında kurumsal yapıların etkisi görülür, çünkü girişimcilik hem ekonomik, hem teknolojik, hem de sosyal ve kültürel yapıların bir bileşkesi sonucu ortaya çıkar.

Girişimciliğe yol açan ya da engelleyen faktörlerin bulunması ve ölçülmesi zordur. Bu konuda en ciddi çalışmalar OECD ve GEM tarafından yapılmaktadır. OECD ülkelerinde, girişimciliğe yönelik oluşturulan programların oldukça sık referans aldıkları OECD (1998 ve 2001) tarafından gerçekleştirilen çalışmalar, girişimciliğin temelini şu üç ana faktörde görür: Altyapı koşulları , devlet programları, kültürel davranışlar ve tutumlar.

Girişimcilik konusunda çalışan bir diğer uluslararası kuruluş da Babson College ve London Business School tarafından oluşturulan Dünya Girişimcilik Platformu'dur. (GEM, 2001). Bu platform 1997 yılından beri birçok ülkede girişimcilik endeksini hazırlar. 2001 yılında bu endekse katılan ülke sayısı 29'dur. Bu ülkelerde toplam 74.000 yetişkin arasında yapılan anket ve 950 uzmanla yüz yüze görüşmelere dayanır. Bu çalışmaya göre, girişimciliği belirleyen etmenler ülke altyapısı ve girişimcilik altyapısı olarak iki grupta toplanabilir. Ülke altyapısında incelenen konular şunlardır: ekonominin dışa açıklığı , devletin rolü, finans sektörünün etkinliği, teknoloji yoğunluğu, fiziksel altyapı, yönetim becerileri, esnek işgücü pazarı, yasal kurumlar, ekonomik büyüme, sosyal, politik ve kültürel ortam. Girişimcilik altyapısını oluşturan faktörler ise şöyle sıralanmıştır: finans, devlet politikaları, devlet programları, eğitim, Ar-Ge transferi, ticari altyapı, iç pazarın dışa açık olması, fiziksel altyapı ve kültürel normlar.

Her ne kadar uluslararası çalışmalar bu tür modeller geliştirmişse de unutmamak gerekir ki, bir ülkede girişimciliğin oluşturulması veya desteklenmesi için kullanılacak,

kek tarifi benzeri “iki gram eğitim, üç kaşık vergi” şeklinde içerikleri ve miktarları kesin belirli tarifler yoktur. Bunun başlıca sebebi, her ülkenin tarihsel gelişmesindeki farklılıklar nedeniyle oluşan ekonomik, politik, sosyal ve teknolojik yapıların farklılıklar göstermesidir. Bu farklılıklar nedeniyle bir ülkede girişimciliği açıklayan faktörler diğer ülkeler için geçerli olmayabilir. Ama daha da önemlisi, bazı ülkelerde girişimciliği destekleyen ve geliştiren bazı koşullar ve/veya uygulamalar diğer ülkelerde başarısız kalabilir. Bu yüzden genelleştirilmesi mümkün olmasa da, kek yapımı için gereken girdiler gibi, girişimciliği etkileyen bazı temel faktörlerin varlığından da söz etmek mümkündür. Bu faktörlerin önemleri ülkeye göre farklılıklar içerebilir. (Tüsiad, 2002, s.39)

Şekil 2. Girişimciliğin Ülke Boyutu

II. GİRİŞİMCİLİĞİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

A. Girişimciğin Önündeki Engeller

1. Ekonomideki İstikrarsızlık

İş kurarken belki de girişimciyi en fazla zorlayacak şeylerin başında ekonomik istikrarsızlık gelir. İş planının finansal bölümleri, ekonomik istikrarsızlık nedeni ile farklılaşmış olarak girişimcinin karşısına çıkabilir. Bu engeli aşmak için girişimcinin tek yapabileceği, mümkün olduğunca sabitlenebilir değerleri tercih etmektir.

2.Sermaye ve Finansman

Yeni bir iş kurmak için muhakkak belli bir sermaye gereklidir. Bu sermaye pek çok yoldan temin edilebilir. Banka kredileri bu alanda en çok başvuru alan yollardan biri. Ancak prosedürlerin uzun olması ve bir takım güvencelerin gösterilme gerekliliği sadece iş fikri ve planı olan girişimci için oldukça büyük bir darbe olur. Fakat son yıllarda bazı sivil toplum örgütlerinin geliştirdiği fon sistemi ile bu engeli belli ölçüde aşmak mümkündür.

3. Bürokratik Engeller

Türkiye'nin, şirketlere yönelik mevzuatlar ve bürokratik engeller yüzünden iş ve yatırım yapmaya uygunluk açısından uygun bir ortam oluşturduğunu söylemek güçtür. Bu durumun farkında olan kuruluşlar yürürlükteki mevzuatı basitleştirip, vergi sistemini düzenlenmesini talep etmektedirler.

4. Bilgi Eksikliği

Girişimciliğin ilk şartı teknik bilgi sahibi olmak değildir ancak bu kriterde göz ardı edilmemelidir. Yaptığı işin inceliklerini bilmeyen bir kişi, o mal veya hizmeti pazarlayamaz, geliştiremez dolayısıyla da kurulan işletmeden de uzun ömürlü ve kazançlı olması beklenemez. Bilgi eksikliği özellikle de kadın girişimciliğinin önünde büyük bir engel. KAGİDER Başkanı Meltem Kurtsan bu soruna şöyle değiniyor: "Türkiye’de kadınlar eğitim eksikliği ve finansman sorunları yüzünden girişimci olamıyor. 15 yaşından büyük her 100 kadından 23’ü okuma yazma bilmiyor. Okullaşma oranına bakıldığında kadınların erkeklerin gerisinde kaldığı görülüyor. Yüksek Öğrenimde kadınların okullaşma oranı % 16. Halbuki kadınların eğitim seviyesi arttıkça iş gücüne katılımları da artıyor. Yüksek öğrenim mezunu kadınların iş gücüne katılım oranı % 70."

5. Özgüven Eksikliği

Girişimcilik öncelikle insana bağımlı olan bir kavramdır. Tüm şartlar yerine geldiğinde bile kişi kararlı ve ne istediğini bilen bir tutumda değilse yeni bir iş kurmak için gerekli en önemli kaynak yetersiz demektir. Bu özgüven eksikliği genellikle toplumdaki yanlış yargılardan ileri gelir. Yeni bir iş fikri oluşturmaya başladığınızda rakiplerden veya tecrübesizlikten korkmak, meydana gelen olumsuzluklardan yılmak sizin baştan kaybetmenize neden olur. (insankaynaklari.com)

III. DÜNYADA ve TÜRKİYE'DE GİRİŞİMCİLİK

A.Dünyada Girişimcilik

Girişimcilik kelimesi 1980'lerden sonra dünya çapında çok kullanılır hale geldi. 1990'larda Avrupa ve Sovyet Rusya'sındaki komünist bloğun yıkılması, Çin ve Vietnam'ın dışa açılması, dünya genelinde geri dönüşler ve yüksek işsizlik oranları girişimciliğin öneminin artmasına yardım etti. ABD , Avrupa Topluluğu Ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerde girişimcilik çok yaygın olmakla birlikte bu ülkeler girişimcileri teşvik etmek için çok önemli teşvik araçları kullanıyorlar. Bunun yanında gelişmekte olan Singapur , İrlanda , Güney Afrika Ülkeleri gibi ülkelerde girişimci sayısını artırmak için bir çok teşvik araçları kullanmaktadırlar.

B.Türkiye'de Girişimcilik

1. Türkiye'de Girişimciliğin Boyutları

Platin Dergisi ile beraber yaptığı ankette Türk toplumunun bir girişimcide olmasını beklediği özellikler şöyledir:

Tablo 1. Türk toplumunun bir girişimcide olmasını beklediği özellikler
(insankaynaklari.com)

Özellik	%
Risk Alabilme	10.80
Özgüven	09.43
Yaratıcılık	09.30
Liderlik	07.81
İletişim Becerileri	07.67
Organizasyon / Planlama Yeteneği	07.61
İkna Kabiliyeti	07.44
Doğru Ekibi Kurma	07.14
İnisiyatif Alabilme	05.93
Yöneticilik Becerileri	05.73
Kişisel Bağlantılar	04.95
Finans Bilgisi	04.66
Yeterli Sermaye	04.33
Sonuç Odaklılık	04.05
Profesyonel İş Deneyimi	03.13

Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde girişimciliğin oynadığı rol çok daha büyüktür. Girişimcilik, yeni kaynaklarla, yeni teknolojilerle toplumu tanıştırır ve bu sayede daha önce kullanılmayan veya daha az kullanılan kaynaklar ekonomiye kazandırılır ve üretimde artış meydana gelir. Yeni açılan bir şirket veya yeniden yapılandırılan bir şirket ülkenin istihdam hacmini artırır ve tüm bunlar sonucunda da iktisadi kalkınma pozitif bir ivme kaydeder.

Girişimcilik Türkiye’de yeni bir kavram olması sebebiyle pek fazla ilerleme göstermemektedir.

Tablo 2: Ülkelere göre her 100 yetişkin içindeki girişimci oranını

Türkiye	Japonya	İsrail	İngiltere	ABD	İrlanda	G. Kore	Meksika
4.6	5.1	6.0	7.7	11.7	12.0	15.0	18.7

Görüldüğü gibi Türkiye’de bu oran, her fırsatta girişimci bir toplum olmadığını söyleyen Japonya’dan bile daha düşüktür. Avrupa Birliği ülkelerinde de girişimcilik henüz istenilen boyuta gelememiş ve ABD’nin gerisinde kalmıştır. Bu sebeple 10 yıllık bir dönemi kapsayan, istihdam, ekonomik reform ve toplumsal uyum hedefiyle Lizbon Stratejisi olarak bilinen bir plan hazırlamışlardır. Diğer istatistiklere bakıldığında özellikle işsizliğin yoğun olarak görüldüğü Güney Amerika ve Latin ülkelerinde girişimcilik oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Bu tür ülkelerdeki insanlar istihdam azlığı nedeni ile kendi işlerini kurmak istemektedirler. Türkiye’de işsizliğin yoğun ülkeler statüsünde iken girişimcilik oranının bu kadar düşük olması ilginç bir durumdur. Psikolog ve sosyologlar bu durumu Türkiye’nin kültür konteksine

bağlamakta ve Türk toplumunun risk almaktansa, memurluk gibi garantili ve stabil işleri tercih etmelerine bağlamaktadırlar.

AB üyeliğine hazırlanan Türkiye'nin de kişi başına düşen gelir düzeyini ve istihdam oranını artırmak için bu çeşit bir plana ve bir takım reformlara ihtiyaç duyduğu bir gerçektir. Bu sebeble Türkiye genelinde pek çok kurum oluşturulmuş ve Türkiye'deki girişimcileri veya girişimci adaylarını desteklenmeye ve girişimcilik özellikle gençler arasında özendirilmeye başlanmıştır. TUSİAD, AIESEC, KOSGEB gibi sivil toplum örgütlerinin düzenledikleri kongreler bu kavramın önemsenebilir başlandığının belki de en iyi örnekleridir.

Girişimciliğin sadece bireysel olarak değil kurumsal anlamda da gerek ülkeye gerekse şirkete çok büyük faydaları vardır. Yerel bir şirket distribütörlük veya franchising yolu ile hem uluslararasılaşma sürecine adım atabilir hem de rasyonel bir yatırım olması kaydı ile şirketinin cirosunda gözle görülebilir bir artış sağlayabilir. Türkiye'nin dünyadaki gelişmeye en açık 10 pazardan biri olması ve henüz çok fazla keşfedilmemiş olması, gerek franchise veren gerekse alan açısından oldukça açık bir iş alanı yaratmaktadır.

Türkiye'de şu anda alanında lider pek çok kuruluş bu aşamalardan geçerek bir marka oldular. Ernst & Young International'ın 17 yıldır, dünya çapında gerçekleştirdiği 'Dünyada Yılın Girişimcisi Yarışması'nın (World Entrepreneur Of The Year) Monte Carlo'da düzenlenen 18. yarışması bu açıdan dünya çapında zengin örneklerle dolu. Örneğin yarışmaya ABD'yi temsilen katılan Whole Foods Market şirketi küçük bir bakkalken, bu zorlu süreçleri atlatarak, yıllık cirosu 3 milyon dolar olan dünyanın en büyük doğal ve organik gıda üreticisi haline geldi. Yarışmanın birincisi olan Filipinli Tony Tan Caktiong ise fast food zinciri Jollibee Foods'u 1975'te kurduğu bir dondurma

mağazasından, 988 tane restavuranta sahip ülkenin en büyük hızlı yemek firması haline getirmesi Harvard'da örnek olay olarak kurulmakta. (insankaynaklari.com)

2. Osmanlı'dan Kalan Girişimcilik Mirası

Türkiye'de girişimciliği incelemek için Osmanlı Dönemindeki duruma göz atmak daha yararlı olacaktır. 1912 yılında bir yabancı yazarın Landau kaleminden Osmanlı İmparatorluğu şöyle anlatılır; “Yalnız memurluk etmek , askerlik yapmak , kazançlı işlere rağbet göstermemek Türkleri eksiltmiş ve fakirleştirmiştir. Türklerin arazi sahibi olan birkaç yüzbininden gayrısı memurluk ve askerlikle geçinen proleteriyadır. Bunların açlıktan ölmeyecek kadar bir maaşla iktifa ederler. Türkler zaten şayan-ı hayret derecede kanaatkardırlar. İsraftan pek çekinirler. Yılda bir kere , o da bayram günü esvap yaptırırlar ve o esvabı yıl boyunca giyerler. Bu kadar az ihtiyacı olan bir halkta teşebbüs fikri ve gayret ateşi için bir saik olmayacağından , bittabi Türkün hat-ı iktisadiyeleri de mahduddur , ticaretleri adeta yok gibidir”

Cumhuriyetin ilanı ve Yeni Türk Devletinin kuruluşuyla beraber sayıca az olan ve yeterli sermayeye sahip olmayan girişimcilerin , sayısının artırılması ve girişimciliğin özendirilmesi politikası devlet eliyle yapılmıştır. 1930-1950 yıllarındaki Devletçilik Devresinde özel sektörün girmedığı iş alanlarına devlet girmiş ve özel sektörü de buralara girmeye teşvik etmiştir. 1950-1970 yıllarındaki Liberal Ekonomiye geçiş döneminde özel sektörün ekonomideki payı % 70'lere kadar çıkarılmıştır. 1980'de başlayan ve günümüze kadar devam eden Dışa Açılma Döneminde girişimcilerimiz dünyanın dört bir tarafına yayılmaya başlamışlardır.

Özellikle 1990 – 2000 yılları arasında yaygın bir şekilde gözlenen ekonomik krizlerde, ülke ekonomilerinin kendiliğinden iyileşmelerinde büyük miktarlarda borçlanmayan, dolayısıyla mali çöküşün en kötü etkilerinden uzak kalan küçük

işletmelerin önemli rol oynadığının gözlenmesi, dünya ekonomisinde büyük şirketlerden küçük şirketlere yönelimi de artırmıştır. (Krugman, 2001: 149) Kriz ortamında mali yapısındaki avantajları nedeniyle en az hasarla atlatabilme esnekliğı, KOBİ'lerin yapısal avantajı olarak dikkati çekmektedir. KOBİ'lerin yapısal özelliklerini ekonomiye azami fayda sağlayacak şekilde kullanmaları, idari, yasal ve mali düzenlemeler açısından iş ortamını basitleştirici çeşitli önlemlerin uygulamaya konulmasını gerektirmekte, aynı zamanda işletmelerin rekabet gücünün artırılması kapsamında araştırma-geliştirme, mesleki eğitim ve diğeri alanlarda da destek sağlayıcı önlemleri zorunlu kılmaktadır. KOBİ'lerin faaliyetlerini kolaylaştırarak ülke ekonomisiyle gerçek anlamda bütünleşmelerini sağlayan bu tür önlemlerin yanı sıra, söz konusu işletmelerin teknolojik gelişmelerden haberdar olarak, bu gelişmeleri kendilerine uyarlamalarını ve yenilikçi faaliyetlere yönelmelerini teşvik edici bir ortamın yaratılması ve sürdürölmesi de kaçınılmaz olmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada KOBİ kavramı çerçevesinde Türkiye'de mevcut girişimciliğinin bir tür belirleyicileri ve buna bağılı olarak bölgesel dengesizlikte girişimci ayırımı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Genel anlamda ülke-bölge-il bazında sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıklarının orijininde üretim faaliyeti yetersizlikleri yatmaktadır. Üretim işlevini yerine getirenler de girişimcilerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

GİRİŞİMCİLERİN DEĞERLERİ VE İŞ AHLAKI

I. İŞ AHLAKINA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Ahlakı “insanların yüzyıllar boyunca iyi olarak değerlendirdiği davranış biçimlerinin ifadesi” olarak tanımlayabiliriz. Esasen hukukun ve özellikle de Ceza Hukuku’nun yasakladığı eylemlerin çoğu ahlaka aykırı eylemdir: Cinayet, iftira, ırza tecavüz. Keza bütün bu ahlaksız ve hukuk-dışı davranışlar semavi dinlerin tümünde reddedilmiştir. Şu halde hukuk, kurallarının üzerine inşa edildiği ahlak ve din kuralları ile zor ayıredilir bir bütündür.

Ahlak ve iktisat ahlakı çalışma hayatını disipline etmektedir. İş ahlakı, çalışma ahlakı, etika, meslek ahlak ve saygınlığı hep bu çerçevede oluşmuş kavramlardır. İş ahlakı “ahlaki doğru ve yanlışlar üzerine eğilmektedir. Ahlakı standartların işletme politikaları, kurumları ve davranışları üzerine nasıl uygulanacağı hususunda yoğunlaşmıştır.” (Vaselguez, 1992: 16) Bu çerçevede “etik davranış genellikle ahlakı ilkelerin (moral code) iş çevresine-ki bu mesleki, işletme, hükümet-dönüşümü” olarak açıklanır. (Raval, 2000: 46)

Çalışma ahlakından ise “bir toplumda işe ve çalışmaya karşı tutunulan tavırlar ve bu konudaki değerler anlaşılmaktadır. Bir toplumun işe yönelik tutumu bir başka toplumdan farklılıklar gösterebileceği gibi toplumun çeşitli katmanları arasında da farklı yaklaşımlar söz konusu olabilmektedir. Bazı toplumlar ya da toplumsal kesimler işe yönelik olumlu bir tutum geliştirirken bazıları işten çok dinlenme ve eğlenceyi ön plana alabilmektedir. Örneğin bazıları için çalışma, yaşamın başlı başına bir amacıdır. Bu tür insanlar tutumlu, dakik, çalışkan, dürüst, sade bir hayat süren ve öz-disiplini olan kişilerdir. (Arslan, 2001: 46)

Çalışma ahlakı ile iş ahlakı iç içedir. Daha başka bir deyişle çalışma ahlakının yüksek olduğu kültürlerde iş ahlakı da esas itibariyle gelişmiştir. İlk sıralarda yer alan Amerikan sanayi kuruluşlarının satış hacmi ve piyasa değerleri itibariyle birkaç trilyon dolar olduğunu gösteren rakamlar iş etiğinin önemi kadar kimleri ilgilendirdiğini de göstermektedir. Sınırları çok geniş olan hatta sınırsız bir saha: İşçi, işveren ve yöneticilerin birbirlerine ve işletmeye olduğu kadar devlete, bütün topluma karşı sorumluluklarını belirleyen ahlaki kurallar.

İşletmelerde ortaya çıkabilecek ahlaki sorunların neler olabileceğini ise Tierney şöyle sıralamaktadır: (Tierney, 1997: 20)

- Mal satın aldığınız şirketlerden birinin, pahalı hafta sonu tatili hediyesini kabul edip etmeyeceğiniz.
- Araştırma sonuçlarını müşterilerinize iletirken, gerçekleri mi yoksa duymak istediklerini mi söyleyeceğiniz.
- Müşterinizin gerçekten ihtiyacı olan bir ürünü mü yoksa size daha fazla komisyon getirecek olanı mı satacağınız.
- Hedeflere ulaşılmış olduğunu göstermek amacıyla, yıl sonu rakamları üzerinde oynayıp oynamayacağınız.
- Elemanlarınızdan belirli bazı bilgileri saklamalarını isteyip istemeyeceğiniz.

A. Din ve İş Ahlakı

1. Protestan İş Ahlakı

Dinin ve ahlakın iktisat sahasındaki yeri, ahlak ve zihniyet olarak iktisat kurallarını belirlemesi ve yönlendirmesidir: "İktisat ahlakı ve iktisat zihniyeti! Biri

uyulması istenen normların ve hareket kurallarının toplam ifadesi! Öbürü gerçek davranışında kişinin sürdürdüğü değer ve inançların toplamı!”(Ülgener, 1981: 21)

Max Weber “*Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*” adlı eseriyle, 20. Yüzyıl başlarında- ilk bakışta birbiriyle bağdaşmaz gözükken-kapitalist zihniyet ile dinin ilişkisi üzerinde durmuş ve Protestanlığın* Kapitalizmin ilerlemesinde itici unsur olduğunu savunmuştur.

Max Weber’e göre “mezhepler bakımından karışık bir bileşimi olan bir ülkenin mesleki istatistiklerine göz atıldığında, çarpıcı bir sıklıkla, bir çok kereler Katolik basınında ve edebiyatında ve Almanya’nın Katolik kongrelerinde canlı tartışmalara yol açan şöyle bir görünüş ortaya çıkar: Sermaye sahipleri ve işverenler, hatta işçi sınıfının eğitim görmüş yüksek tabakası, özellikle çağdaş iş kollarında yüksek düzeyde teknik ya da ticari eğitim görmüş personel, *Protestan* özellikleri taşır. En zenginlerin büyük bir çoğunluğu imparatorluğun doğal kaynaklar bakımından ya da ilişki ağları bakımından en uygun ve ekonomik olarak en gelişmiş alanları, özellikle de zengin *kentlerin* çoğu, 16. Yüzyılda Protestanlığı kabul etmiştir. (Weber, 1985)

Bu neticeleri açığa çıkaran Protestanlık ve dünya görüşü nedir? Öncelikle “Protestanlığın Kalvinist şeklinde Weber’e göre Almanca’daki ‘meslek’ sözcüğünde, aynı şekilde belki daha açık bir biçimde İngilizce’deki *calling* sözcüğünde dini bir tasarım olduğu, yanlışlığa yer vermeyecek kadar açıktır: -Tanrı tarafından verilen bir ödev- en azından böyle bir şeyi çağrıştırır ve somut bir durumda sözcük ne kadar güçlü vurgulanırsa, bu tasarım o denli hissedilir hale gelir. Sözcüğü tarihi olarak ve kültür dilleri içinde izlersek, her şeyden önce şu görülür: Büyük çoğunluğu Katolik olan halklar bizim ‘meslek’ (yaşamın amacı ve sınırsız çalışma alanı anlamında) dediğimize benzer bir ifadenin vurgusunu Eskiçağ Klasikleri kadar az bilirlerken büyük çoğunluğu Protestan olan hakların *hepsinde* bu kavram vardı. Böylece Protestanlığın temel görüşü

“her türlü koşul altında dünyevi *ödev*in yerine getirilmesinin tanrıyı hoşnut kılan tek yaşam biçimi olduğu ve tanrının dileğinin de ancak bu olduğu ve bu yüzden de onaylanmış her mesleğin tanrı katında aynı değere sahip olduğu görüşüdür.”¹⁹ Dolayısıyla Püritenlikde dünyevi hayat *ödev* olarak değerlendirilmekteydi ve bu *ödev*in en iyi bir biçimde yapılması gerekiyordu. “Kutsanmışlıklarını garanti edebilmek için insanlar bu dünyada ‘gündüz olduğu sürece onları gönderenin işlerini yapacaklardır’. Tanrının kendi şanını arttırma ile ilgili açıkça görülen dileğine, boş zaman ve zevk ile değil, sadece çalışma ile hizmet edilir. Zamanı boşa harcama bütün günahlar içinde ilk ve ilkece en ağır olanıdır. İnsanın kendi mesleğini ‘kesinleştireceği’ yaşam süresi çok kısa ve değerlidir. Toplumsal yaşam içinde zaman kaybı ‘boş konuşma’, lüks, sağlık için yeterli olanından fazla uyku- 6 en fazla 8 saate kadar- ahlaki açıdan mutlak olarak itiraz edilecek konulardır.

Ahlak ve iktisat ahlakı çalışma hayatını disipline etmektedir. İş ahlakı, çalışma ahlakı, etika, meslek ahlak ve saygınlığı hep bu çerçevede oluşmuş kavramlardır. İş ahlakı “ahlaki doğru ve yanlışlar üzerine eğilmektedir. Ahlakı standartların işletme politikaları, kurumları ve davranışları üzerine nasıl uygulanacağı hususunda yoğunlaşmıştır.

Çalışma ahlakı ile iş ahlakı iç içedir. Daha başka bir deyişle çalışma ahlakının yüksek olduğu kültürlerde iş ahlakı da esas itibariyle gelişmiştir. İlk sıralarda yer alan Amerikan sanayi kuruluşlarının satış hacmi ve piyasa değerleri itibariyle birkaç trilyon dolar olduğunu gösteren rakamlar iş etiğinin önemi kadar kimleri ilgilendirdiğini de göstermektedir. Sınırları çok geniş olan hatta sınırsız bir saha: İşçi, işveren ve yöneticilerin birbirlerine ve işletmeye olduğu kadar devlete, bütün topluma karşı sorumluluklarını belirleyen ahlaki kurallar.

2. İslami İş Ahlakı

Burada İslam açısından konuya bakarken öncelikle “İslam albümündeki hangi resim?” sorusuna cevap verilmelidir. Sabri Ülgener’in de ifade ettiği gibi “İslam, kabul etmek lazımdır ki, bütün bir din ve kültür kompleksinin adı olarak yayıldığı alanın özelliğine göre farklı çehreler göstermiştir: Arap yarımadasında başka, Kuzey Afrika ve Mezopotamya’da başka, İran ve Anadolu’da başkadır. Kitab-ı şer’-ı tarafı ile ilk İslam belki hepsi için atlanıp geçilemeyecek bir ön-etap sayılabilir. Ancak kendi kültür çevremizi (Anadoluyu) göz önüne alınca, kütlenin dünya görüşünü ve arada iktisat ahlakını yoğurup şekillendirmede ağırlığı şer’-i-ortadoks kurallardan çok kütle ahlak ve itikatlarının (tasavvuf ve tarikat adabının) taşıdığına şüphe yoktur. (Ülgener, 1981: 21)

İslamiyet ticaret geleneği ve pratiğinin yoğun olduğu topraklarda boy vermiştir. Bizzat İslam peygamberi ve çevresindekiler tüccar ve iş adamı idiler. Öteki dinlerde ibadet kazanç vaktine sınır koymaktadır. Cumartesi ve Pazar sırasıyla Yahudiler ve Hristiyanlar için ibadete ayrılmış iken İslamiyette Cuma günü ibadetten hemen sonra işe dönülmesi gerekir. (Kuran, Kuran, Cuma Suresi, Ayet 10.) Bizde de “uzun tarih boyunca Cuma günü çarşı kapatmak gibi uygulamalar yoktur; hatta şart olmamakla beraber Cuma günü haftalık pazar için en uygundur. Bir çok yerde pazar kurulur...Cumanın resmi tatil olması Tanzimat döneminde hayatımıza giren bir yeniliktir. Böylece devlet kalemleri ve okullar Cuma tatil edilirdi. Esnafın da isteyeni zamanla bu adete uydu. Dükkan kapatma zorunluluğu sadece Cuma namazı saatine mahsustu.” (Ortalı, 2002: 8)

Diğer taraftan İslam toplumlarında Ibn-i Haldun’un üzerinde durduğu “asabiyyet” özelliği vardır ki bu “bir topluluğun üyelerinin, hep birlikte müşterek bir değeri (bir sülalenin veya bir inanç sisteminin üstünlüğünü) benimsemeleri ve bu değer uğruna her türlü fedakarlığa hazır olarak çekinmeden öne atılmaları”dır. (Kozak, 1984: 129) İslam iktisadına bunun yansıması ise iktisadi faaliyette bulunma, çalışma ve başarmak

şevkidir ve Weber'in üzerinde durduğu "yüksek başarı güdüsü"ne sahip insan tipiyle özdeşleşen insan tipinin mevcudiyetidir.

Buraya kadarki açıklamalar özetlenecek olursa İslam albümünde, bu inancın yayıldığı ülkeler ile müslümanların çalışma ve teslimiyet kalıplarının birer resime taşımayacağı söylenebilir: Dikdörtgenler farklı farklıdır.

3. Yahudiliğin İş Ahlakı

Werner Sombart Yahudiler ve Modern Kapitalizm adlı eserinde(Collier Books, 1962) püritan ahlakın özünün Yahudi dininden kaynaklandığına ve Avrupa'da kapitalizmin ilk aşamasında ve kolonileşme sürecinde Yahudi sermayesinin önemine dikkat çekmekteydi. Sombart'a göre kapitalizmi üreten Protestanlık olmayıp Yahudilik idi.

Yahudiliğin kutsal kitabı Tevrat'tır. Tevrat kutsal bir din kitabı olmakla beraber milli bir değere de sahiptir: "O, binlerce yıllık bir geçmişi olan Yahudilerin tarihten getirdiği yegane mirastır. Yahudiler, Diaspora (sürgün) dönemlerinde bile varlığını ve milli benliğini bu kitap sayesinde korumuşlardır. Onlar, en karanlık günlerinde teselliyi bu kitapta bulmuş, ideallerini bu kaynaktan beslemişlerdir. Kısacası Tevrat, Yahudileri binlerce yıllık tarih sahnesinde tutan mucizevi bir eserdir." (Baki Adam Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, 2001: 11)

Bu mucizevi özelliğe sahip olduğuna inanılan Tevrat'ın öğretilmesi çok önemli olup, Yahudi ebeveynlerin çocuklarına onun hükümlerini belletmeleri yine Tevrat'ta emredilmiştir. Esasen Yahudiler, tarihi geçmişleri itibariyle hep başka ülkelerde yaşamış ve siyasette yer almamış olduklarından mal- mülk edinmeleri engellenmiş veya sürgünlerle varlıklarını geride bırakmak zorunda kalmışlardır.

Ahd-i Atik'te Şabbat (Cumartesi) tatili, Tanrı'nın dünyayı yaratırken dinlendiği gün olup; Musevilere Şabbat günü ateş yakmama, ticaret yapmama ve hatta karanlıkta oturma zorunluluğu getirilmişti. Şabbat dışındaki günler için ise emredilen çok çalışmaktır.

Allah'ın, Musa'ya verdiği emir ve yasakları içeren On Emir'de de "Şabbat gününü kutlamayı unutmayacaksın" denmektedir. "İsrailoğulları, çölde Cumartesi günü odun toplayan bir adam bulmuşlardır. O adamı yakalayıp Musa ile Harun'un huzuruna çıkarmışlardır. Bu durumda ne yapılacağı Musa'ya bildirilmemiş

Diğer taraftan Yahudilerin çok para sahibi olması dinen teşvik edilir: "Altın ve gümüş ayağın sağlam basmasını sağlar," "zenginlik ve güç kalbi coşturur", "dindar kişi parayı vücudundan çok sever, sevmelidir. sy) Hristiyan öğretisi ve kilisenin yoksulluğu yücelttiği göz önüne alındığında (Umut Omay, sy.) yoksulluğu sayesinde cennete gitmeye çalışan Hristiyan ile altın ve gümüş toplamayı cennete gitmenin aracı olarak gören Yahudi arasındaki zihniyet ayrılığının ekonomik alandaki etkisi farklı olacaktır ve olmuştur. Nitekim "Hristiyanlık kendine bağlı, çok dindar bir kişiyi rahip, keşiş (monk) yapar, Yahudilik ise akılcı (rationalist) bir iş adamı yapar." (Omay,)

Bütün tek tanrılı dinlerde faiz yasağı vardır. Bununla beraber iş hayatının gündelik akışında faiz uygulamaları her zaman olmuştur. (Çizakça, 1999: s.3) Kaldı ki Yahudi dinine göre, Yahudiler arasında borç verilirken faiz işletilmesi yasaklanmış olmasına rağmen Yahudiler dışındakilerle bunun pazarlıkla belirlenmesi mümkündür. Yine iska adı verilen Yahudi ortaklığı sistemine Talmud'da yer verilmiştir.

Yahudilerin 17. yüzyılda saygıyla karşılandıkları ülke İngiltere'dir. Max Weber ise bir çok yazarın İngiliz Püritenizminin temel ahlak eğilimini "İngiliz İbraniciliği" olarak adlandırmakta oluşlarının ihtiyatla karşılanması gerektiğini belirtmektedir. "Yahudiler siyasal ya da spekülatif yönde eğilimi olan "maceracı" kapitalizmin tarafında yer

almıştır: ethosları, tek bir sözcükle, parya-kapitalizm idi-, Püritenizm ise burjuva işletmesinin ve işin ussal örgütlenmesinin ethosunu içinde taşıdı. Yahudi ahlakından da sadece bu çerçeveye uyanları aldı. (Weber, 1985: 142)

Yahudi dininin iş ahlakı değerlerinin, Londara'daki Yahudi İş Ahlakı Birliği (Jewish Association of Business Ethics-JABE) tarafından düzenlenen iş seminerlerinde ele alındığı görülmektedir. JABE'de esas alınan iş ahlakının özü, Haham Rabbi Hillel'in Tevrat hakkında görüşü sorulduğunda verdiği cevaptadır: "Size yapılmasından nefret ettiğiniz birşeyi, siz başkasına yapmayınız. Tevrat'ın özü budur. Kalan kısmı sadece ayrıntıdır. Gidiniz ve çalışınız." (Archie, 1997/1998: 9)

4. Uzak Doğu İş Ahlakı

Doğu dinlerinin karışımı sonucunda oluşan Zen, Budizm veya Şintoizm öğretisinin çalışma hayatını nasıl etkilediğinin araştırıldığı Batı kökenli çalışmalar zengin bir literatür oluşturmaktadır. Özellikle Japonya'nın sıradışı ekonomik başarısı, tüm dünyada Japon sisteminin, işyeri organizasyonunun incelenerek Batı ülkelerinde uygulanabilirliği tartışmalarını beraberinde getirmiştir.

Masaaki İmai'ye göre "Japonların savaş sonrası ekonomik mucizesini anlamak için akademisyenler, gazeteciler ve iş adamları incelemelerini verimlilik hareketi, Toplam Kalite Kontrol (TKK), küçük grup faaliyetleri, öneri sistemi, otomasyon, endüstri robotları ve iş ilişkileri gibi faktörler üzerinde yoğunlaştırdılar. Yaşam boyu istihdam sistemi, kıdeme göre ücret, şirket sendikaları gibi 'Japonlara özgü' bazı yönetim uygulamalarına daha fazla ilgi gösterdiler. Ama tüm bunların ardında yatan, Japon yönetimine özgü çok basit gerçeği yakalayamadılar. Japonlara özgü yönetim uygulamalarının...özü tek bir sözcükle ifade edilebilir: Kaizen. (Kaizen, 1994 : 3-4)

İmai, kelime anlamı "iyileştirme" olan KAİZEN felsefesini açıklarken (O'na göre üstün buluşlar kadar önemlidir) şu örnekle özleştirmektedir: "Japonların tapınakları ve

mabetleri genellikle dağlarda inşa edilmiştir; en kutsal yer çoğu zaman en yüksekteki mabettir. Bu mabette ibadet etmek isteyen kişi sık ormanlardan yürümeli, dik kayalara tırmanmalı ve birçok geçitten geçmelidir. Örneğin, Kyoto yakınlarındaki Fushimi Inari mabedine giden yol boyunca 15.000 geçit vardır! Mabede ulaşıldığında, ibadete gelen kişi mabedin kutsal atmosferine çoktan girmiştir ve ruhu saflığa kavuşmuştur. Mabede ulaşmak en az ibadet kadar önemlidir. (Tracy Goss, vd. : 93.)

Konosuke Matsushita da yönetimde doğa yasalarına uymanın başarının temel şartı olduğunu izah etmektedir: “Yönetimde doğa yasalarına uymazsanız, işiniz bundan zarar görür. Sunao bir zihne sahip olmak bir yöneticinin neredeyse içgüdüsel olarak hangi yolu seçeceğini kavramasını sağlar...On beşinci yüzyılın sonlarında patlak veren iç savaşlar sırasında, birçok savaşçı Zen’i tatbik ediyordu. Dirayeti vurgulamanın yanı sıra, Zen eğitimi zihni maddi kaygılardan ve kişisel önyargılardan arındırmanın bir aracı olarak meditasyonu öne çıkarıyordu. Savaşçıları korkusuzca savaşa gitmeye hazırlayan Zen zihninin sunao zihinle belirli bir benzerliği vardır.” (MESS, 1999: 86 – 87)

Japon şirketlerinin iş hayatında çok önemli fonsiyona sahip olan yaratmak konusundaki yaklaşımı da farklıdır. Nitekim “bu yaklaşım Honda, Canon, Matsushita ve Sharp gibi son derece başarılı Japon firmalarında çok yaygındır. Bu yaklaşıma göre, bilgi yaratmak daha ziyade çalışanların örtülü ve genellikle öznel kavrayışlarından sezgilerinden ve ideallerinden yararlanmaya bağlıdır. Bu tür bilgiden yararlanmanın araçları genellikle “sayısal olmayan” (slogan, metafor ve simge biçiminde) verilerdir ama bunlar sürekli buluşçuluğun vazgeçilmez araçlarıdır. (Nonaka, 1999: 19 – 30)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAX WEBER, ROTESTAN ETİK VE KAPİTALİZMİN GELİŞİMİ

A. KAPİTALİZM VE PÜRİTEN KÜLTÜR

1. Çalışma Kavramı

Çalışma kavramının etimolojisi, pre-modern toplumlarda çalışmaya yüklenen, anlamlar konusunda önemli ipuçları vermektedir. Örneğin batı dillerinde çalışma anlamına gelen “travail” , Latince işkence aleti olan “tripalium”dan türemiştir. Yine Romalıların çalışma için kullandıkları “labour” sözcüğü de, “zahmet” , “yorgunluk” , “acı” , “ızdırıp” gibi anlamlara sahiptir. Yani çalışmak bir tür ceza olarak görülmektedir. (Savater, 2000: 100)

Kuvvet Lordoğlu ve İskender Savaşı gibi bazı Türk yazarlar ise ‘çalışma’ ile ‘çalma’ arasında ilişki kurmuşlardır. Azeri Türkçesi’nde çalışmak yerine “işlemek” , Kırgızistan’da da “emgeg” (yani emek) sözcüğü kullanılmaktadır. “Emek” sözcüğü de yine Batı dillerindekine benzer biçimde “sıkıntı” , “zahmet” , “yorgunluk” anlamına gelmektedir. Ancak zamanla, gerek Batı dillerinde gerekse Türkçe’de çalışma kavramına farklı anlamlar yüklenmiştir. (Savaşır, Lordoğlu, 1999: 1)

Bir tür doğayı değiştirme çabası olan “çalışma” kavramının tam bir tanımını vermek oldukça güçtür. Neyin çalışma sayılacağı, bu hareketin gerçekleştirildiği, spesifik toplumsal koşullar ve bunların nasıl yorumlanacağı ile ilgilidir. Belli bir hareketin, çalışma, boş zaman, ikisi birden ya da hiç biri olarak yapılması, var olan zamansal, mekansal ve kültürel koşullarla sıkı sıkıya ilişkilidir. Çoğu sosyolojik araştırma, çalışma kavramı ile ücretli çalışmayı kasteder. (Grint, 1998: 168)

Bremond ve Geledan, çalışma kavramının diğer anlamlarını şu şekilde belirtiyorlar: Dar anlamda çalışma, ödüllendirilen çalışmadır. Çalışma belli bir ekonomik çerçevede (ücretli, sanatkar, serbest meslek erbabı...) başkası için değer

üreten etkinliktir. Ekonomik açıdan dikkate alınan esas itibarıyla ödüllendirilmiş iştir. Ara anlamıyla çalışma ise, “başkası için değeri olan bir şeyler üreten bir etkinliktir.” Bu anlam, örneğin kişisel temizlikle geçirilen zamanı dışarıda bırakarak, ama ailenin diğer bireyleri için bir değeri olan ev kadının çalışmasını dahil etmek suretiyle işin anlamını sınırlamaktadır. Ekonomik anlamda çalışma ise çalışanların tümünün etkililikleridir.(Ak. Bozkurt, V. 2000:16)

“Haz ilkesinin karşıtı” bir anlam ifade eden çalışma kavramın daha iyi anlaşılabilmesi için, boş zaman kavramı ile aralarındaki farkın ortaya konması gerekir. Modern çağda boş zamanı çalışmaktan farklı olan zaman veya koşul olarak anlama eğilimimiz vardır. Çalışma, gerginlik, çaba, gayret ve zahmet içerir , oysa boş zaman çabasız, rahat ve zevk vericidir. Çalışma, zorlama ve zorlukla yapılır , oysa boş zaman zorlamasız ve var oluşu sürdürmek için zorunlu değildir. (Bozkurt, V., 2000: 16)

Çalışma bir amaca yönelik araç olarak görülür, oysa boş zaman kendi içinde bir amaç olarak kabul edilir. Çalışma diğerleri için harcanmış zamandır, oysa boş zaman insanın kendi zamanıdır. Çalışmanın toplumsal olarak yararlı ve toplum için zorunluluk olduğuna inanılır, oysa boş zamanın tadı bireysel olarak çıkartılır. Çalışma ödüllendirilir, oysa boş zaman kendi kendinin ödülüdür ve kendini tatmin eder. Çalışma sıklıkla rutin ve yeknesaktır, öte yandan boş zaman bir özgürleşmeye ve kendi içinde seçim yapmaya imkan sağlar. Endüstriyel çalışma başkalarınca örgütlenir, sıkı sıkıya programlanmış ve saatler işvereninden, zamanlamalardan, programlardan ve sistematikleştirmelerden kurtulmuştur. Çalışmayı oyun ya da sanat gibi başka hoş giden uğraşlardan ayırt etmenin en iyi yolu, zorunluluk ilkesidir. (Savater, 2000: 100)

2. Pre-Modern Kapitalizm

“Çalışma” ya da “çalışma etiği” modern çağın bir kavramıdır. Pre-modern toplumlarda günümüzdeki anlamıyla bir çalışma söz konusu değildir ve pre-modern

insan Sombart'ın deyimiyle “doğal” bir insandır. Bu toplumlarda ekonomik faaliyetler, sadece var olmak için yeterlilik ilkesine göre düzenlenir; çiftçiler ya da zanaatkârlar çalışmaya, sadece “geçim”lerini sağlayacakları bir gözle bakarlar ve daha fazla da bir şey beklemezler. Buna karşılık iktisadi yaşam, atadan kalma usullerle, geleneksel kurallara göre biçimlenir. (Sombart, 1993: 39)

Öte yandan “çalışma” düşünürler arasında özellikle Antikçağda köle sınıfa özgü “aşağılık” bir kavram olarak değerlendirilmiştir. Çünkü çalışma bir “zorunluluk” gereği “beden üzerinde bir denetim” kuram sürecidir. Oysa Antik çağda “zorunluluk” ve “özgürlük” birbirinin zıddı kavramlar olarak değerlendirilmiş ve özgür insanların zorunlulukların kölesi olamayacağı vurgulanmıştır. Nitekim Antikçağda filozoflar bir çok konuda ihtilaf halinde olmalarına rağmen, çalışmanın kölelere özgü aşağılık bir iş olduğu konusunda ittifak etmektedirler.(Bozkurt, 2000: 18)

Bu çağda bir çok şair tembelliğe övgüler düzmüştür; örneğin Platon Cumhuriyet adlı eserinde şunları söylüyor: “Doğa, ne kunduracı ne de demirci. Bu tür uğraşlar, onları vurgulayan insanları, o aşağılık ücretlileri, durumları dolayısıyla siyasal hakları olmayan adsız sefilleri alçaltmaktadır. Yalan söylemeye ve aldatmaya alışık tüccarlara gelince, onlara sitede kaçınılmaz bir kötülük olarak katlanabiliriz ancak. Suçu belli olursa bir yıl hapis cezasına çarptırılacaktır.

Romalılar ise Antik çağ düşünürlerine göre çalışmak konusunda nispeten daha ılımlı görünseler bile özünde, onlarda da modern çağa özgü çalışmaya yönelik olumlu tutum mevcut değildir. Onlar, soylu ve özgür meslek olarak sadece tarım ve askerliği kabul ederler. Buna karşılık bütün yurttaşlar geçimlerini sağlamak için, yasal olarak kölelere özgü hiçbir “aşağılık iş” (meslekleri böyle tanımlıyorlar) yapmak zorunda kalmıyorlardı. Çiçero'nun şu sözleri Romalıların görüşlerini yansıtmaları açısından önemlidir: “Ticaret ne üretebilir namusuyla? Dükkan adını taşıyan hiçbir şey dürüst bir

insana yaraşamaz. Tüccarlar yalan söylemeden kazanç elde edemezler, oysa yalandan daha utanç verici ne vardır! Öyleyse emeklerine ve zanaatlarına aşağılık bir şey gözüyle bakabiliriz. Çünkü, her kim ki emeğini para karşılığında verirse, kendini satmış ve köle durumuna düşmüş olur. (Lafargue, 1996: 21)

Çalışma, modern çağda endüstrileşme sürecine paralel olarak, toplumsal yaşamda merkezi bir önem kazanmıştır. Pre-endüstriyel toplumların “doğal insan”ı için, çalışma geçim için yapılan bir süreçtir ve asla “toplumsal bütünlük” unsuru olmamış ve “özel alan”a hapsedilmiştir. Çalışmanın “kamusal alan”da gerçekleştirilmesi, modern çağın ürünüdür. Yine pre-endüstriyel toplumlarda insanlar şimdikinden daha az çalışmaktadır. Çalışma, büyük ölçüde atadan kalma doğa yaşama ritmine bağlı sezgisel bir hünerdir. (Ak. Bozkurt, 2000: 19)

Daha fazla kazanmak için, kimse çabasını yaygınlaştırmak veya derinleştirmek fikrinde değildir. İşçi mümkün olduğunca, fazla çalışarak günde ne kadar kazanabilirim diye değil, bugüne kadar kazandığım geliri, temin için ne kadar çalışmalıyım diye sormaktadır. Nitekim sanayileşmenin başlangıç yıllarında işçilerin sürekli tam gün çalışmayı istememeleri ilk fabrikaların çökmesine yol açmıştır. (Gorz, 1995: 35) Bu konuda Burke, “Çalışmazlarsa, dünyanın sonu geleceği için, çalışması gerekenlere yoksul diye acımaya kalkarsak, insanlığın durumunu ciddiye almıyoruz demektir.”(Ak. Polanyi, 1986: 131) şeklindeki ifadesiyle, “iş disiplini”ndeki yetersizliğin tehlikelerine işaret etmiştir. Bu sebeple de ilk dönem çalıştırabilmek için adeta yaşama düzeyinin sınırında, düşük ücret politikası izlenmiştir.

Bir diğer ifade ile Püritanizm öncesinde “boş zaman” olumlu karşılanmış, buna karşılık “çalışmak” olumsuz değerlendirilmiş ya da modern çağdaki anlamıyla asla yüceltilmemiştir.

Tablo 2. Antik Yunan, Roma, erken Hıristiyanlık ve Calvinizm’de Çalışma ve Boş Zaman Anlayışları

DÖNEMLER	ÇALIŞMA	BOŞ ZAMAN
Antik Yunan kültürü	Olumsuz	Tefekkür
Roma kültürü	Amaçları gerçekleştirmek için gerekli	Daha çok çalışmak için dinlenme
Erken Hıristiyanlık	İnsan ihtiyaçları için gerekli	Boş zaman: Tanrının tefekkürü
Calvinizm	Cennete "seçilenler" arasına girebilmek için bir araç	Serbest zaman: Tembellik

Modern / endüstriyel / kapitalist uygarlığın yükselişine paralel olarak, ağırlığını daha çok hissettiren “çalışmanın yüceltilmesi” ve “püriten etik” kapitalizmin ideolojisi ya da “kapitalizmin ethos’u” haline gelmiştir. (Bozkurt, 2000: 20)

B. Modern Kapitalizm ve Püriten Kültür/Kişilik Tipi

1. Protestanlığın ortaya çıkışı

Protestanlık, tarihin belli döneminde ve belirli bir alanda, Orta ve Kuzey Avrupa’da ortaya çıkmış yeni tür bir Hıristiyanlık yorumu ve öğretisidir. Bu öğreti, çeşitli ülkelerde çeşitli kişiler tarafından ortaya atılırken, varolan toplumsal ilişkiler sistemine alternatif ilişkiler ve değerler getirerek Hıristiyanlık’ın o zamana kadar yapılmamış bir yorumunu tarih sahnesine çıkarmıştır. Protestanlık Avrupa’nın her yerinde ve her Hıristiyan ülkede ortaya çıkmamıştır. Örneğin, İtalya, İspanya, Portekiz gibi Güney Avrupa toplumları ya da Doğu Avrupa’nın Hıristiyan toplumları Protestanlık çıkışına sahne olmamışlardır. (Şaylan, 1987: 9)

Özellikle Anglo/Sakson ülkelerinde Hristiyanlık'ta reform sürecinin başlamasının gerekçeleri; dinin asıldan ziyade şekle yönelmiş olduğu, özü terk edip kabuk ile uğraştığı, ruhlar ile değil, bedenler ile ilgilenmeyi tercih ettiği, papalık ve ruhbanlık kurumunun dejenere olması gibi nedenlerdir. Burada Almanya ile Roma arasındaki ezeli siyasî rekâbeti de hesap dışı saymamak gerekir. (Altıntaş, 2000: sayı 93)

Diğer yandan Hristiyanlık'ın inançlarını bir felsefe sistemi haline getirerek Hristiyanlık'ın Aristo'su unvanını alan püriten ahlâkın önde gelen temsilcilerinden başta Aziz Augustine (M.S. 354-430) gibi ahlâkçılar, sanatın her şeyden önce duyular yoluyla insanı baştan çıkardığı yargısına varmışlardı. Çünkü 'güzellik bilimi/estetik' bir duyular ilmidir. Aziz Augustine'in belirttiği gibi estetik, insanlara Tanrı'nın ihtişamını hatırlatacak yerde, onları dünyanın göz alıcı görüntüsüne dalmaya sürüklüyordu. Bu bir hazcılıktı. Dolayısıyla duygusal güzellik, insan rûhunu yıkıntıya sürükleyen tatlı yoldan başka bir şey değildi. (Irvin, 1977: 23)

Aziz Augustine'nin ahlâk felsefesinde bizâtihi dünyanın kendisine ve onda tecellî eden doğal güzellik yapısına hoşgörü ile bakılmamasının yegâne nedeni, insanı imandan alıkoymada bir engel olarak görülmesidir ki, bu inancın temeli Yuhanna İncili'ne dayanır. Bu İncil, kâinatı sevmeyi yasaklar, hele hele bedeni hazlara hiç izin vermez. Örneğin, eşler arasında cinsi münasebet sadece, üreme içindir, aksine, haz almak niyetiyle olursa küfürdür. Bu inanca göre bir defa dünya kavramı, güzellikten haz almayı değil; atılmışlığı, günahı ve göz yaşı vadisini hatırlatır. (Yeni Ahit, Yuhanna, 15/17-19)

Katolik Hristiyanlık içerisinde aşırı sayılan bu ve benzeri dini asketizm örnekleri, özgürlükçü bir teoloji akımının doğmasına yol açmıştır. Bunun sonucu olarak kimi

Hristiyan din adamları eliyle dine yeni bir şekil vermek amacıyla dinin kaynağına yeniden dönüş hareketine (fundamentalist) güç verilmiştir.

Dini literatürde Protestan kelimesi, başkaldıran, itiraz eden anlamına gelir. XVI. yüzyılda Martin Luther, (1485-1546), Roma Katolik Kilisesi'nin günahları bağışlaması, bunu mâlî bir kaynak haline getirmesi, Kutsal Kitap yorumu ve hüküm çıkarmayı kendi inhisarında tutması, âyîn dilinin Latince olması gibi hususlara karşı çıkarak ilk itirazı başlattı. Bu itirazlar, büyük bir genişlik kazandı. İş sadece itirazda kalmadı. İtirazcılar, kendi görüşlerini de açıkladı. Böylece reformasyon süreci başlamış oldu. (Tümer, 2002: 301)

Martin Luther, kurmuş olduğu kilisesi ile papalığın bütün üstünlüklerini ilga etmektedir. Katolik Kilisesi'nin erişilmez, eleştirilmez, insan-üstü konumu yok edilmiştir. Dünyevî iktidar papalık kurumundan alınarak ruhban olmayanlara verilmiştir. Bu nedenledir ki, papa tarafından aforoz, İmparator tarafından da aforoza uygun olarak yasadışı ilan edilmesine karşın kendisini destekleyen ve kilisenin servetini ele geçirmeyi bekleyen prenslerce korundu. Nitekim Protestanlık'ı benimseyen yörelerde, prensler bu servete el koydular ve çoğu, aynı zamanda prenslik bölgesinin piskoposluğunu da kendi üzerlerine alarak kilise üzerinde tam bir denetim kurdular. Luther'de mistik bir niteliğe bürünen "devlete koşulsuz itaat" fikri, onun İncil'i Almanca'ya çevirerek dilin yaygınlaşmasını sağlaması Alman milliyetçiliğinin doğuşunda en büyük etken oldu. (Yazıcıoğlu, 1995: 143)

2. Calvinizm

Protestanlık'ın, Luther ve Zwingli dışındaki üçüncü büyük adı olan Calvin ikinci neslin reformcusudur. O Cenevre'de, burjuva ahlâkını ve kapitalizmin ilkelerini ideoloji

haline getirdiği bir cumhuriyet kurdu. Son derece katı bir uygulama ile "sapkın"ları ölümle cezalandırdı. Luther kiliseyi devletin eline vermişti. Calvin ise, ondan farklı bir tutumla devleti kilisenin yönetmesi gerektiğine inanıyordu. Bu nedenle kurduğu devlet, bir teokratik cumhuriyettir. Faiz yasağını kaldırarak bugünkü İsviçre bankacılığının gelişmesine de büyük katkısı olan Calvin'in öğretisi, kapitalizm ideolojisinin öncüsü sayılmaktadır. (See, 1972: 37 – 38)

Protestanların mücadelesi uzun ve çileli yılları kapsamış, şiddetli çatışmalar ve 30 yıl süren din harpleri meydana gelmiştir. 1555 senesinde imzalanan Augsburg Din Barışı ehven-i şer sayılabilecek, nispeten önemli bir aşama olmuştur. Bu maddeye göre prens Katoliklik veya Protestanlık'tan hangisini seçerse tebaası da onun mezhebini (dinini) seçmek durumunda kalmaktaydı. Augsburg Din Barışı, "kimin toprağı, onun (mezhebi) dini" ilkesinin uygulamasının 1624 yılına kadar tamamlanmasını öngördüğünden, o yıla değin prensliklerin egemenlik alanları içinde din birliği sağlanmıştı. (Yazıcıoğlu, 2005: 143)

Uzun mücadele yıllarından sonra, dört yılı kapsayan görüşmelerin nihayetinde (1644-48) Westfalya Anlaşması imzalandı. Bu antlaşma metninde ilk defa olarak din ve devlet ilişkilerinin birbirinden ayrılması anlamında, sekülerizasyon ifadesi kullanıldı. Böylece sekülerizm, özellikle Almanya'da başlayan Protestan hareketinin kaçınılmaz bir neticesi olarak tarih sahnesine çıkmış oldu. Başlangıçta esas itibariyle mistisizme, Hristiyanlık'ın aslına dönmek gibi "Hristiyanî Selefıyeci" tezlere dayanan ve bir "dinî hareket" niteliğinde olan bu akım, zamanla millî asabiyelerin de gelişmesinin verdiği motivasyonla, evrensel kilise otoritesine karşı dikilmeye, sonradan bir adım daha atarak en genel anlamıyla her türlü rûhânî güce karşı vaziyet almaya başlayan ve gitgide orijini

ile olan alakasını en alt düzeye indirerek, bizzat ve bizâtihi dünyevîliği savunmaya başlayan siyasi ve dünyevî bir hareket halini aldı. (Altıntaş, 2006: sayı 93)

C. ENDÜSTRİ UYGARLIĞI'NIN YÜKSELİŞİ VE PÜRİTEN ETİK

1. Püriten Etik.

Kapitalist/endüstriyel düzenin gelişimine paralel olarak, büyük miktarlarda işgücü gereksinimini ortaya çıkmıştır. Oysa pre-endüstriyel toplumun “tembel” insanı, yaşayabileceği kadar kazancın peşindedir. Kapitalist girişimcinin fabrikasını çalıştırabilmesi için ise daha fazlasına gereksinimi vardır. Öte yandan köle emeği kullanımı, Adam Smith'in de vurguladığı şekilde, pek rasyonel değildir; çünkü bir köle, yiyebileceği kadar fazla yiyip, çalışabileceği kadar da az çalışmaya bakmaktadır.(See, 1972: 152)

Eğer Weber, karşıt yoldan giderek ifade edersek, endüstri devrimi “çalışma disiplini”ni bir zorunluluk haline getirmiştir. Bazı yazarlara göre kilise bu dönemde kapitalist toplumun “entelektüel ordusu” gibi hareket etmiştir; örneğin bir idarecinin: “Papaz sınıfının etkisini alabildiğine güçlendirmek istiyorum. Çünkü keyfine bak diyen felsefeyi değil, ona bu dünyada acı çekmek için bulunduğunu öğreten iyi felsefeyi yayma bakımından güveniyorum papaz sınıfına” şeklindeki sözleri mevcut ilişkiyi destekler niteliktedir. Öte yandan bu süreçte çalışma etiği ile eğitim arasındaki ilişkiyi de ihmal etmemek gerekir. Özellikle zorunlu eğitim, “dakikliği” ve “disiplini” vurgulamıştır. (Bozkurt, 2000: 22)

Bilindiği şekilde din, tarih boyunca insanları harekete geçirmede hep en güçlü unsurlardan biri olmuştur. Weber, modern kapitalizmin ortaya çıkışında asıl belirleyici unsurun Protestanlık olduğunu ifade etmektedir. O'nun “Protestan Etik ve Kapitalizmin

Ruhu” adlı çalışmasında ortaya attığı tez yayınlandığı tarihten itibaren, lehte ve aleyhte geniş yankılar uyandırmıştır. Braudel gibi tarihçiler tarafından “yüzeysel ve abartılı” olarak değerlendirilmiştir. (Gerek Weber’den önce, gerekse Weber’den sonra, çok sayıda tarihçi, modern kapitalizmin oluşumunu, “sermaye birikimi”, “yahudi etiği” , “rönesans” , “reform hareketleri” ve bununla bağlantılı “matematiğin, kantatif/bilimsel düşüncenin” gelişimi gibi Protestan etik tezinin dışında faktörlerle açıklamak yoluna gitmişlerdir. 16. ve 17. yüzyıldaki genel siyasal, ekonomik ve toplumsal koşullarda dikkate alınmalıdır. (Bozkurt, 2000: 23)

Tablo 3. Protestanizm ve Kapitalizm arasındaki İlişkiye Yönelik Yaklaşımlar

YAZAR	DÜŞÜNCELERİNİN ÖZETİ
Werner Sonbard (Ekonomist)	1902'de "kapitalizmin ruhu" kavramını geliştirdi ve Protestanizmin çok öncesinde kapitalizmin kökenlerinin mevcudiyeti kararına vardı. Sombart, kapitalist ruhun ana kaynağının, Yahudi etiği ve uygulamasında yattığını iddia etti.
R. Stephen Warner (Sosyolog)	O’na göre kapitalizmin gelişiminde dinin önemini ispatlamak için sistematik kanıtlar ileri süren Weber, gelişmede sınıf mücadelesinin rolü hakkındaki Mars’ın görüşlerini genişletti. Weber insan davranışının karmaşıklığını doğru algıladı ve Weber’in iddiasın, kapitalizmin ortaya çıkmasında tek belirleyici kavramdır şeklinde anlamamamız gerektiği görüşünü savundu.

H. M. Robertson (İktisat Tarihçisi)	Robertson'a göre, dinsel faktörlerin itmesiyle değil, uygarlığın maddi koşullarının sonucunda ortaya çıkmıştır. Fransız Katolik vaizleri, çalışan ve tutumlu yaşamı Protestan papazlardan daha az vurgulamamışlardır.
R. H. Tawney (İktisat Tarihçisi)	Kapitalizmin ortaya çıkmasında protestanizm önemli bir faktördür ancak, bu süreçte sadece Calvinizm ve Püritanizm değil bütün Protestanlar önemlidir. Bunun yanında 16. ve 17. yüzyıldaki genel siyasal, ekonomik ve toplumsal koşullar da dikkate alınmalıdır.
Kurt Samuelson (İktisat Tarihçisi ve Gazete Editörü)	Weber'in yaklaşımı Katolik Belçika'nın sanayileşmesini açıklayamaz. Kapitalizmi ortaya çıkarak küçük tasarruflar değil, büyük miktarlarda risk, şans ve doğal kaynaklardan elde edilen büyük sermayedir. Weber teoriye çok fazla, fakat olgulara (facts) çok az yer veriyor.
H. Stutgard Hudges (Tarihçi)	Weber'in yaklaşımı zor anlaşılır ve geniş ölçekli. Weber, dikkatli bir biçimde bilim adamı özelliklerinin yanı sıra ilgili dokümanlar dikkati bir biçimde, yaratıcı cesaret ile birleştirmiştir. Biz Weber'in çalışmasını, kapitalizmin gelişmesinde Protestanlığı, tek belirleyici faktör değil, etkileyen bir faktör olarak algılamalıyız.

Bir açıdan Weber bu “en çok tanınan ve en çok yanlış anlaşılan” teorisinde, (Senet, 1996: 413) kapitalist uygarlığının içsel faktörlerine ve özellikle de dininin etkisine ağırlık vermektedir. Diğer taraftan da Weber, Protestan etik (daha özelde Püritan etik) teziyle, tarihsel bir analiz olduğu kadar, hatta ondan çok daha önemlisi modern

kapitalizmi anlamada bir analiz çerçevesi sunması nedeniyle önem taşımakta ve günümüzde sosyal teoride “modernliğin krizi” , “endüstri toplumunun sonu” ve püritanın ölümü” tartışmalarında Weber çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Schroeder’e (1996 : 141) göre, Weber’in Protestan etik tezi, “Batı akılcılığı” ve dünyanın büyüünün bozulması hakkında, kendisinin “kültürel değişme analizi” içerisinde, merkezi bir yer tutan süreçlere ilişkin, bir analizin parçasıdır.

Gert ve Mills, Weber’in Protestan etiği yazarken çağdaş kapitalizmin kökeninde düşüncelerin özerk rolünü vurgulamayı amaçlamasına dikkat çekiyor. Weber, çağdaş kapitalizmin doğun aşamasında özel bir kişilik tipine ihtiyaç duyduğunu düşünmektedir. Bu kişilik tipinin gelişmesine yol açan bir dizi düşünceye inanmanın psikolojik sonucu olarak görmüştür. Çağdaş kapitalizmin arka planının spirtualist bir açıklamasını veren Weber, bir takı dinsel kavramlarla yola çıkmıştır. Weber’den önce çoğu yazar, kapitalizmin kökenlerinde dinin böylesine önemine az yer vermişlerdir. (Bozkurt, 2000: 26)

Marks’ın modern kapitalizmin irrasyonel olduğuna ilişkin iddialarının tam aksine, Weber için modern kapitalizmin en önemli özelliği onun rasyonelliğidir. Kapitalizmin sınırsız kazanma açlığı ile aynı şey olmadığını, ancak, kapitalizmi olsa olsa irrasyonel güdülerin dizginlenmesi özdeşleştirmektedir. O’na göre Kapitalizm, sürekli yenilenen, “kazanç” ve “verimlilik” peşindedir. Böyle olmak zorundadır. Bütün bir ekonomik sistemin kapitalist düzeni içinde verimliliğe ulaşma imkanı taşımayan bir işletme batmaya mahkumdur. (Weber, 1985: 14 – 15)

Endüstri uygarlığının (Weber buna kapitalizm diyor) gelişimine paralel olarak ev ile işin birbirinden ayrılmıştır. Özellikle çalışma hayatında toplumsal ilişkiler formüleleşmiş, akılcı esaslara göre düzenlenmiş bürokratik kaide ve nizamlar hakim olmuştur. Örgütlerde duygusal ilişkiler geri plana itilmiş ve mümkün olduğunca

mekanik bir anlayış çerçevesinde insanilikten uzak bir düzen egemen kılınmaya çalışılmıştı.

Aslında büyü ve sihirden arınma ve rasyonelleştirme, sadece çalışma hayatında değil toplumun her alanında kendini göstermektedir. O rasyonalizmi, “Kesin olarak belirlenmiş pratik bir amaca, eldeki verilerin gitgide daha doğru hesaplanmasıyla, metodik olarak varılmasıdır.” Şeklinde tanımlanmaktadır. Weber farklı kültür çevrelerinde, farklı akılcılaştırma biçimleri olabileceğini söylüyor. Ancak dünyayı dönüştürmeye yönelik, yukarıdaki anlamda rasyonelleştirmenin batıya özgü olduğunu belirtir. Oysa başka kültürlerdeki rasyonellik dünyaya egemen olmaktan ziyade ona uyum sağlama sürecidir.

Ülkenin dini havası ve aile çevresinin yönlendirdiği eğitim ile kazanılan dini özellikler, kişinin meslek seçimini ve daha sonraki mesleki kaderini etkilemektedir. Katolikliğin büyük “öte dünyalığı”, en yüksek ideali ortaya koyan esketik (çileci) özelliği taraftarlarına bu dünyanın nimetleri karşısında büyük bir umursamazlık içinde olmayı öğretmiştir. Buna karşılık İngiliz, Hollandalı, Amerikalı Püritanlar da dünya zevklerinin karşısında olma özellikleriyle tanınmışlardır. Ancak birincisinin öte dünyalığına karşı ikincisi daha seküler, yani bu dünyalıdır.

Püritanların asketizmi, daha çok üretmek, buna karşılık, daha az tüketmek şeklinde kendini gösterir. Meslek kavramı tanrı buyuruğu olarak kabul edilir ve çok çalışmak kutsallaştırılır. Adeta bütün ahlaki kurallar bir tür pragmatizme dönüştürülmüştür.

Protestanlık, Tanrı ile kul arasındaki aracı kurumları devreden çıkartarak, kişiyi sadece Tanrı ile baş başa bırakmıştır. Dolayısıyla gelişmenin önündeki gelenekten kaynaklanabilecek engellerin tasfiyesi için uygun bir ortam doğurmuştur. Hedonist yaşam biçimi ve gösteriş tüketimine karşı çıkmıştır. Bu da modern kapitalizmin gelişme

aşamasında, orataya çıkan, kendisini çalışmaya vermiş olan, akılcı püritan kişilik tipi, modern kapitalizmin gelişimi için son derece uygun bir ethos geliştirmiştir.

Böylece, Aydınlanma'nın da en büyük özlemi olan "akıl yönettiği bir toplumun"un hakimiyeti ilan edilmiştir. Geleneksel doğal insan değiştirilmiş ve arzular büyük ölçüde bastırılmıştır. Weber'in deyiimiyle, başlayan acımasız rekabet savaşında saflık bozulmuş ve buna karşılık, büyük servetler kazanılmıştır; ancak kazanılan bu servetler, tekrar faize yatırılarak para ekonomik yaşama yeniden sürülmüştür. Eski rahat ve sakin yaşam biçimi, yerini katı kurallara bırakmıştır. Bu sürece katılanlar yükselmişlerdir; çünkü bunlar, tüketmek için değil kazanmak için yola çıkmışlardır. (Weber, 1985: 55 – 60)

Sonuçta, kendisini ritüel zevklerden arındırmış, bedensel hazlarını denetim altına lamış, çalışmayı/üretimi bir ibadet haline dönüştürmüş, rasyonel düşünmeyi ve dünyayı amaçları doğrultusunda en ekonomik şekilde dönüştürmeyi kendisine ilke edinmiş püritan, modern/endüstriyel toplumların prototipi olmuştur. (Bozkurt, 2000: 31)

2. Püritanizmin Eleştirisi

Endüstriyel gelişme süreci açısından, oldukça olumlu işlevler gören püritan, farklı açılardan yeniden sorgulanmaya başlanmıştır. Örneğin daha 19. yüzyılda, aynı zamanda Karl Marks'ın damadı olan Lafargue, kapitalist toplumda çalışmayı, her türlü düzensel yozlaşmanın ve organik bozukluğun sebebi saymıştır. Makineyi ise, insanları aşağılık ve ücretli işlerden kurtaracak, ona boş zaman ve özgürlük verecek bir "Tanrı" olarak değerlendirmiştir. (Lafargue, 1996: 22)

Buna karşılık B. Russel çalışma ya da iş ahlakını, kölelerin ahlakı olarak yorumlamış ve modern dünyanın köleliğe ihtiyacı olmadığını belirtmiştir.

Aslında bir "ideal tip" olarak püritan etik kuramını geliştiren Weber, bu konuda kendi kişisel tavrını net olarak ortaya koymamış olsa bile çalışmalarında, püritanizmin

bir türevi olan hesap kitaplığın, özgürlük değil, demir kafes yaratacağını vurgulamıştır. Nitekim özellikle yirminci yüzyılın ilk yarısında, sadece, araçsal aklın verimlilik ilkesi çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmalar, aynı zamanda bazı maliyetlerini de beraberinde getirmiştir.

İçinde yaşadığımız yüzyılda bir taraftan Horkheimer vd. öte yandan da post-modernite tartışmaları çerçevesinde püritanizmin bir parçası haline gelen rasyonelleştirme sürecin yönelik son derece geniş eleştirel bir literatür oluşmuştur. Örneğin rasyonelleştirme sürecine ilişkin olarak Horkheimer (2005: 161) şunları söylüyor: “Bir düşünce ya da sözcüğün alet haline gelmesiyle birlikte, onu gerçekten düşünme gereği de, yani onu sözlü olarak ifade ederken gerçekleştirilmesi gereken mantıksal edimsel ihtiyaç da ortadan kalkar. Sık sık ve haklı olarak belirtildiği gibi, bütün neo-pozitivist düşüncelerin modeli olan matematiğin avantajı da bu ‘düşünsel tasarruf’tur zaten. Horkheimer’a göre mühendisin kafası en gelişmiş haliyle endüstriyalizm zihniyetidir, onun hedefi insanları amacı olmayan bir araçlar toplamına indirgemektir. (Bozkurt, 2000: 33)

2. Püritanizmin Düşüşü ve Hedonizmin Yükselişi

Püritan iş etiği konusunda D. Bell ve C. Lasch gibi neo-muhafazakarlar düşünürler farklı bir açıdan yaklaşmaktadırlar. Giderek hakimiyetini daha çok artıran “tüketim toplumu”, D. Bell’in ifadesiyle “gündüz püriten , gece playboy” tipini yaratmıştır. Özellikle 1950’li yıllardan sonra Amerika’da çalışma etiğinde oldukça ciddi boyutta gerilemeler olduğu konusunda yaygın bir inanç vardır. Daha çok yapısal unsurları incelediği “Post – Endüstriyel Toplumun Gelişi” adlı çalışmasında, endüstri sonrası toplumlara ilişkin olarak ilerlemeci ve iyimser bir tutum sergileyen Bell, daha içsel

faktörleri ele aldığı , “Kapitalizmin Kültürel Çelişkileri”nde oldukça öfkelidir. (Waters, 1994: 125) Post – endüstriyel toplum teorisinde çizdiği, Aydınlanmacı bir anlayışla, yeni çalışan sınıfı oluşturan bilimsel – teknik elitin öne geçtiği insanların sıkıcı işlerden özgürleşeceği şeklindeki iyimser tabloya karşın, daha sonraki kültür boyutunu inceleyen çalışmalarında, modern kapitalizmi oluşturan değerler sisteminin çözüldüğüne dikkat çekmektedir. O’na göre püriten değerler sisteminin çözüldüğüne dikkat çekmektedir. Kapitalizmin kitle üretimi ve kitle tüketimi, hedonist bir yaşam biçimi pompalamaktadır. Çalışmak ve başarmak gibi püriten değerlerin yerine, artık, nasıl harcamalı, nasıl eğlenmeli tarzındaki normlar öne geçmeye başlamıştır. (Rose, 1991: 37)

Çalışma etiğinde en radikal değişimin ortaya çıktığı iddia edilen ülkelerin başında Amerika gelmektedir. Her ne kadar abartıldığı kadar olmadığını ortaya koyan çalışmalar olsa da, çalışma etiğinin gerilemesi konusunda oldukça ciddi kaygılar vardır. Biraz da bu kaygıların sonucu olsa gerek, bu ülkede bugün işletme fakültelerinin çok büyük bir bölümünde çalışma/iş etiği dersleri okutulmaya başlanmıştır ve çok sayıda araştırmacı enstitüsü kurulmuştur. Bilindiği şekilde, özellikle 2. Dünya savaşından sonra Almanya ve Japonya gibi ülkelerin rekabet güçleri ile iş disiplinleri arasında sık sık ilişkiler kurulmuştur. (Bozkurt, 2000: 35)

Ancak püriten etiği simgeleyen, iş disiplini, kendini denetim, çok çalışıp az tüketme gibi konularda, Almanya ve Japonya’nın da dahil olduğu post-endüstriyel dönüşümün yaşandığı toplumların çoğunda benzer gelişmelere tanık olunmaktadır. Bugün ‘çalışma toplumu’ndan , ‘boş zaman toplumu’na doğru gidildiğine dair yaygın bir inanç vardır. Nitekim, Baudrillard’a (Ak. Bozkurt : 35) göre, endüstri toplumunu simgeleyen makinenin yerini, post-endüstriyel toplumda, eğlendirici, ancak çoğu zaman faydası olmayan şey anlamına gelen, “gadget” almıştır. Aydınlanma entellektüellerinin

kurmak üzere yola çıktıkları, aklın yönettiği bir dünyanın sakini temsil eden püriten, bugün bütün ayrıntılarıyla karşısına dönmüştür. Yani haz için bile kendini yormaktan kaçınan, “rahatlık ilkesi”nin önderlik ettiği, tüketici tipi. (Bauman, 1996 : 229)

3. Post – Endüstriyel Dönüşüm, Püritanizm ve Yeni Çalışma Etiği

Geçmişte modern/endüstriyel toplumların tanımlanmasında, geleneksel tarım toplumlarının referans olarak kullanıldığı şekilde , bugüne post-endüstriyel toplumları tanımlanırken, modern/endüstriyel toplumlar kullanılmaktadır. Bilindiği şekilde yapısal unsurlar açısından yaklaştığımızda, endüstri toplumları, endüstriyel mal üretimin egemen olduğu toplumlardır. Sermaye birikimi, büyük ölçekli işletmeler, vasıfsız ya da yarı vasıflı mavi yakalı işgücü sınıf çatışmalarının, püritan etiğin yukarıda sıralanan çalışma disiplinin, rasyonelleştirmenin baskın olduğu toplumlardır. (Kumar, 64-95. Ak. Bozkurt, 2000: 37)

Post-endüstriyel toplum farklı paradigmalara dayanmaktadır. Endüstri uygarlığında üretim sürecinde stratejik unsurun endüstriyel mal üretimi, yerini, bilgi üretimi bırakıyor. Dolayısıyla endüstriyel mal üretimine göre ve mavi yakalı işgücüne göre oluşturulmuş, “bilimsel yönetim” ilkeleri ya da “akılcı bürokratik” yönetim kuralları geçmişteki işlevlerinin tam aksine, teşvik edici değil, ayak bağı haline gelmektedir. Yine piyasanın dayattığı, akılcılaştırma sürecinin bir sonucu olarak, varlığını sürdürebilmek isteyen firmalar, geçmişin yüceltilen akılcılaştırma ilkelerini sorgulamaya başlamışlardır.

Öte yandan modern toplumun ortaya çıkışında işin aileden ayrılmasına özel bir önem verilmiştir. Böylece çalışma hayatının rasyonel kuralları, yeknesak bir biçimde herkese aynı şekilde uygulanabilir hale gelmiştir. Bunun yanı sıra “ücretsiz aile işçiliği” büyük ölçüde yerine “ücretli işgücü”ne bırakmıştır.

Oysa post-endüstriyel dönüşüm sürecine paralel olarak yeniden “ücretli işgücü”nün oranında bir gerilemeye tanık olunmaktadır. Kendi işini yapanlara, evde çalışanların oranlarında şu ana kadar endüstriyel toplumlarda görülmedik düzeyde artışa tanık olunmaktadır. İnsanlar giderek daha çok kendi işlerini yapmaya başlamışlardır. Örneğin Toffler, Protestan eğitim gerileyişi ile ücretli çalışanların oranlarının azalması arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. O’na göre tüketim için üretimin gelmesiyle birlikte, kişilik yapısı da etkilenecektir.(Ak. Bozkurt, 2000: 38)

Özellikle mikro elektronik alanındaki gelişmeler, beden işi yapan işgücüne duyulan gereksinimi büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Önümüzdeki dönemde muhtemelen giderek artan biçimde zihin işleri de bilgisayarlar tarafından yapılacaktır. Her ne kadar iş tümüyle ortadan kalkmasa bile (Aronovitz, 1994 : 56) işgücüne duyulan ihtiyaç çok daha azalacaktır. Nitekim Jacques Attali’nin de (1999 : 159 – 160) belirttiği şekilde, 19 .yüzyılda yılda ortalama beş bin saat çalışan işgücü, 1900 yılında yılda üç bin iki yüz saat çalışmaya başlamıştır. Bu oran gelişmiş ülkelerde bin saate kadar düşecek ve insan yaşamında çalışmaya adanan süre on beşte bire gerileyecektir. Çalışanların yarısından fazlası ücret almayacak ve ücretliler ne tam zamanlı çalışacak ne de bir işletmeye sınırlı sözleşme ile bağlı olacaktır. İşyerine gitmeden çalışma istihdamın yarısını oluşturacak.

Yine yapılan bir başka tahmine göre 2000’li yıllarda şimdiki işgücünün ancak beşte biri iş bulabileceklerdir Bu durum toplumda ve çalışmanın felsefesinde de değişiklikler yaratacaktır. Aslında bu değişim şimdiden başlamış ve püriten etik bu çağın ethosu olmaktan uzaklaşmıştır. Çalışma disiplininde gerilemeler olurken, boş zaman etkinliklerinde şimdiye değin görülmedik düzeyde artış ortaya çıkmıştır. (Bozkurt, 2000: 39)

Furnham (1990 : 222) gibi bazı yazarlar buradan hareketle geleceğin etiğinin “boş zaman etiği” olacağını belirtirken, bazıları da “gönüllü çalışma etiği” olacağını belirtmektedir. Nitekim post-endüstriyel dönüşüm sürecini yaşayan toplumlarda gönüllü çalışma etkinliklerinde Drucker’ın da belirttiği şekilde olağanüstü artışlar ortaya çıkmaktadır. Gönüllü çalışmaya dayanan üçüncü sektörün hızla büyümesine tanık olunmaktadır.

Uygulamada, günümüzün popüler yönetim guruları artık firmalara otoriteyi, disiplini, homojenliği, standartlaşmayı, salt akılcılığı önermiyorlar. Tam aksine Hammer dediği şekilde, ‘sıfırdan başlamayı’ öneriyorlar. İki yüzyıllık endüstriyel yönetim sonucu, elde edilen bilgeliğin bir tarafa bırakılmasını, işin kitle üretimi çağında nasıl yapıldığını unutup, şu anda nasıl yapılabileceğini düşünmeyi veya De Bono gibi, ‘mantıklılığın’ sınırları dışına çıkıp aykırı düşünmeyi tavsiye ediyorlar. Benzer şekilde bir başka guru Tom Peters, ‘eğer bir yenilik istiyorsanız, geçmişi tümüyle unutmalısınız’ tavsiyesinde bulunuyor.

Bu gerçeklerden hareketle, püriten etiğin en temel unsuru olan rasyonelliğin yerini, post-endüstriyel toplumlarda yaratıcılığa bırakacağı şeklinde bir düşünce ortaya çıkmıştır. Hage ve Powers (s. 71) gibi bazı yazarlar, rasyonel püritenin endüstri toplumunun kişilik tipini temsil etmesine karşılık, ‘yaratıcı ve birleşik benliğe’ sahip insanın post-endüstriyel toplumun kişilik tipini oluşturacağını iddia etmektedirler; çünkü post-endüstriyel çağda daha çok yaratıcılığa gereksinim duyulacağından bu çağ insanı, ‘yaratıcı ve birleşik benlik’le hareket etmeye zorlayacaktır.

Rossenau’ya göre de yeni bir ‘post-modern insan tipi’ ortaya çıkmıştır; bu post-modern birey aşkın normlardan ve insani değerlerden, geleneksel bağlılık ve sadakatlerden, topluluk kurallarından özgür olmayı arar. Ona göre post-modern birey rahat ve esnektir. Duygu ve hislerine yöneliktir. ‘Kendin ol’ tutumuna sahiptir. Aktif bir

insandır ve anlam için kendi kişisel yolunu izler. Gerçek iddiasında bulunmaz. Sürekli plan yerine geçiciyi tercih eder. Gelenek ve eskiyle barışıktır. Egzotik, kutsal ve nadir olana olumlu bakar. Genel ve evrensel olan yerine yerele yöneliktir. Kendi yaşamıyla ilgilidir ve tek bir referans noktasına sahip değildir. (Ak. Bozkurt, 2000: 40-44)

4. Hedonizm, Tüketim Toplumu, Narsisizm ve Eleştirel Söylem

Bauman'a göre (1999: 10), "üreticiler toplum imdan, "tüketiciler top/umırna, yani çalışma etiğinin yol gösterdiği bir toplumdan, tüketim csetiğiyle yönetilen bir topluma geçiyoruz; tüketim toplumu ve seri imalat artık kitlesel emek gücüne ihtiyaç duymuyor ve bir zamanlar "yedek sanayi ordusu" olan yoksullar, şimdi, "defolu tüketiciler"e dönüşüyor.

Tüketim artık yeni dünyanın ideoloji haline gelmiştir. Her ne kadar "daha fazla tüketim daha fazla üretim ve bu da daha fazla refah demektir" şeklinde düşünenler varsa da, tüketimin, insanın özgürlüğünü elinden aldığını, başkalarına bağımlı kıldığını, gerçek mutluluk ve refahın nesne tüketiminden geçmediğini ve tüketimin insanın ;yabancılaşmasındaki en önemli unsur olduğunu ileri süren görüşler de vardır. Tüketim toplumu, "atmaya hazır" , insanların ve "atılmaya hazır" eşyaların toplumu olarak da tanımlanmaktadır: "Tüketim toplumunda, reklamların ve kitle iletişimlerinin yarattığı ve sunduğu bir dünyada insanlar "herkes kral olabilir", "herkes zirveye çıkabilir" illüzyonuna sahiptir; prestij ve statü yarışını kazanmanın diğerlerinde olmayanı elde etmekten geçtiğin anlayışı vardır". Tüketici, tüketim davranışlarını başkalarının olumlu tepkilerini almaya doğru yöneltir. Bir çeşit "sosyal onay" da denilebilir buna ve sembollerin taşıdıkları anlamların, benzer biçimde yorumlanıp anlaşıldığı durumu

belirtir. Diğer taraftan tüketici bir sembolü kullanarak kendisi ile de iletişime geçer. Ürünler birer semboldür ve dolayısıyla bireyin iletişim araçlarıdır (Odabaşı, 1999: 19)

Featherstone'a göre (1996: 187), tüketim kültürünün hedonizmi, burada ve şimdi zevk peşinde koşulmasını, dışavurumsal hayat tarzlarının yeşertilmesini, narsistik ve bencil kişilik tiplerinin geliştirilmesini vurgulaması çerçevesinde din açısından muazzam yıkıcı olmuştur. Genelde dinin, özel olarak da püritan mirasın öğrettiği çilecilik, çalışkanlık, basiret ve tutumluluğun aksi istikamette, "şimdi yaşa sonra öde" felsefesiyle tüketimciliğin ruhsal fakirliğe ve hedonist bencilliğe yol açtığı sıkça savunulmuştur.

Narsisizm, püritan karşıtı hedonist tüketim toplumun, temel karakteristiklerinden birisi haline gelmiştir. Aslında narsisizm psikanalizin alanına giren bir kavram; ancak, sosyolog C. Lasch "Narsisizmin Kültürü" çalışması ile, bunun kültür boyutunu ön plana çıkartmıştır. Lasch'in kuramı temelde, Freud'un analizlerine dayanır.

Freud'a göre, narsisizmin iki ayırt edici özelliği vardır. Bunlardan birincisi megalomani, diğeri ise ilgilerinin dış dünyadan, yani insanlardan ve şeylerden uzaklaşmasıdır. Dış dünyadan çekilen libido "ben"e yönelir ve böylece narsisizm adı verilebilecek tutuma yol açar". "Kişi kendisini beğenmezse ölür" atasözünde olduğu gibi, bireyin yaşayabilmesi için belli bir düzeyde narsisizme gereksinimin olduğu sıkça vurgulanır. Freud'un birincil narsisizm dediği şekilde, doğuştan her insan narsisttir; benin gelişmesi bu birincil narsisizmden uzaklaşmaya bağlıdır. Ancak bireyin gelişim sürecinde, bazı olumsuz koşullar yüzünden, ağır güvensizlik durumlarında, nesnelere yüklenen libidosunu, geri kendi bedenine ve benliğine yöneltmesi durumu söz konusudur ki, buna Freud ikincil narsisizm der. Bu durumda

birey dış nesnelere olan sevgi ve ilgi bağlarını kendi bedenine ve benliğine yöneltir. Çevredeki uyaran ve nesnelere ilgileri, bağları azalır; içine kapanır ve giderek iç dünyası ve kendi uyaranları ile ilgilenir (Öztürk, s.29). Onlardan doyum arar. Aslında Lasch'ın sosyolojik analizlerinin hareket noktasında da bu ikincil narsisizm vardır.

Günümüzde seküler toplumlar daha çok hedonist ve şimdi merkezli olmakta ve hoş zaman erkinlikleri daha çok öne geçmektedir. Lasch'ın ilk baskısı 1970'li yılların sonunda yayınlanan çalışmasına göre, bireyci rekabet kültürü, kendiliğin (self) mutluluk ve narsisistik meşgalesi ile yer değiştiriyor, piiritan iş etiği geriliyor ve artan güvensizlik, korku yaratıyor. Ahlaki kodlar yer değiştiriyor ve yeni etik, insanların hayranlığını, imrenmesini ve saygısını çekmeyi tercih ediyor. İmajlar ve semboller gerçek başarıdan daha önemli hale geliyor. Kapitalist üretimden tüketime doğru geçiş, insanları yeni sosyal davranış kalıpları geliştirmek zorunda bırakıyor.

Lasch, (1991) piiritan çalışma etiğinin karşında ağırlık kazanan Narsisistik kültürünün özellikleri şu başlıklar altında inceliyor:

" Tarihsel zaman duygusu geriliyor(s.3) : Şeylerin sonun geldiği düşüncesi, insanlarda zaman perspektifini sınırlamakta; güvenle ileriye ya da romantik olarak geçmişe bakmasını engellemektedir. Narsisistler, sadece şimdide, şimdi için yaşarlar.

Terapi Duygusu (s.7): Narsisistler, kendi iyilik (self wellbeing), sağlık ve fiziki güvenlikleri için, sağaltım ararlar ve terapistleri, kendini kontrol, anlam ve sağlık için kullanılır. Öte yandan terapistler de, bireyin iradesini kendi kaderini belirleyebileceği şeklindeki tezleriyle, izolasyonu ("isolation of the self) teşvik etmekte.

Siyasetten kendini düşünmeye fs.13): Siyasal teoriler, sorunlar ve çatışmalar önemsizleşmiştir. Tartışmalar siyasal gerçeklerden, kişisel ve otobiyografik faktörlere kaymaktadır.

İtiraf ve karşı itiraf(s.16): Yazarlar ve diğerleri, eleştirel düşüncelerden ziyade, kendini açıklama yoluna gitmektedirler.

Boşluk içinde olmak (21): Psikolojik huzur, anlam ve bağlılık olmaksızın insan, iç boşluğa düşmektedir.

Özel hayata çeki/menin (privatism) eleştirisi (s.25): Şöhret için kendini sömürü, başarısızlıktan kaçınma, her derde deva konular, insanların, sosyal problemleri kişisel problem olarak tanımlamalarına yol açıyor. Aşka, arkadaşlığa, sınırlı bir yatırım yapıyor, bağtm/ıktan kaçınma ve an için yaşama söz konusu.

Kaybetmekten korkan bireyler için, narsisizm ve kendini koruma etiği, modern yaşamda endişeler ve gerilimlerle başa çıkmada en iyi yol olarak görülüyor. Sevimlilik, sahte -duyarlılık, önüne geknle yatıp kalkmak, pansexualite, korumact yüzeysellik, bağımlıktan kaçınma, yas tutmak yeteneksizliği, yaşlanmaktan ya da ölümden korku gibi narsisistik kültürel özellikler, ailede öğrenilip, toplumda takviye ediliyor.

Narsisist, kendi kurallarını kendi koymayı seven anti sosyal bir kişiliktir. Geleceği düşünmek yerine günlük mutluluklar ve çıkarlar arar. Bu çıkarlar uğruna alabildiğine ihtirash bir tutum takınır. Geleceğe de geçmişe de ilgisi yoktur, geçmişin olumsuz anılan ile yüzleşmek istemez (Lasch, s. 16).

Yine Lasch'a göre narsisistler, nezaketi, etiği, geleneksel ritüelleri umursamaz; gösteriş duygusu, şöhretlerle özdeşleşme ihtiyaçları ön plandadır. yıtıs tutma

yeteneksizliği söz konusudur. Hastalık hastasıdır. Sürekli psikanaliz ihtiyacı duyarlar. Diğerlerini kontrolde hilekarlık yöntemlerine başvururlar. Genç olmak takıntıları vardır. Hemen mutlu olma ihtiyacı duyarlar. Aşk ilişkilerinde samimiyet ve sadakatten uzaktırlar. Kendi kendine saygıda rahattırlar.

Mutlak doğru diye bir şeye inanmazlar. Dogmalara inanmazlar. Grup sadakatının sağladığı güvenliğe de sahip değillerdir. Onlar için, her yol mubahtır. Arzularında sınır yoktur. Suçluluk duygusu duymazlar. Herkesi rakip olarak görürler. Cinsel konulardaki tutumları, püritan olmaktan ziyade, her şeye açıktır. Abartılı kendini sevme, kendinden nefret etme arasında gidip gelirler. Genellikle dış dünyada başarılı olmakla birlikte, kendi içlerinde sürekli bir boşluk hakimdir. Narsisistik kültürü kışkırtan medya, temel bir sosyalleştirme aracı olarak, aile ile yer değiştirmiştir. Modern | yaşamın her alanında narsisistik bir özelliğe sahiptir. Medya, |şan, şöhret gibi narsisistik hayallere yoğunlaşma mesajları vererek, ortalama insanı yıldızlarla özdeşleşmeye özendirmekte ve narsisistik sosyal karakteri teşvik etmektedir. Yeni bir â kültürel söylem yaratmaktadır

Ayrıca medyanın yanında, yeni eğitim modellerinin de narsisizmi teşvik ettiği iddiaları var. Bunlara göre, örneğin biz çocuklara ilk amacın kendini sevmek dediğimiz zaman, onlara evrenin merkezi olmayı öneriyoruz. Bu çocuğu narsisizme ya da diğerlerinin ihtiyaçlarını umursamamaya itebilir. Kendini sevmenin önemi tartışamamakla birlikte, sosyalleşme sürecinde onun ana hedef olarak alınması tartışılmaktadır. Özellikle orta-üzeri tabakalarda narsisizmi teşvik eden eğitim modellerinin ortaya çıktığı, ancak günümüzde ise tüm gruplara yaygınlaşmaya başladığı iddia edilmektedir. (Ryan'dan Ak. Bozkurt, s. 52).

Bir taraftan medyanın (ve diğer kurumların) kışkırttığı hedonist/narsisistik kültürün baskısıyla aşınan, diğer taraftan da üretim sürecindeki farklılaşma dolayısıyla

çalışma eliğinde oldukça önemli değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Özellikle genç insanlar günümüzde son derece anti-bürokratik tutum içerisindeyler. Özellikle post-endüstriyel dönüşüm sürecini yaşayan ülkelerde eğitimliler arasında artık iş kendini gerçekleştirme yolu olarak görülmekte ve mali güvenliği esas alan püriten iş etiği değerleri onaylanmamaktadır. Günümüzde kişisel otonomi talepleri büyük ölçüde artmıştır. (Furnham, s. 222). Serbest zamana daha çok değer verilmeye başlanmıştır.

Öte yandan özellikle finans alanındaki gelişmelerin bir takım spekülörlere çalışmaksızın büyük paralar kazandırması, insanlarda sıkı çalışmadan da büyük kazançlar elde edeceği duygusunu uyandırmıştır.

Yeni çalışma etiği içerisinde boş zaman büyük değer kazanmaya başlamıştır. İnsanlar daha çok kazanmak uğruna, kendilerine zaman ayırmaktan vazgeçmek istememektedirler. Hayatta her şeyin çalışına olmadığını düşünüyorlar. Ayrıca çalışmanın bağımsızlıklarını ve özgürlerini engellemesini istemiyorlar. Çoğu çalışmanın olmadığı hayatın daha güzel olacağını ve anlamsız çalışmanın kendilerini hasta edeceğini düşünüyorlar (Furnham, s.222).

Artık hakim anlayış püritanın (ve dolayısıyla akılcılığın) öldüğü ve kökleri Romantiklere ya da Nietzsche'ye kadar giden, duyulanın öne çıkartan, yaratıcı insan tipine ilginin arttığını görüyoruz. Nitekim postendüstriyel dönüşüm sürecini yaşayan pikelerde, eğitimde en çok vurgu disipline değil yaratıcılığa yapılmaya başlanmıştır.

Pre-kapitalist ya da pre-endüstriyel değerlerin baskın olduğu ülkelerde temel sorun, püritan etik ve onun sonuçları olan disiplin, çok çalışma, aşırı rasyonelleşmenin varlığından değil, tam aksine yokluğundan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu gibi ülkelerde, disiplinsiz, denetimsiz, irrasyonel, yetersiz üretime karşılık aşırı tüketim

eğilimi içindeki zihniyet, rüşvetin, mafyanın ya da anarşinin yayılması için kolayca zemin hazırlayabiliyor.

Böyle bir tablo içinde, artık aklın, çalışma disiplininin öldüğü ya da işlevselliğini yitirdiği şeklindeki, püritan etiğin reddine dayanan bir tutum, henüz kuralların yerleşmediği, bazı yazarların eş-dost kapitalizmi dediği, rasyonel örgütlenme modelinin uzağındaki eksik modernleşmiş toplumlarda, "amaca yönelilt* akılcı davranış"ın tam karşıtı bir anlam ifade eden mevcut "cönele'töylesine) yaşam tarzınızı muhafazasını, yani mevcut kaosun çok daha artışını teşvik edebilir. Ekonomik gelişme ve küreselleşme sürecine uyum bakımında nispeten daha geride olan Kırgızistan gibi ülkeler için söz konusu olan karakteristikler, bazı bakımlardan Türkiye için de söz konusu olabilir.(Bozkurt, s.54)

5. Püritenizm, Hedonizm, Eksik Modernite ve Türkiye

Tarihsel bir perspektif içerisinde, Weber'in teorisini Türkiye'ye uygulayan ilk çalışma Prof. Ülgener tarafından yapılmıştır. O'nun ilk baskısı 1951'de yapılan "İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası" eseri, bizim zihniyet dünyamızı anlamak bakımından hala büyük önem taşımaktadır.

Ülgener'e göre, (1981:15), Batıda yeni zamanlar diye adlandırılan ve gerçekten de her alanda yenilenme ile beraber yürüyen devir bizde, parlak bir ticaret devrinin sonu, katı ve donmuş ortaçağ değerlerine dönüş {orta çağlasına) karakterini taşıyor. Değer anlayışında da aynı surette içe kapanma ve katılaşıma; yani teşebbüs formlarında yer alan esnaflaşma söz konusu.

Bunun yanında meslek ve sanat taassubu (gelenekçilik) ile en küçük bir yeniliğe göz yumulmaması ve nihayet O'nun ağalık ve efendilik şuuru dediği, feodal hayatın asırdan aşırı aktardığı bol tüketimin, gösterişin çekici etkisinden hiçbir zaman uzak kalmamakla birlikte, kendini günlük iktisadi kaygıların üstünde görmeye alışık, üretimi ve değer yaratmayı kendinden başkalarının sırtına yüklenmiş görmek isteyen zihniyet hakimdir.

Bunların hepsi de Batı Avrupa'da 15. ve 16. yüzyıllardan beri tarihe mal olduğu halde bizde bir çok tarafları örselenmeden "yeni zamanlar"a devredilmiş "Ortaçağ" değerlerinden başka şeyler değillerdir.

Osmanlı'da, pre-kapitalist, henüz maddeleşmemiş bir dünya görüşü, gündelik hayatın her türlü hareket ve faaliyet şekillerini iktisadi düşüncenin dışındaki güdülere göre ayarlanmış görmek isteyen bir toplum anlayışı hakimdir. Ülgener'e göre (s.53-54), modern dünyayı yaratan değerlerden uzaklığın, hemen hemen her tabakada kendisini fazlasıyla hissettirdiğini görüyoruz:

Üst tabaka: Yüzyıllardan beri devam edip gelen ağalık ve efendilik şuurunun bu tabaka arasında hayat ve toplum anlayışını gündelik iktisadi kaygıların dışına, uzağına taşımıştır. Ancak bu üst tabakanın maddi endişelerden uzak bir hayat sürdüğü anlamına gelmemektedir. Aksine servetin, özellikle de altın tutkusunun bu tabakada oldukça fazla olduğunu görüyoruz. Ancak mal ve servete düşkünlüğün gerçek saiki, mutat iktisadi faaliyetlerden birisi ile zenginleşmek, sermayesini ve onun getirdiği geliri artırmak değildir. Nüfuz ve iktidar sahiplerini, oldum olası, mal ve servet peşinde koşturan saikleri alelade kar ve rantabilite ölçüsünden büsbütün başka maksatlarda aramalıyız. Bunların yerine: Siyasi hayatta paye ve itibar sahibi olmak; debdebe ve saltanat sürmek; unvan ve asalet satmak; nam ve nisan peşinde başkaları ile yarışmaktır.

Hepsi de feodal cemiyet düzenin asırlarca üstüne yığılıp biriktirdiği, ağalık ve efendilik şuurunun, dışarıya vuran akisleridir. Asilzade elini ancak paraya hacet gerekçesiyle sürer.

Orta tabaka: Ticaret ve sanat erbabını, iktisadi-rasyonel olmayan bir takım değer ve idealler etrafında sıralanmış görüyoruz. Rasyonel bir ticari işletmedeki, dakik bir hesap ve defter tutma alışkanlığı yok. Macera hevesi, ayak basılmamış memleketler görmek, umulmadık servetlere kavuşmak merakı, hatta sırası gelince vurgun ve baskın arzusu vs. yok. İktisadi faaliyette en fazla başarılı olmaları gereken sanat ve ticaret erbabı da dahil olmak üzere, değer ölçülerini henüz maddileşmemiş bir dünya görüşünden alıyordu. Bu görüş bir tabakan diğerine geçtikçe, az çok derin farklar gösterir; fakat hepsi de "meta-ekonomik" bir düşünce temeline dayalı kalmakta birleşir. Bu temel düşünceyi bir cümle ile özetlemek mümkündür: Maddenin ve maddi hayatın icapları dışında kalabilmek! Gelecek kaygısızlığı, yarını düşünmemek, günü gününe yaşamak, iç aleme çekilmişlik, ağırlık ve yavaşlık, hastan uzaklık, kanaatkarlık, alışılmış rutinden dışarıya çıkmamak, tevekkül sahibi insan-ı kamil olmak temel değerler arasında yer almaktadır.

Öte yandan kazanma her yerde, her zaman kibir, büyüklük ve gösterişle beraber yürümüştür. Bir diğer ifade ile iktisadi düşünce son yıllara kadar, modernliğin simgesi olan "akılcılaştırma" sürecinin uzağında kalmıştır.

Modern bir toplum yaratma projesi ile ortaya çıkan Cumhuriyet döneminde ise, özellikle eğitim yoluyla püriten bir çalışma kültürü yaratma çabasına tanık oluyoruz. Örneğin Atatürk'ün "gençler sizden bir tek isteğim var, o da çalışmak" sözü bu çabayı çok veciz olarak ifade etmektedir. Nitekim Cumhuriyet tarihi boyunca da hep, çok

Çalışma, çok tasarruf ve kaynakların akılcı olarak kullanılması gibi daha seküler/püriten değerler sıkça işlenmiştir. (Bozkurt, 2000: 55 – 57)

Ancak 1980'li yıllar Türkiye'de bazı bakımlardan kırılmanın yaşandığı yıllardır. Bu dönem aynı zamanda dünyada 1970'li yılların krizlerinin arkasından gelen yeniden yapılanma yıllarıdır. 1980'li yıllardan itibaren dünyada küreselleşme süreci hız kazanmış ve bir çok ülke artık oyunu küresel kurallara göre oynamanın yolları üzerinde düşünmeye başlamıştır. 1980'li yıllarda Türkiye'de ise modernleşmenin akılcı taşıyıcılığını mühendislerin temsil ettiği bir dönem olarak ortaya çıkmıştır. (Göle, 1986:138)

Türkiye'de 1980'li yıllardan sonra kültürel dönüşüm sürecinde en çok belirleyici faktörlerden birisini, şüphesiz televizyonda devlet tekelinin kırılması ve çok kanallı yayına geçiş oluşturmuştur. Yaşayabilmesi için ana gelir kaynağı reklam (dolayısıyla reyting) olan kanallar, toplumu olağanüstü bir tüketim bombardımanına tutmuşlardır. 1970'li yıllarda Lasch'ın Amerika için söylediğı hedonist/narsisistik kültürel dönüşüme benzer biçimde, biz de bireyler çok erken yaşlardan itibaren, artık tüketim toplumun kalıpları içinde sosyalleşir hale gelmişlerdir.

Geçmişin tasarrufu, arzularını bastırmayı, toplum için gerektiğinde kendini feda etmeyi, dünyaya siyah ve beyaz şeklinde son derece katı kurallar içinde bakmayı vurgulayan kültürünün yerine 1980'lerden itibaren "köşe dönmek" olarak formüle edilen pragmatizmi, göreceliliğı, kültürel melezleşmeyi, hazcılığı, tüketimi, önce kendini düşünmeyi ve bireyin ne vatan/millet ne de başka bir şey için feda edilmesi gerektiğini savunan ve bizim için yeni olan bir anlayış hakim olmuştur.

Geçmişin liderlerinin kafalarında bir ideal tip olarak var olan püritan kültürün bastıran/perhizci anlayışı yerine, 1980'lerden sonra, daha çok rahatlığa vurgu yapan

hedonist bir anlayış ön plana geçmiştir. Özellikle toplumun orta üst ve üst gelir grupları bu sürece son derece hızlı bir biçimde uyum sağlamışlardır. Ekonomik yapıdaki dönüşüm de büyük ölçüde buna eşlik etmiştir.

Ancak burada asıl sapma, bu tüketim kültürüne uyum sağlayamayanlar arasında olmaktadır. Toplumun hiç de azımsanamayacak bir bölümü, kısa yoldan büyük paralar kazanırken, asıl çoğunluğu oluşturan geniş kitleler, bir taraftan tüketim arzusu ile doldurulurken, diğer taraftan da tüketememenin verdiği huzursuzluk içinde mevcut kurulu düzene tepki hareketlerine yönelmişlerdir. 1990'larınların sonunda yapılan seçimlerde oyların dağılımına baktığımız zaman, seküler kesimde Bülent Ecevit'in şahsında daha dürüst/perhizci/püritan bir kültüre yönelirken, sağda ise merkezden uzaklaşma bu tepki süreciyle yakından bağlantılı gözüküyor. (Bozkurt, 2000: 57 – 59)

Ahmet Oktay (1995: 232-4), 12 Eylül darbesinden sonra Türk toplumunun Lasch'ın deyimiyle "narsisistik kuşatma" altında kaldığını söylüyor. Durmadan ekonomik düzenin vurgulanması, başarının ve karın öne çıkartılması, siyasetin küçümsenmesi, yükselen değerler mitinin amentüye dönüşmesi sürecinde biçimlendirilen bu narsisizm, "geçmiş baskılardan kuruluş, bir kültür ihtilalin yükselişi biçiminde" beliriyor. Yazın alanında, eğlence sektöründe, Türkiye'de herkes, kendi başarısını ve biricikliğini, kendi yaptıklarının ilkliliğini öne sürüyor. Kültür dünyası iyiden iyiye medyaya bitişmiş durumda. Şöhret olma arzusu, eserin içsel değerinin önüne geçtiği için, şöhret estetik düzey aracılığıyla kazanılır olmaktan çıkıyor, önceden edinilmesi yolları aranıyor. Yazar da şarkıcı da kitabın ya da kasetin tirajıyla övünüyor. Gösterişçilik ve teşhircilik eğilimi, Lasch'ın vurguladığı biçimiyle, "iş hayatında ve bürokraside organizatörü kumarbaza dönüştürmekle" kalmıyor, "iyi oynayan kazanır felsefesi" tüm kültür hayatımızda egemen oluyor. Oktay, kendilerini

starlaşmış sayan sunucular ve programcılarının, müthiş bir kaybetme korkusu içinde olduklarını ve kaybetmemek için her şeyi kabule hazır oldukları iddia ediyor.

Bir çok sanayileşme ve modernleşme Sürecini tamamlayamamış ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de, belli bir ölçüde, akılcı, püritan değerlerin uzağında kalmıştır. Örneğin hangi dünya görüşüne sahip olursa olsun, üzerinde tam bir mutabakat sağlanan konuların başında, son derece irrasyonel İşleyen bir kamu idaresi gelmektedir. KİT zihniyetinin bir türevi olarak, insanları daha akılcı kurallara dayanarak rekabet etmeye zorlayacak olan serbest rekabet kuralları bir çok alanda yeterince sağlıklı işlememektedir.

Post-endüstriyel dönüşüm sürecini yaşayan akılcılığın, anlam yitimi, normsuzluk, güçsüzlük, yalnızlık gibi etkisini daha çok hissettiren sorunlar karşısında, kimlik ve yaratıcılık arayışının peşine düşülen bir dünyada Türkiye'de sorunların önemli bir kısmını. Batı Avrupa ülkelerinin yüz küsur yıl önce yaşadığı bazı sorunların benzerleri oluşturmaktadır. Nitekim işgücünün dağılımı gibi yapısal unsurlar açısından da Türkiye aynı şekilde geçtiğimiz yüzyıldaki Batı toplumları ile benzer oranlara sahip bulunmaktadır.

Öte yandan, rekabetin globalleştiği, gelişmiş AB ülkeleri ile rekabet etmek durumunda kaldığımız bir süreci de yaşıyoruz. Türkiye henüz modernleşme sürecini tamamlamadan, modernlik sonra kültürel ve ekonomik dönüşümün avantajlarıyla birlikte, sıkıntılarını da yaşamaya başlamıştır. Küreselleşme, bir çok ülkede olduğu gibi, bizde de mevcut yapıları derinden sarsmaktadır.

Bunun yanında geçmişte olduğu gibi, toplumsal değişme süreci, birbirini tamamlayan aşamalar şeklinde de gerçekleşmemektedir. Türkiye, bütün süreçleri bir

arada yaşıyor. Türkiye'nin bir kısmı adeta ortaçağın toplumsal düzenini çağrıştıran koşullar içinde yaşarken, başka bir bölümü, en gelişmiş ülkelerdeki standartlar içerisinde. Bu sürecin gerisinde kalmış toplumsal gruplarda, en varlıklılar kadar, tüketim toplumun kültürel saldırısı ile karşı karşıyadırlar.

Ancak ekonomide ve kültürde, modern dünyanın rasyonel kurallara göre örgütlenmiş piyasa ekonomisine geçmeden, post-endüstriyel çağın tüketim baskısı ile karşı karşıya kalan, rasyonaliteden uzak kalıplarının hakim olduğu eksik modernleşmiş ülkelerde mevcut gelişmeler, mafyayı ve anarşiyi çok daha artırma riskini de içinde barındırmaktadır.

Öte yandan post-endüstriyel ya da post-modern toplum savunucularının sıkça başvurdukları, akıl ile yaratıcılığı birbirinin karşıtı iki zıt anlayış olarak ele tarzlarının da sorgulanması gerekmektedir. Modern dünyayı anlamada, bugün en temel referans noktası haline gelen Weber, "Meslek Olarak Bilim" makalesinde şöyle diyor: "Fikirler bize kendiliğinde gelir, biz istediğimiz zaman değil. En iyi fikirler insanın aklına gerçektende Iherng'in tanımladığı biçimde: Mesela divanda puro içerken. Ya da Helmholtz'un bilimsel bir kesinlikle kendi hakkında anlattığı biçimde: Yumuşak eğimli bir yolda yürüyüş yaparken. Her halde fikirler bize onları beklemediğimiz bir anda gelir; biz kafa yorarken ya da masamızda arayış içinde otururken değil. Yine de şunu belirtmek gerekir: Masamızda kafa yormamış ve tutkulu bir şekilde yanıtlar aramamış olsaydık, aklımıza yeni fikirler hiç gelmezdi." (Weber, 1986: 33) . Bir diğer ifade ile yeni fikirlerin doğuşu ile bizim daha önceki çalışmalarımız arasında yakın bir ilişki vardır.

Dolayısıyla, post-endüstriyel çağın olmazsa olmazı olan yaratıcılık, bir başka olmazsa olmazı oluşturan akli ya da çalışmayı işlevsellikten uzaklaştırmaz. Bugün bu

ikisinin birbirinin karşıtı olarak gösterilmesi karşıtı olarak gösterilmesi, sansasyonel beklentiler kadar, modern dünyada bir tarafın (aklın, püritan disiplinin), diğer tarafı (yaratıcılığı, arzuları) olağan üstü düzeyde bastıracak şekilde öne geçmiş olmasıdır. İkinci tarafa yapılan vurgu, post-endüstriyel çağın ihtiyaçları doğrultusunda, dengelenmesi olarak değerlendirilebilir.

Özetle ifade etmek gerekirse, post-endüstriyel dönüşüm sürecine paralel olarak, modern/endüstriyel toplumların simgesi haline gelen toplumun her alanında varlığını hissettiren rasyonelleştirme, bu dünya için arzularını denetim ve çok çalışma gibi püriten değerler işlevselliklerini kaybetmeye başlamıştır. Ortaya hedonist/narsisist özelliklere sahip yeni bir çalışma etiği çıkmaktadır. Bir diğer ifade ile modern kapitalizmi yaratan modern bireyin "ideal tip"i olan püritan, yerini karşıtı olan, arzularını öne çıkartan hedonist tüketiciye bırakmaktadır.

Post-endüstriyel toplum farklı bir bireye ve farklı bir ethos'a sahiptir. Bu toplumlarda vurgu artık akla değil, yaratıcılığa, çok çalışmaya değil boş zaman etkinliklerine yapılmaya başlanmıştır. Endüstriyel işlerin, giderek daha çok kompütürize olması, endüstriyel mal üretiminin (manu-facture) yerine, entelektüel sermaye (mentifacture)nin geçmesi kültür alanındaki bu gelişmeleri çok daha hızlandıracaktır.

Muhtemelen insanın doğasında mevcut olan "akıl" ve "yaratıcılık" gibi yetenekler, geçmişten farklı olarak, post-endüstriyel çağın ihtiyaçlarına göre yeniden yorumlanacak ve birlikte geliştirilecektir. Bizde ise bu durum, aynı zamanda, "kutsallaştırman" Aydınlanmacı paradigmanın da daha çok sorgulanması anlamına gelecektir. Ancak bu sorgulama sürecinde postmodern ya da post-endüstriyel dönüşüm teorileri kadar, her toplumun kendi özelliklerinin de göz önünde bulundurulması büyük önem taşımaktadır. (Bozkurt, 55 – 64)

DÖRDÜCÜ BÖLÜM
MUHAFAZAKAR TÜRK GİRİŞİMCİSİNİN DEĞERLERİ ÜZNERİ BİR
ALAN ARAŞTIRMASI

I. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

A. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, muhafazakâr işadamlarının kurduğu Helezon İşadamları Derneği'nin üyesi olan işadamlarından hareketle, Türkiye'de muhafazakâr işadamlarının değerlerini araştırmaktır. Çalışma muhafazakâr işadamlarının bütününe değerlerini açıklama iddiasında değildir. Fakat, araştırmanın uygulandığı Helezon İşadamları Derneği'nin üyelerinin değerleri, Türkiye'nin çeşitli yerlerinde benzer nitelikli derneklerin üyelerinin değerlerini algılama noktasında yardımcı olacaktır.

Muhafazakâr işadamları, 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de uygulaması hız kazanan serbest piyasa ekonomisinin de katkısıyla önemli bir güç haline gelmeye başlamıştır. Kimi çevrelerce 'Anadolu Kaplanları', kimi çevrelerde ise 'Yeşil Sermaye' şeklinde tanımlanan bu işadamları, kapitalist ekonominin egemen olduğu serbest piyasa ekonomisinde kültürel ve dini değerlerini sürdürebilmek için, çeşitli dernekler çatısı altında bir araya gelmiştir. Türkiye'de ağırlıklı olarak muhafazakâr işadamlarının oluşturduğu, fakat birbirinden özellikle siyasi olmak üzere bazı konularda farklı anlayış yapısına dernek konfederasyonları ve alt dernekler bulunmaktadır.

Bu çalışmada Helezon İşadamları Derneği'nin üyelerinin uyumluluk, geleneklere bağlılık, iyilikseverlik, evrensellik, kendi kendini yönetme, açık fikirlilik, hedonizm, başarı odaklılık, güvenlik ve güç tutkusu değerleri araştırılmıştır.

B. Araştırma Yöntemi

1. Araştırmanın evreni ve örneklem

Araştırmanın evrenini Helezon İşadamları Derneği'nin üyeleri oluşturmaktadır. Helezon İşadamları Derneği, 2005 yılında, İstanbul'un en muhafazakâr insanlarının yaşadığı ilçe olarak bilinen Fatih'te kurulmuş. Kısa süre içinde üye sayısı 200'ün üzerine çıkarmış. Yıl boyu yurt içi ve yurt dışı geziler, katıldığı fuarlar, düzenli kurs ve seminerlerle üyesi olan işadamlarını geliştirmeye çalışıyor.

Araştırma konusu olarak bu derneğin seçilmesinin nedeni, üyesi olan işadamlarının dini değerlere ve geleneklere bağlı olmaları; bunun yanında dünyanın gelişen değerlerine ayak uydurmak için gelişmeleri yakından takip ediyor olmaları gibi faktörler önemli ölçüde etkin olmuştur.

2. Varsayımlar

Araştırmada örneklem kütesinde yer alan işadamlarının değerlerine yönelik çeşitli varsayımlardan yola çıkılmıştır. Araştırmanın temeli, muhafazakâr işadamlarının geleneklere bağlı, hazcılık ilkesine dayalı hedonizmden uzak oldukları ve Weber'in 'kapitalizmin ruhu' tanımladığı Protestan iş ahlakına daha yakın olduklarını varsayımına dayanmaktadır.

Helezon İşadamlarının üyelerinin dini duyarlıklarının üst seviyede olması beklenmektedir. Dernek üyelerinin ortak paydası olarak geleneklere bağlılık değerinin de yüksek çıkması beklenmektedir. Üniversite çağında bir çok öğrenciye burs imkanı sağlamaları ve yurt içi ve yurt dışında yaşanan doğal afetler sonrası yardım kampanyaları düzenlemeleri nedeniyle de yardımseverliklerinin üst seviyede olması beklenmektedir.

Muhafazakârlığın temel özelliği olan kimlik kazandıran değerlerin korunması hassasiyetinin doğal sonucu olarak, muhafazakâr işadamlarının evrensellik ve açık fikirlilik değerlerinin, diğerlerine nazaran daha düşük olması beklenmektedir. Kendi kendini yönetme değerinde ise durum biraz daha farklı gözükmektedir. Muhafazakâr işadamlarının önceliklerini, ait oldukları toplumun veya topluluğun önceliklerine göre ayarladıkları düşünülmektedir. Bu yüzden atacakları adımları, aidiyetin gereği olarak, topluluğun öncelikleri gözeterek belirleyeceklerdir. Bu noktadan hareketle, kendi kendini yönetme değerlerinin de, diğerlerine göre nispeten daha düşük olması beklenmektedir. Dindar işadamlarının zevk tutkularının düşük olacağı, manevi değerleri daha çok vurgulayacakları, uyumlu olacakları, yardımsever olacakları, anlamlı bir hayat isteyecekleri, iyilik vurgusunu öne çıkaracakları ve itaatkar olacakları beklenmektedir.

Dini hassasiyetlerinin güçlü olduğu varsayımından hareketle, İslam ahlakının dünyevi zevk anlayışına karşıt özellikleri nedeniyle, muhafazakâr işadamlarının hedonizmin gereklerine yakın düşüncelere sahip olmadıkları düşünülmektedir. Muhafazakâr işadamlarının girişimci olmaları nedeniyle başarı odaklılık ve güç tutkusu değerlerinin yüksek olması beklenmekle birlikte, topluluğun önceliklerini kendi önceliklerinin önüne koymaları düşüncesinden hareketle, bu değerlerin de diğerlerine göre biraz daha düşük olacağı tahmin edilmektedir.

Ayrıca, dindarlıkla uyumluluk ve geleneklere bağlılık arasında yüksek korelasyon beklenmektedir. uyumluluk değeriyle; geleneklere bağlılık ve iyilikseverlik arasında yüksek korelasyon beklenmektedir. Dindarlıkla hedonizm arasında negatif korelasyon beklenmekte iken, püriten etik değerinde ise pozitif korelasyon beklenmektedir.

Öte yandan demografik özellikleri de yukarıda sayılan varsayımlara göre belirleyici konumda olması beklenmektedir. Eğitim seviyesi yüksek olan işadamlarında yukarıdaki uyumluluk, dindarlık ve geleneklere bağlılık değerlerine daha çok vurgu

yapmaları beklenmektedir. Doğdukları ailenin gelir durumunun da belirleyici olacağı varsayılmakta, üst gelir grubunda bir ailede dünyada gelenlerin hedonizme daha yakın, alt ve orta gelir grubundaki ailelerde dünyaya gelenlerin ise daha uzak olacakları düşünülmektedir.

Araştırmada kullanılan ölçek aşağıdaki boyutlardan meydana gelmiştir.

1. Uyumluluk
2. Geleneklere bağlılık
3. İyilikseverlik
4. Evrensellik
5. Kendi kendini yönetmek
6. Açık fikirlilik
7. Hedonizm (Hazcılık)
8. Başarı tutkusu
9. Güç tutkusu

10. Güvenlik vurgusu

3. Verilerin toplanması

Araştırma verileri, 2006 yılı Aralık ayı ile 2007 yılı Şubat ayları arasında toplanmıştır. Ölçekler uygulanmadan önce derneğin yöneticisi ile görüşülmüş, bunların kısaca neleri ölçtüğü, uygulamada izlenecek yöntem ve sonuçların derneğin yararları için nasıl kullanılabileceği konusunda bilgi verilmiş ve ölçeklerin uygulanması aşamasında geçilmiştir.

Uygulama, araştırmacının kontrolünde, dernek yetkililerinin yürütmesiyle 2 ay boyunca sürmüştür. Ölçekler, dernek üyesi işadamlarının büyük bir kısmına toplantılarda dağıtılarak, bir kısmına da birebir görüşme yöntemiyle doldurulmuştur. Toplam 225 anket formu dağıtılmış, 36 tanesi çeşitli nedenlerle değerlendirmeye alınmadığından, kullanılabilir 189 anket elde edilmiştir. Anketlerin geri dönüş oranı % 84 oranında gerçekleşmiştir.

İşadamlarının düşüncelerini rahatça belirtmeleri için, araştırmanın sadece bilimsel amaçlı olacağı ve anketlere isim yazma zorunluluğunun olmadığı belirtilmiştir.

II. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde Helezon İşadamları Derneği üyelerinin değerlerini belirlemek amacıyla toplanan ölçeklerin çözümlenmesi ve değerlendirmesi yapılacaktır. Değerlendirmelere geçmeden önce, işadamlarının yaşları, medeni durumları, eğitim durumları gibi demografik özellikleri, yararlı olacağı düşünülerek aşağıda verilmiştir.

A. Demografik özellikler

1. Yaş

Helezon İşadamları Derneği'ne üye olan işadamlarının yaş gruplarına göre dağılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Ölçeklerde 3 kişinin yaş sorusunu cevaplamadığı görülmüştür. Bunlar çıkarılınca geriye 186 üye kalmaktadır. Değerlendirme yaş sorusunu cevaplayan bu 186 üye arasında yapılmıştır. Tablo'da da görüldüğü gibi Helezeon İşadamları Derneği üyelerinin çoğunluğu 26 - 35 (% 36,5) ve 36 - 45 (% 38,7) içerisindedir. 46 yaşın üzerinde 26 üye olması (% 13,9) , 18 – 25 yaş arası 20 üye olması ve 26 – 45 yaş arası üyelerin örneklemin yaklaşık yüzde % 75'ine yakın bir rakam oluşturması derneğin daha çok dengeli bir şekilde genç ve orta yaşlı üyelerden oluştuğunu göstermektedir.

Tablo 4: Üyelerin Yaş Kümelerine Göre Dağılımı

Yaş Grubu	Sayısı	%	Kümülatif %
18-25	20	10,7	-
26-35	68	36,5	10,7
36-45	72	38,7	47,3
+46	26	13,9	86
Toplam	186	100	100

2. Cinsiyet

Tablo incelendiğinde araştırma kapsamına giren işadamlarının cinsiyete göre dağılımında erkeklerin çok yüksek bir oran oluşturdukları görülmektedir. Cinsiyet sorusuna 8 kişinin cevap vermediği görülmüş, cevaplayan 181 üyenin 6 tanesi (% 3,3) kadın; 175 tanesi de (% 96,6) erkektir.

Tablo 5: Üyelerin cinsiyete göre dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%	Kümülatif %
Kadın	6	3,3	-
Erkek	175	96,6	3,3
	181	100	100

3. Medeni Durum

Tablo incelendiğinde araştırma kapsamına giren işadamlarının medeni durumuna göre dağılımında evlilerin çok yüksek bir oran oluşturdukları görülmektedir. İşadamlarının 7 tanesi ölçekte medeni durum sorusuna cevap vermemiştir. Cevap veren 182 üyenin 132 tanesinin (% 72,5) evli; 42 tanesinin (% 23) bekar; 5 tanesinin (% 2,7) dul ve boşanmış ve 3 tanesinin de (% 1,6) eşinin öldüğü görülmektedir.

Tablo 6: İşadamlarının medeni durumu

Medeni Durum	Sayı	%	Kümülatif %
Bekar	42	23	
Dul ve Boşanmış	5	2,7	23
Eşi Ölü	3	1,6	25,8
Evli	132	72,5	27,4
Total	182	100	100

4. Eğitim Durumu

Tablo incelendiğinde araştırma kapsamına giren işadamlarının eğitim durumuna göre dağılımında üniversite mezunlarının yüksek bir oran oluşturdukları görülmektedir. İşadamlarının 5 tanesi ölçekte eğitim durumu sorusuna cevap vermemiştir. Cevap veren 184 işadamlarının 33'ünün (% 17,9) ilköğretim; 33 tanesinin (% 17,9) lise; 9 tanesinin (% 4,9) teknik lise; 18 tanesinin (% 9,8) 2 yıllık yüksek okul; 77 tanesinin (% 41,8) üniversite ve 14 tanesinin (% 7,6) master veya doktora yaptığı görüldü.

Tablo 7: İşadamlarının eğitim durumu

Eğitim Durumu	Sayı	%	Kümülatif %
İlköğretim	33	17,9	-
Lise	33	17,9	17,9
Teknik Lise	9	4,9	35,9
2 Yıllık Yüksek Okul	18	9,8	40,8
Üniversite	77	41,8	50,5
Master veya Doktora	14	7,6	92,4
Toplam	184	100	100

5. Toplumsal Tabaka

Tablo incelendiğinde araştırma kapsamına giren işadamlarının dünyaya geldiği toplumsal tabakalara göre dağılımında orta-alt tabaka ile orta-üst tabakada dünyaya gelenlerin oranının yüksek olduğu görülmektedir. İşadamlarının 7 tanesi toplumsal tabaka sorusuna cevap vermemiştir. Cevap veren 182 işadamlarının 29 tanesi (% 15,9) alt tabakada; 80 tanesi (% 43,8) orta-alt tabaka; 69 tanesi (% 37,9) orta-üst tabakada ve 4 tanesi de (% 2,1) üst tabakada dünyaya gelmiştir.

Tablo 8: İşadamlarının toplumsal tabaka durumları

Toplumsal Tabaka	Sayı	%	Kümülatif %
Alt Tabaka	29	15,9	-
Orta-alt Tabaka	80	43,9	15,9
Orta - Üst Tabaka	69	37,9	59,8
Üst Tabaka	4	2,1	97,8
Total	182	100	100

B. Ölçeklerin Geçerlilik ve Güvenlikleri

Tabloda Muhafazakar İşadamlarının Değerlerini araştırmak için uygulanan güvenilirlik analizi sonuçları ve ortalamalar verilmiştir.

Tablo 9: Ölçeklerin güvenilirlikleri

ÖLÇEKLER	n	Ort.	C.Alpha
Değerler 1	181	272	0,91
Değerler 2	111	95,26	0,71
Değerler 3	187	45,90	0,79

C. Verilerin Çözümlemesi

Verilerin toplanması bölümünde, toplanan veriler SPSS 15 programı aracılığı ile işadamlarının değerleri analiz edilmiştir. İşadamlarının 9 ölçekli skalada yukarıda sayılan araştırma boyutları ve varsayımlar bağlamında değerlendirmeler yapılmıştır. Daha sonra yine varsayımlara göre korelasyon ve anova analizi yapılmıştır.

1. Muhafazakâr işadamlarının değerleri

Aşağıdaki tabloda araştırma kapsamındaki işadamlarının araştırmaya konu olan değerlere olan vurguları görülmektedir. 9 skalalı ölçeklerdeki sorulara verdikleri cevaplar değerlendirilerek aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Kullanılan ölçekte -1 ve +7 dahil olmak üzere 9 skala uygulanmıştır. Görüldüğü gibi ‘İlkelerime Ters Düşer’ -1 ile gösterilirken, ‘En Üst Düzeyde Önemlidir’ +7 ile ifade edilmiştir. Arada kalan sıralamada ise önem sırası belirtilmiştir.

Tablo 10: Değerler Skalası

İlkelerime ters Düşer	Önemli değildir			Önemli d r			Çok önemlidir	En üst düzeyde önemlidir
-1	0	1	2	3	4	5	6	7

a) Uyum

Muhafazakârlığın temel karakteristikleri arasında uyum gelmektedir. Toplumsal yaşamın sorunsuz bir şekilde devam edebilmesi için, toplumu oluşturan bireylerin uyumlu olmaları gerekmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi araştırma kapsamındaki işadamlarının 9 ölçekli skalada uyumluluğa vurguları beklendiği gibi 5,06 ile yüksek çıkmıştır.

Tablo 11: İşadamlarının Uyum değerine vurguları

DEĞER	Anlam	Std. Sapma	N
Uyumluluk	5,06	1,15	189

b) Geleneklere Bağlılık

Muhafazakârlığın bir diğer özelliği de geleneklere olan bağlılıktır. Geleneklere bağlılık, toplumsal değerlerin devamı adına önemlidir. Araştırma kapsamındaki işadamlarının geleneklere bağlılık vurgularının üst seviyede çıkması beklenmektedir. Beklendiği gibi işadamlarının geleneklere bağlılık vurgusu 9 skalalı ölçekte 5,05 ile yüksek çıkmıştır.

Tablo 12: İşadamlarının Gelenek değerine vurguları

DEĞER	Anlam	Std. Sapma	N
Geleneklere Bağlılık	5,05	1,05	189

c) İyilikseverlik

Helezon İşadamları Derneği, üniversite çağındaki fakir öğrencilere burs olanağı sağlamaktadır. Bu çalışmaları da göz önüne alındığında iyilikseverliğe olan vurgularının yüksek olması beklenmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi işadamlarının iyilikseverlik vurguları 9 skalalı ölçekte 5,42 ile yüksek çıkmıştır.

Tablo 12: İşadamlarının İyilikseverlik değerlerine vurguları

DEĞER	Anlam	Std. Sapma	N
İyilik Severlik	5,42	1,01	187

d) Evrensellik

Muhafazakârlığın karakteristiğinde dışa kapalılık önemli yer tutmaktadır. Bu noktadan hareketle Helezon İşadamları Derneği üyelerinin evrensellik vurgularının diğerlerine göre daha düşük olması beklenmektedir. Fakat işadamlarının dernek programlamasıyla, yurt dışındaki fuarlara sık sık katılması ve yabancı işadamları ile ortaklık kuruyor olmaları, evrenselliğe olan vurgularının ortalama bir muhafazakârdan daha yüksek olabileceği düşünülmektedir. Beklendiği gibi işadamlarının evrenselliğe vurguları diğerler vurgulardan daha düşük bir şekilde 4,83 çıkmıştır.

Tablo 13: İşadamlarının Evrensellik değerine vurguları

DEĞERLER	Anlam	Std.	N
		Sapma	
Evrensellik	4,83	,99	189

e) Kendi Kendini Yönetebilme

Muhafazakâr işadamlarının uyumluluğa ve geleneklere bağlılığa olan vurgularının yüksek olması nedeniyle kendi kendini yönetebilme vurgularının diğerlerine göre düşük olması beklenmektedir. Beklendiği gibi işadamlarının kendi kendini yönetebilme değerine vurguları 4,59 ile diğerlerinden daha düşük çıkmıştır.

Tablo 14: İşadamlarının Kendi Kendini Yönetebilme değerine vurguları

DEĞERLER	Anlam	Std.	N
		Sapma	
Kendi kendini Yönetebilme	4,59	1,06	189

f) Açık Fikirlilik

Muhafazakâr işadamlarının geleneklere olan bağlılık ve uyum gibi değerlere olan yüksek vurguları, açık fikirlilik konusunda biraz daha düşük vurgu yapacakları kanaatine neden olmaktadır. Beklendiği gibi muhafazakâr işadamlarının açık fikirliliğe olan vurguları 3,53 ile düşük çıkmıştır.

Tablo 15: İşadamlarının Açık Fikirlilik değerine vurguları

DEĞERLER	Anlam	Std. Sapma	N
Açık Fikirlilik	3,53	1,59	189

g) Hedonizm

Hedonizm konusunda Helezon İşadamları Derneği'nin üyesi olan işadamlarının düşük vurgu yapmaları beklenmektedir. Beklendiği gibi işadamlarının hedonizme olan vurgusu 3,15 ile en düşük seviyede çıkmıştır.

Tablo 16: İşadamlarının Hedonizme olan vurguları

DEĞER	Anlam	Std. Sapma	N
Hedonizm (Hazcılık)	3,15	1,67	189

h) Başarı Tutkusu

Başarı tutkusu noktasında örneklem kütleindeki işadamlarının ortalamaya yakın üzerinde bir vurgu yapmaları beklenmektedir. Beklendiği gibi 9 skalalı ölçekte başarıya

olan vurgu 4,56 ile hazcılığa yapılan vurgudan oldukça yüksek, geleneğe olan vurgudan ise düşük çıkmıştır.

Tablo 17: İşadamlarının Başarı Tutkusu'na olan vurguları

DEĞERLER	Anlam	Std.	N
		Sapma	
Başarı Tutkusu	4,56	1,15	187

1) Güç Tutkusu

Muhafazakâr işadamlarının girişimci olmaları nedeniyle yükselme ve daha fazla kazanma arzuların olması doğaldır. Helezon İşadamları Derneği üyelerinin ilk anda güce olan vurgularının bu noktadan hareketle yüksek olması beklenmektedir. Fakat, muhafazakâr olmaları, dayanışmaya ve uyuma yüksek derecelerde vurgu yapmaları, güce olan eğilimlerini aşağıya çekeceği düşünülmektedir. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi işadamları 4,15 ile düşük vurgu yapmıştır.

Tablo 18: İşadamlarının Güç Tutkusu'na olan vurguları

DEĞERLER	Anlam	Std.	N
		Sapma	
Güç Tutkusu	4,15	1,29	189

i) Güvenlik İsteği

Muhafazakâr işadamlarının uyuma ve geleneklere bağlılığa olan vurgularının yüksek olması, açık fikirlilik ve evrenselliğe olan vurgularının ise daha düşük olması,

güvenlik isteklerinin de yüksek olmasının beklenmektedir. Beklendiği gibi işadamlarının güvenlik isteği 5,47 ile bütün değerlerin üzerinde vurgu almıştır.

Tablo 19: İşadamlarının Güvenlik İsteği'ne olan vurguları

DEĞERLER	Anlam	Std.	N
		Sapma	
Güvenlik İsteği	5,47	1,05	189

j) Protestan Etik

Weber'in 'Kapitalizmin Ruhu' olarak tanımladığı Protestan Etik'in muhafazakâr Türk girişimcisinde de etkili olduğu düşünülmektedir. Beklendiği gibi Helezon İşadamları Derneği üyelerinin Protestan Etik'e olan vurguları hedonizme göre daha yüksek çıkmıştır.

Tablo 20 : İşadamlarının Protestan Etik'e olan vurguları

DEĞER	Anlam	Std.	N
		Sapma	
Protestan Etik	3,45	,42	186

k) Dindarlık

Bu bölümde, sorularla bağlantılı değerlere yapılan vurguları tamamladıktan sonra, varsayımlarda önemli yere sahip olan dindarlık konusuna değinilecektir. Araştırma ölçeğindeki 51. soru olan hayatlarında dindarlığın ne kadar önemli olduğu sorusuna verilen cevapların ortalamasına bakıldığında 5,66'lık bir vurgu görülmektedir. Bu vurgu diğerlerinden daha üst seviyededir.

Tablo 21: İşadamlarının Dindarlık değerine olan vurguları

DEĞER	Mean	Std. Sapma	N
DİNDARLIK	5,6	1,61	187
	6		

D. KORELASYONLAR

D.1. Dindarlıkla Uyum, Gelenek ve Yardımseverlik değerleri arasındaki korelasyonlar

Muhafazakâr iş adamlarının dindarlığa olan vurgusu -1'den +9'a kadar olan skalada 5,66 olarak tespit edilerek yüksek çıkmıştı. Dindarlık vurgularının üst seviye olması nedeniyle, dinin toplumsal huzurun sürekli olması için uyumlu olunması, düzene bağlı olunması ve yardımseverlik öğütlemesi uyum, gelenek ve yardımseverlikle arasında korelasyon hesaplanmıştır.

Tablo 22: Dindarlıkla Uyum, Gelenek ve Yardımseverlikle korelasyonu

		UYUM	GELENEK	YARDIMSEVERLİK
DİNDARLIK	Pearson Correlation	,547(**)	,722(**)	,577(**)
	2 taraflı	,000	,000	,000
	N	187	187	187

** $p < 0.01$

* $p < 0.05$

Korelasyon analizi sonucu dindarlıkla uyum, gelenek ve yardımseverlik arasında ilişki çıkmıştır. En yüksek korelasyon gelenek değerinde tespit edilmiştir. ($r = 0,72$ $p < 0.01$) Dindarlıkla uyum ve yardımseverlik arasında da yüksek korelasyon tespit

edilmiştir. (uyum $r= 0,54$; yardımseverlik $r=0,57$; p 'ler < 0.01) Muhafazakar işadamlarının dindarlık değerleriyle, uyum, gelenek ve yardımseverlikleri arasında pozitif korelasyon belirlenmiştir.

D.2 Dindarlıkla Hedonizm Arasında Korelasyon

Muhafazakar işadamlarının hedonizme olan vurgusu -1'den +9'a kadar olan skalada 3,15 olarak belirlenerek en düşük vurgu yapılan değer olduğu tespit edilmiştir. Hedonizmin boş zaman ve hazcılığa dayalı yaklaşımları muhafazakar işadamlarının değerlerine uzak gözükmektedir. Bu noktadan hareketle muhafazakar işadamlarının dindarlık hassasiyetleriyle hedonizm arasında korelasyon hesaplanmıştır.

Tablo 23: Dindarlıkla Hedonizm arasında korelasyon

		Hedonizm
DİNDARLIK	Pearson Correlation	-,172(*)
	2 Taraflı	,018
	N	187

** $p < 0.01$

* $p < 0.05$

Korelasyon analizi sonucunda dindarlıkla hedonizm arasında ilişki çıkmıştır. Dindarlıkla hedonizm arasında düşük düzeyde negatif korelasyon tespit edilmiştir.

($r= -172$; $p < 0.01$) Muhafazakar işadamlarının boş zaman ve hazcı özellikleriyle öne çıkan hedonizme eğilimli olmadıkları belirlenmiştir. Benzer sonuç Prof. Dr. Veysel Bozkurt'un 2000 yılında Uludağ Üniversitesi'nde yaptığı araştırmada da ortaya çıkmıştır. İlahiyat, Mühendislik, Tıp ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinde

öğrenim gören 500 öğrenci üzerinde yapılan 5 ölçekli skalada 2,41 ile en düşük vurgu İlahiyat Fakültesi öğrencileri tarafından yapılmıştır. Bu vurgu Top Fakültesi öğrencilerinde 2,92; İİBF öğrencilerinde 3,01 ve Mühendislik Fakültesi öğrencilerinde ise 3,14 olarak gerçekleşmiştir.

E. DEMOGRAFİK DURUMLARINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

Tablo 24: Demografik Duruma İlişkin Genel Değerlendirme Sonuçları

EĞİTİM		Uyum	Gelenek	Evrensellik	Hedonizm	Başarı Tutkusu	Güç Tutkusu
İlkokul	Ortalama	5,17	5,23	4,79	2,62	4,73	3,81
	N	33	33	33	33	32	33
	Std. Sapma	1,25	1,21	1,20	1,83	1,18	1,43
Ortaokul/Lise	Ortalama	4,84	4,94	4,57	3,04	4,14	4,21
	N	33	33	33	33	33	33
	Std. Sapma	1,07	1,03	,83	1,41	1,17	1,31
2 Yıllık Yüksek Okul	Ortalama	4,72	4,84	4,33	3,18	4,38	4,38
	N	9	9	9	9	9	9
	Std. Sapma	1,30	1,16	1,04	1,32	1,13	,78
Üniversite 4 Yıllık	Ortalama	5,63	5,22	5,04	4,11	5,11	4,58
	N	18	18	18	18	18	18
	Std. Sapma	1,12	1,08	,68	1,69	1,26	1,47
Yüksek Lisans	Ortalama	4,99	5,02	4,97	3,30	4,55	4,19
	N	77	77	77	77	77	77
	Std. Sapma	1,08	1,01	,93	1,65	1,06	1,16
Doktora	Ortalama	4,92	4,90	4,60	2,69	4,53	3,92
	N	14	14	14	14	14	14
	Std. Sapma	1,28	1,03	1,31	1,53	1,15	1,64
Toplam	Ortalama	5,04	5,05	4,81	3,16	4,55	4,15
	N	184	184	184	184	183	184
	Std. Sapma	1,15	1,06	,99	1,65	1,15	1,30

Muhafazakâr işadamlarının değerleri eğitim durumlarına göre incelendiğinde, -1'den +7'ye kadar olan 9 skalalı ölçekte üniversite mezunlarının Uyum'a olan vurgularının diğerlerine göre daha yüksek olduğu (5,63), bu oranın örneklemin tamamının ortalamasından önemli oranda yüksek olduğu ve üniversite mezunlarının uyuma daha çok vurgu yaptıkları söylenebilir.

Muhafazakâr işadamlarının eğitimi durumuna göre geleneğe olan vurgusunda da yaklaşık olarak benzer durum tespit edilmiştir. Bu kategoride geleneğe en büyük vurguyu ilkokul mezunları yapmakla birlikte (5,23), onu üniversite mezunları takip etmiştir (5,22). Üniversite mezunlarının geleneğe olan vurgularının, örneklemin tamamının ortalamasından (5,05) yüksek olduğu ve geleneğe en çok vurgu yapan kesimlerin ilkokul ve üniversite mezunları olduğu söylenebilir.

Muhafazakâr işadamlarının eğitim durumlarına göre evrenselliğe olan vurgularına bakılınca üniversite mezunlarının yine en üst vurguyu yaptıkları görülmektedir (5,04). Onu 4,97 ile yüksek lisans yapanlar takip etmiştir. Üniversite mezunlarının evrenselliğe olan vurgularının, örneklemin tamamının ortalamasından yüksek vurgu yaptıkları söylenebilir.

KAYNAKÇA

AMABILE, Teresa M. "How To Kill Creativity," *Harvard Business Review* September-October): 77-87, 1998

Arslan, Mahmut,. **İş ve Meslek Ahlakı**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2001,

ARONOWITZ, Stanley; and, DİFAZİO, William; The jobless future : sci-tech and the dogma of work / Minneapolis : University of Minnesota Press, c1994.

Archie B.Carroll, "Principles of Business Ethics: Their Role in Decision Making and Initial Consensus," **Business Ethics**, 97/98,s.9.

ATTALİ, Jacques; 21. yüzyıl sözlüğü /; Türkçesi Kosta Sarioğlu. İstanbul : Güncel Yayıncılık, 1999, c1998.

AYTAÇ, Ömer; Memurluk Zihniyeti ve Memuriyetin Toplum: Prens Sabahattin'in Görüşleri Işığında Bir Çözümleme, Dokuz Eylül Üniversite Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 8. Sayı: 1, 2006

BAUMAN, Zygmunt. Çalışma, tüketicilik ve yeni yoksullar, Çev. Ümit Öktem İstanbul : Sarmal Yayınevi, 1999.

BERGER, Peter L; Kutsal Şemsiye, (çev. Ali Coşkun), İstanbul, 2000, s. 174-175.

BERGER, Peter L., Dinin Sosyal Gerçekliği, (çev. Ali Coşkun), İstanbul, 1993, s. 167.

BOZKURT Dr.Rüştü , Girişimci ve Rol Bilinci , İş Fikirleri Dergisi , Sayı : 2000/12 , Aralık , 2000

BOZKURT Veysel , Yeni Çalışma Etiği, Albasta Basım Yayım, Bursa, 2000,

COULTER, Mary, *Entrepreneurship in Action, Small Business 2000* New Jersey: Prentice-Hall., 2001

Çizakça, Murat., **İslam Dünyasında ve Batı'da İş Ortaklıkları Tarihi**, çev. Şehnaz Layık, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999,

DUTZ, Mark A./ORDOVER Janusz A./WILLIG Robert D., "Competition Policy and Development, Entrepreneurship, Access Policy and Economic Development: Lesson from Industrial Organization," *European Economic Review*, Vol. 44: 739-747., 2000

EDMAN, Irwin; Sanat ve İnsan : estetiğe giriş çev: Turhan Oğuzkan, İstanbul ve Aka, 1977

ERDOĞMUŞ N., Otobiyografilerin Analizi Yoluyla Girişimci İşadamlarının Kariyer Gelişimi Hakkında Bir İnceleme, 2000 Yönetim-Organizasyon Kongresi, Erciyes Üniversitesi , 2000

FEATHERSTONE, M.; (1996) , Postmodernizm ve Tüketim Kültürü, Çev. M. Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

FURNHAM, A; The Protestant Work Ethic, The Psychology of Work-Related Beliefs and Behaviours, Routledge. (1990)

GERBER Michael E. , Girişimcilik Tutkusu , Sistem Yayıncılık , İstanbul , 2001

GORZ, Andre; İktisadi aklın eleştirisi, Çev: Işık Ergüden, İstanbul, Ayrıntı, 1995

GÖLE, Nilüfer; Mühendisler ve ideoloji : öncü devrimcilerden yenilikçi seçkinlere /; Türkçeleştiren Eli Levi. İstanbul : İletişim Yayıncılık, 1986.

GRİNT, Keith ; Çalışma Sosyolojisi Çev: Ed. V. Bozkurt, Alfa Yayınevi, İstanbul, 1998,

HABERMAS, J; İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim Çev: Mustafa Tüzel İstanbul : Yapı Kredi, 1993

HAGE, Jerald; Powers, Charles H; Post-industrial lives : roles and relationships in the 21st century / Newbury Park, Calif. : Sage Publications, c1992

HİSRİSCH, R. D. ve Peter, M. P.; Entrepreneurship, McGraw-Hill Irvin. 2002,

HORKHEİMER, Max,; Akıl tutulması /; İngilizceden çeviren Orhan Koçak. İstanbul : Metis Yayınları, 2005

Ikujiro Nonaka, “Bilgi Yaratan Şirket,” **Bilgi Yönetimi** (Harvard Business Review Dergisinden Seçmeler) içinde, çev. Gündüz Bulut, MESS Yayını, No.293, İstanbul, BZD Yayıncılık, 1999, s.29-30.

KAİZEN: Japonya’nın Rekabetteki Başarısının Anahtarı, 2.B., İstanbul, BRİSA, 1994

Kozak, İ. Erol., **Ibn Haldun’a Göre İnsan, Toplum, İktisat**, İstanbul, Pınar Yayınları, 1984.

insankaynaklari.com içerik ekibi ; Türkiye’de Girişimcilik Girişimcilik Nedir?

<http://www.insankaynaklari.com/cn/ContentBody.asp?BodyID=2867> 2006 , s . 1

KRUGMAN, Paul; Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü, İstanbul Literatür Yayınları 2. baskı. Çev: Neşenir Domaniç, 2001

LAFARGUE, Paul; Tembellik hakkı / Çev. Vedat Günyol, İstanbul, Telos Yayıncılık, 1996

LASCH, Christopher; The culture of narcissism : American life in an age of diminishing expectations / New York : Norton, 1991, c1979

LITTUNEN, Hannu, “Entrepreneurship and the Characteristics of the Entrepreneurial Personality,” *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, Vol. 6, No. 6; 2000

LORDOĞLU, Kuvvet (vd.) ;, Çalışma Ekonomisi, Beta Yayınları, İstanbul, 1999

MESS, **Matsushita Felsefesi**, (çev. Ahmet Gürsel), No.310, İstanbul, BZD Yayıncılık. 1999

MÜFTÜOĞLU, T; 2000, Kobi ve Girişimcilik; Kosgeb, Sanayicinin Sesi, Aralık 2000, Sayı 1, 10-11.

New York, Collier Books, 1962.

ODABAŞI, Yavuz; Tüketim Kültürü, Sistem Yayınları, İstanbul, 1999

Omay Umut, "İş Ahlakı ve Dinlerin Öğretileri", (Yüksek Lisans Seminer Çalışması), mimeo. sy.

ÖZKAN, Şule., GÜNDOĞDU, Fatma.; Emsen, Selçuk; Aksu, Hayati; TÜRKİYE'DE GİRİŞİMCİLİK VE BELİRLEYİCİLERİ: MARMARA VE DOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA Atatürk Üniversitesi Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

POLANYİ, Karl.; Büyük dönüşüm: Çağımızın siyasal ve ekonomik kökenleri / Çev: Ayşe Buğra, Alan Yayıncılık, 1986

POLATOĞLU, Muhammet; Tüketim Toplumu ve Hukuk İlişkileri, s.2.

Raval, Vasant., "Ethical Behavior in the Knowledge Economy," **Information Strategy: The Executive's Journal**, Vol. 16, No.3 Spring 2000

RİTZER, George; Postmodern social theory / New York : McGraw-Hill, c1997.

ROSE, Margaret A; The post-modern and the post-industrial : a critical analysis / Cambridge [England] ; New York : Cambridge University Press, 1991.

SAVAŞIR, İskender; (2000), Çal...(iş...) ma..., Yeni Binyıl/Binyıl Pazar,, 4 Haziran, 2000

SCHOROEDER, Ralph; Max Weber and the Sociology of Culture, London, Sage, 1992

SEE, Henri; Modern Kapitalizmin Oluşumu, (çev. S. Özmen), İstanbul, 1972, s. 37-38.

SENNET, R; Kamusal İnsanın Çöküşü, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, (1996)

ŞAYLAN, Gencay; İslamiyet ve siyaset : Türkiye örneği / – Ankara : V Yayınları, 1987.

Tracy Goss, Richard Pascale, Anthony Athos, "Güçlü Bir Gelecek Uğruna Şimdiki Zamanı Riske Atmak," **Değişim**, op.cit., s.93.

TAYLOR, Charles; Modernliğin sıkıntıları /; İngilizceden çeviren Uğur Canbilen. İstanbul: Ayrıntı yayınları, 1997

Tierney, Elizabeth P., **İş Ahlakı: Yöneticiler İçin Bir Rehber**, çev.Günhan Günay, İstanbul, Rota Yayınları, 1997,

TİTİZ Tınaz , Genç Girişimcilere Öneriler , İnkılap Yayınevi , İstanbul , 1999

TORUN, İshak ; "Kapitalizmin Zorunlu Şartı Protestan Ahlak" , Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2002

TURNER, Bryan S.; The body and society : explorations in social theory / London ; Thousand Oaks, Calif. : Sage Publications, 1996.

TÜSİAD; Türkiye'de Girişimcilik , İstanbul , 2002. s. 33

TÜSİAD; Türkiye'de Girişimcilik İle İlgili Sorunlar ve Çözümler , İstanbul , 1987

TÜMER, Günay and KÜÇÜK, Abdurrahman; Dinler tarihi, göz. geçl. ve gnslm. 2. bs.-- Ankara: Ocak Yayinlari, 1993

ÜLGENER, Sabri; İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası, Der Yayınları, 1981

Velasquez, Manuel G., **Business Ethics: Concepts and Cases**, 3.B., New Jersey, Prentice-Hall, Inc., 1992,

WATERS, Malcolm; Modern Sociological Theory / London ; Thousand Oaks, Calif. : Sage Publications, 1994

WEBER, Max; Protestan Ahlakı ve Kapitalizm Ruhu, Çev. Z. Arıoba, Hil Yayınları, 1985

WICKHAM, Philip A. *Strategic Entrepreneurship; A Decision-Making Approach to NewVenture Creation and Management* (Financial Times Prentice Hall), 2001

YAZICIOĞLU, Hulusi; Bir din politikası : laiklik / Hulusi Yazıcıoğlu.-- gnşlm. 2. bs.-- İstanbul: Şa-To, 2005

ZIMMERER, Thomas W./SCARBOROUGH Norman M. *Essentials of Entrepreneurship and Small Business Management* (Prentice Hall, Inc., Second Ed., 1998)

ZOLTAN, J. Acs/ MORCK Randall K./YEUNG Bernard, "Entrepreneurship, Globalization and Public Policy," *Journal of International Management*, Vol. 7: 235-251., 2001

GİRİŞİMCİLERİN DEĞERLERİ

Bu araştırma, girişimcilerin değerlerini bilimsel olarak incelemeye yönelik bir yüksek lisans tez çalışmasıdır. Sonuçlar tümüyle anonim olarak değerlendirilecektir. **Lütfen adınızı yazmayınız.** Katkılarınız için çok teşekkür ederiz.

DEĞERLER LİSTESİ 1

Bu bölümde kendinize şu soruyu sorunuz: "Hangi değerler hayatımı yönlendirmeleri açısından benim için önemlidir, ve hangi değerler bu açıdan benim için daha az önemlidir?" İlk bölümde, çeşitli değerleri içeren iki liste bulacaksınız. Bu değerler değişik kültürlerden seçilmişlerdir. Her değeri izleyen parantezlerin içinde değerlerin anlamlarının sizler tarafından daha iyi anlaşılmasına yarayabilecek bilgiler vardır.

Sizden istenilen, aşağıdaki ölçeği kullanarak, her değer sizin için, hayatınızı yönlendiren bir ilke olarak önemini bir ölçek sayısıyla belirtmenizdir:

0--sayısı o değer sizin için bütünüyle **önemsiz** olduğunu, hayatınızı yönlendiren bir ilke olarak anlam taşımadığını gösterecektir.

3--sayısı o değer **önemli** olduğunu gösterecektir.

6--sayısı o değer **çok önemli** olduğunu gösterecektir.

Sayı yükseldikçe (0, 1, 2, 3, 4, 5, 6) o değer sizin için hayatınızdaki yönlendiriciliği bakımından daha önemli olduğu anlaşılacaktır.

-1 (eksi bir) sayısı sizi yönlendiren ilkelere ters düşen herhangi bir değer belirtilmesinde kullanılacaktır.

7 sayısı sizin hayatınızda yönlendirici özellik taşıyan en önemli değer belirtilmesinde kullanılacaktır; genellikle bu tür değerlerden iki taneden fazla olmayacağı düşünülebilir.

Her değerden önce bir boşluk göreceksiniz. Bu boşluklara her değer sizin için taşıdığı önemi gösteren sayıyı (-1, 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7) yazınız. Lütfen bütün sayıları kullanarak değerler arasında mümkün olduğunca bir ayırım yapmaya çalışınız. Bazı sayıları bir defadan fazla kullanma ihtiyacı duyabilirsiniz.

Başlamadan önce, ilk listedeki bütün değerleri okuyunuz ve sizin için en önemli olanını seçip önemini belirten sayıyı boşluğa yazınız. Sonra, sizin değerlerinize ters düşen değeri seçip boşluğa -1 sayısını yazınız. Eğer böyle bir değer yoksa size en az önemli görünen birini seçip 0 ya da 1 sayılarından sizce uygun olan birini boşluğa yazınız. Bundan sonra geri kalan değerlere sizce uygun olan bir sayıyı veriniz.

HAYATIMI YÖNLENDİREN BİR İLKE OLARAK BU DEĞER:

İlkelerime ters Düşer	Önemli değildir			Önemlidir			Çok önemlidir	En üst düzeyde önemlidir
-1	0	1	2	3	4	5	6	7
DEĞERLER LİSTESİ 1:								
1	EŞİTLİK (herkese eşit fırsat)							
2	İÇ UYUM (kendimle barışık olmak)							
3	SOSYAL GÜÇ SAHİBİ OLMAK (başkalarını denetleyebilmek, üstün olmak)							
4	ZEVK (istek ve arzuların giderilmesi, doyurulması)							
5	ÖZGÜR OLMAK (düşünce ve hareket özgürlüğü)							
6	MANEVÎ BİR HAYAT (maddi değerlerden çok, manevi, içsel olanlara önem vermek)							
7	BAĞLILIK DUYGUSU (başkalarının da beni düşündükleri duygusu)							
8	TOPLUMSAL DÜZENİN SÜRMESİNİ İSTEMEK (kanun, nizam yaklaşımı)							
9	HEYECANLI BİR YAŞANTI SAHİBİ OLMAK (uyarıcı deneyimlerle dolu)							
10	ANLAMLI BİR HAYAT (hayatta bir amacın olması)							
11	KİBAR OLMAK (nazik, terbiyeli olmak)							
12	ZENGİN OLMAK (maddi varlık, para)							
13	ULUSAL GÜVENLİK (ülkemin düşmanlardan korunması)							
14	KENDİNE SAYGISI OLMAK (kişinin kendisinin değerli olduğuna inanması)							
15	İYİLİĞE KARŞILIK VERMEK (başkasına borçlu kalmaktan kaçınmak)							
16	YARATICI OLMAK (orijinal olmak, hayal gücünü kullanmak)							
17	BARIŞ İÇİNDE BİR DÜNYA İSTEMEK (savaş ve çelişkilerden uzak bir dünya)							
18	GELENEKLERE SAYGILI OLMAK (eski değer ve geleneklerin korunması)							
19	OLGUN SEVGİ (derin duygusal ve ruhsal yakınlıklar)							
20	KENDİNİ DENETLEYEBİLMEK (kendimi sınırlamak, yanlış olana direnmek)							
21	MAHREMIYET (özel bir dünyası olma hakkı)							
22	AİLE GÜVENLİĞİ (sevilenlerin tehlikeden uzak olması)							
23	İNSANLAR TARAFINDAN BENİMSENMEK (başkalarından saygı ve kabul görmek)							
24	DOĞAYLA BÜTÜNLÜK İÇİNDE OLMAK (doğayla uyum)							
25	DEĞİŞKEN BİR HAYAT YAŞAMAK (rekabet içinde, yeniliklerle dolu)							
26	ERDEMLİ OLMAK (olgun bir hayat anlayışı)							
27	OTORİTE SAHİBİ OLMAK (yönetmek ve yönlendirmek hakkına sahip olmak)							
28	GERÇEK ARKADAŞLIK (yakın ve destekleyici arkadaşlık)							
29	GÜZELLİKLERLE DOLU BİR DÜNYA (doğa ve sanatın güzelliği)							

DEĞERLER LİSTESİ 2

Aşağıda ikinci bir değerler listesi bulacaksınız. İlk listede olduğu gibi, başlamadan önce ikinci listedeki bütün değerleri okuyunuz. Sonra, aralarından en önemli olanını seçip önemine göre bir sayı veriniz. Arkasından da, sizin değerlerinize bütünüyle karşıt gelen değeri seçip -1 sayısını boşluğa yazınız. Eğer böyle bir değer yoksa sizin için en az önemli olanını seçip önemine göre 0 ya da 1 sayılarından birini boşluğa yazınız. Sonra geri kalan değerleri sizin için hayatınızı yönlendiren ilkeler olmaları yönünden ele alıp önemlerine göre bir sayı veriniz. Yine bütün sayıları (-1, 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7) kullanarak değerler arasında mümkün olduğunca bir ayırım yapmaya çalışınız.

HAYATIMI YÖNLENDİREN BİR İLKE OLARAK BU DEĞER:

İlkelerime ters Düşer	Önemli değildir			Önemlidir			Çok önemlidir	En üst düzeyde önemlidir
-1	0	1	2	3	4	5	6	7

DEĞERLER LİSTESİ 2:

31	BAĞIMSIZ OLMAK (kendine yeterli, kendine güvenli olmak)
32	İLİMLİ OLMAK (aşırı duygu ve hareketlerden kaçınmak)
33	SADIK OLMAK (arkadaşlarına ve çevresine bağlı olmak)
34	HIRSLI OLMAK (çalışkan, istekli olmak)
35	AÇIK FİKİRLİ OLMAK (değişik fikir ve inançlara hoşgörülü olmak)
36	ALÇAK GÖNÜLLÜ OLMAK (kendini öne çıkarmamak)
37	CESUR OLMAK (macera ve risk aramak)
38	ÇEVREYİ KORUMAK (doğayı korumak)
39	SÖZÜ GEÇEN BİRİ OLMAK (insanlar ve olaylar üzerinde etkili olmak)
40	ANNE-BABAYA VE YAŞLILARA DEĞER VERMEK (saygı göstermek)
41	KENDİ AMAÇLARINI SEÇEBİLMEK (kendi hedeflerini bağımsızca belirlemek)
42	SAĞLIKLI OLMAK (fiziksel ve ruhsal rahatsızlıklardan uzak olmak)
43	YETKİN OLMAK (rekabeti seven, etkili, verimli biri olmak)
44	HAYATIN BANA VERDİKLERİNİ KABULLENMEK (hayatın getirdiklerine, kadere razı olmak)
45	DÜRÜST OLMAK (içtenlik)
46	TOPLUMDAKİ GÖRÜNTÜMÜ KORUYABİLMEK (başkalarına karşı mahcup duruma düşmemek)
47	İTAATKAR OLMAK (görevini yapan, yükümlülüklerini yerine getiren biri olmak)
48	ZEKİ OLMAK (mantıklı, akıllı biri olmak)
49	YARDIMSEVER OLMAK (başkalarının iyiliği için uğraşmak)
50	HAYATTAN TAT ALMAK (yemek-içmekten, cinsellikten, müzikten, vb. hoşlanmak)

51	DİNDAR OLMAK (dinsel inanç ve imana bağlılık)
52	SORUMLULUK SAHİBİ OLMAK (güvenilir ve inanılır biri olmak)
53	MERAK DUYABİLMEK (herşeyle ilgilenen, araştıran biri olmak)
54	BAĞIŞLAYICI OLMAK (başkalarının özürünü kabul edebilmek)
55	BAŞARILI OLMAK (amaçlarıma ulaşabilmek)
56	TEMİZ OLMAK (düzenli, titiz olmak)
57	ISTEKLERINE DUSKÜN OLMAK (Kendisine zevk veren seyler yapmak)

- 1) Yaşınız? 2) Cinsiyetiniz A) Kadın B) Erkek
3) Medeni durumunuz: A) Bekar B) Dul ve boşanmış C) Eşi ölü D) Evli
4) Doğum yeriniz 5) Varsa Çocuk Sayısı
6) Kaç yıldır çalışma hayatındasınız? 7) Kaçınıcı kusaktan girişimciniz?
.....
8) Eğitim durumunuz; A) İlköğretim B) Lise C) Teknik lise veya dengi D) 2 Yıllık
Yüksekokul E) Üniversite
F) Master veya Doktora
9) Günde ortalama kaç saat çalışıyorsunuz? 10) Kardeş sayısı (siz haric)
.....
11) Seçme imkanı sunulsaydı hangisini seçerdiniz : A) Yüksek ücretli iş B) Yine kendi işimi yapmayı
seçerdim
12) Babanın eğitim durumu 13) Annenin eğitim durumu
.....
14) Babanın mesleği 15) Annenin mesleği
.....
16)) Çocuklarınızda en çok görmek istediğiniz özellikler
.....
17) İşyer(ler)inizde kaç kişi çalışıyor?
.....
18) İşletmenizin türü: A) Küçük B) Orta boy C) Büyük işletme
19) Ailenizin sizin çocukluğunuz döneminde hangi toplumsal tabakaya ait olduğunu düşünüyorsunuz?
A) Alt tabaka B) Orta-alt tabaka C) Orta üst tabaka D) Üst tabaka
20) Çalışanlarınızda aradığınız **en önemli özellik** hangisidir? Lütfen sadece **bir tanesini**
cevaplandırınız:
A) Zeka-yetenek B) İyi eğitim-bilgi C) Ahlaki değerler D) Çalışma coşkusu-
tutkusu
21) Mevcut işinizi yapmaya nasıl karar verdiniz?
.....
22) Girişimciliği tercih etme sebebiniz nedir?
23) Mevcut işinize başlarken, sermayeyi nasıl temin ettiniz?
24) Boş-serbest zamanınızı nasıl
değerlendirirsiniz?.....

Aşağıdaki sorularda doğru yanlış yok, lütfen sadece ilk aklınıza geleni işaretleyiniz:

- 1) Çocukluğumdan itibaren hep kendi işimi yapmak isterdim A) Evet B) Hayır

- 2) Yarının benim için bugünden daha güzel olacağına inanıyorum A) Evet B) Hayır
- 3) Genelde hayatından memnun olan bir insanım A) Evet B) Hayır
- 4) Dünyaya bir daha gelsem, yine girişimci olmak isterdim A) Evet B) Hayır
- 5) Mevcut işimden genelde memnunum A) Evet B) Hayır
- 6) Öğrenciyken çalıştınız mı? A) Evet B) Hayır
- 7) Şu anda işinizde bir ortağınız var mı? A) Evet B) Hayır
- 8) İşimde geçmişte ortaklığı denedim, ancak ortaklık sürdürülemedi ... A) Evet B) Hayır (Ortağınız olmadığıysa boş bırakın)
- 9) Mevcut işinizi siz mi kurdunuz ? A) Evet B) Hayır
- 10) Mevcut işinizi daha önce ailenizden yapan var mıydı? A) Evet B) Hayır
- 11) İşletmeniz aile şirketi mi? A) Evet B) Hayır

Aşağıdaki sorulara yönelik görüşlerinizi işaretleyiniz. Lütfen her soruyu birbirinden bağımsız değerlendiriniz.

- 1) Kesinlikle katılmıyorum. 2) Katılmıyorum 3) Kararsızım 4) Katılıyorum 5) Kesinlikle Katılıyorum

(1)Çoğu insan hiç bir kazancı olmayan eğlencelerle çok fazla zaman harcıyor.	1	2	3	4	5
(2)İnsanların daha az serbest zamanları olsaydı, toplumumuzda daha az problem olurdu	1	2	3	4	5
(3)Kolay yoldan kazanılan para (kumar ve vurgunculuk vb), genellikle akılsızca (hesapsız) harcanır.	1	2	3	4	5
(4)Bir insanın bir işi en iyi yapması kadar, insanı mutlu eden çok az şey vardır.	1	2	3	4	5
(5)Üniversitede en zor olan dersler, genellikle en yararlı olanlardır	1	2	3	4	5
(6)Hayatta başarılı olamayan insanların çoğu kesinlikle tembeldirler.	1	2	3	4	5
(7)Her şeyini kendi kazanan insanların, zengin doğan insanlara göre daha ahlaklı olmaları muhtemeldir.	1	2	3	4	5
(8)Belli zevklerimden özveride bulunmuş olsaydım, daha başarılı olacağımı sık sık düşünürüm.	1	2	3	4	5
(9)İnsanlar, dinlenmek/rahatlamak için kendilerine ayıracak daha çok serbest zamana sahip olmalıdır.	1	2	3	4	5
(10)Sıkı çalışma gücü ve çalışma arzusu olan insanların başarı şansları daha yüksektir.	1	2	3	4	5
(11)İşinde başarısız olan insanlar genellikle yeteri kadar çaba göstermiyorlardır.	1	2	3	4	5
(12)Eğer acı çekmemiş olsaydık, hayatın çok az anlamı olurdu.	1	2	3	4	5
(13)Sıkı çalışmanın, başarıyı getireceği çok da garanti değildir.	1	2	3	4	5
(14)Kredi kartı, dikkatsiz harcamalar için, bir araçtır.	1	2	3	4	5
(15)Eğer kendimize ayıracak daha çok serbest zamanımız olsaydı, yaşam daha anlamlı olurdu.	1	2	3	4	5
(16)Sıkıcı işlere hevesle yaklaşabilen adam, ilerler.	1	2	3	4	5
(17)Yeterince sıkı çalışan insan, kendisi için muhtemelen iyi bir yaşam kurar.	1	2	3	4	5
(18)Şayet yapacak çok az iş varsa, kendimi huzursuz hissederim.	1	2	3	4	5
(19)Sıkı çalışmadan hoşlanmama, genellikle karakterin zayıflığını gösterir	1	2	3	4	5
(20)Daha çok boş-serbest zaman toplum için kötüdür.	1	2	3	4	5

(21) Bir insan çalışarak ne kadar az zaman harcarsa ve ne kadar çok boş-serbest zamana sahip olursa o kadar iyidir.	1	2	3	4	5
(22) Başarının anlamı, boş-serbest zaman aktivitelerini yapabilmek için, insanın bol zamanı olmasıdır.	1	2	3	4	5
(23) Çalışma sürelerinin kısaltılmasına yönelik mevcut eğilim teşvik edilmelidir.	1	2	3	4	5
(24) Boş-serbest zaman faaliyetleri, çalışmadan daha ilginçtir.	1	2	3	4	5
(25) Çalışmak çok fazla zamanımızı alıyor ve rahatlamak için bize çok az zaman bırakıyor.	1	2	3	4	5
(26) Daha fazla boş-serbest zaman toplum için iyidir.	1	2	3	4	5
(27) Boş-serbest zamanın artışına yönelik eğilim iyi bir şey değildir	1	2	3	4	5
(28) Bir işletmenin yegane sorumluluğu kar etmektir	1	2	3	4	5
(29) Bu ülkede kurallara tümüyle uyan insan para kazanmaz	1	2	3	4	5

KATKILARINIZ İÇİN TEŞEKKÜR EDERİZ

Özgeçmişim

1981 yılında Antalya’da doğdum. İlk, Orta ve Lise eğitimimi Antalya’da tamamladıktan sonra 1996’da Lefke Avrupa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İngilizce Kamu Yönetimi Bölümünü Burslu kazandım. İngilizce Hazırlık ve birinci sınıfı Lefke Avrupa Üniversitesi’nde tamamladıktan sonra 1998 yılında Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümüne yatay geçiş yaptım. 2003 yılında lisans eğitimimi tamamladıktan sonra aynı yıl Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yönetim ve Çalışma Psikolojisi bölümünde yüksek lisanda başladım. Prof. Dr. Veysel Bozkurt’un danışmanlığında ‘Muhafazakâr Türk Girişimcisi’nin Değerleri’ konulu teze başladım.

ALİ KUŞ